

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Інститут журналістики

(на правах рукопису)

УДК 007: 304:654.1:81'243(477):32.019.51(100)

ПАВЛЕНКО

Людмила Григорівна

**ВСЕСВІТНЯ СЛУЖБА РАДІОМОВЛЕННЯ УКРАЇНИ:
ТЕМАТИКА ТА СТРУКТУРА РАДІОПРОГРАМ**

27.00.01. – теорія та історія соціальних комунікацій

Дисертація на здобуття наукового ступеня

кандидата наук з соціальних комунікацій

Науковий керівник –
доктор філологічних наук,
професор Гоян Олесь Яремович

Київ – 2010

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1	
СВІТОВЕ МІЖНАРОДНЕ РАДІОМОВЛЕННЯ ЯК ВИД МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	12
1.1. Теорія й практика міжнародного радіомовлення: джерела та ресурси...	13
1.2. Становлення та розвиток міжнародного радіо: історіографія питання..	23
1.3. Основні аспекти мовлення іноземних радіостанцій в Україні (на прикладі радіопрограм станцій США, Росії та країн Західної Європи).....	48
РОЗДІЛ 2	
ПРИНЦИПИ ТА ЗАВДАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВСЕСВІТНЬОЇ СЛУЖБИ РАДІОМОВЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	59
2.1. Правові засади функціонування та організаційна структура державної міжнародної радіостанції: вплив на тематику радіопрограм.....	62
2.2. Програми Всесвітньої служби радіомовлення України: значення та можливості у справі формування іміджу Української держави.....	74
2.3. Роль програм редакції мовлення українською мовою у процесі консолідації представників українськомовної спільноти.....	78
2.4. Сучасний стан та перспективи міжнародного радіомовлення України англійською, німецькою та румунською мовами.....	89
РОЗДІЛ 3	
ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОГРАМ ВСЕСВІТНЬОЇ СЛУЖБИ РАДІОМОВЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	102
3.1. Проблемно-тематична структура інформаційного мовлення для закордонної радіоаудиторії.....	103
3.2. Жанри та форми передач Всесвітньої служби радіомовлення України.....	128

3.3. Особливості програмування ефіру «Радіо Україна».....	152
3.4 Специфіка українського іномовлення в інтернеті.....	166
ВИСНОВКИ.....	170
СПИСОК	ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ.....	177

З поглибленням глобалізаційних процесів значної актуальності для більшості країн світу набувають питання, пов'язані з міжнародною інформаційною діяльністю: розвинуті держави розповсюджують інформацію про себе у всесвітній мережі інтернет, у періодичних виданнях, видрукованих для інших країн, через телевізійні та радіоканали або за допомогою спеціально підготовлених передач для іноземних каналів. Зокрема, у сфері міжнародної інформаційної діяльності популярним було і залишається радіомовлення. Так, в Україні сьогодні здійснюють мовлення іноземні радіокомпанії Бі-Бі-Сі, «Німецька хвиля», «Радіо Свобода», «Голос Росії» та ін.

Україна також веде мовлення в радіоефірі інших країн. Вітчизняне іномовлення – Всесвітня служба радіомовлення України (ефірна назва станції «Радіо Україна») є одним із суб'єктів міжнародного радіомовлення. У представленій до захисту дисертації комплексно досліджено діяльність вітчизняного іномовлення як виду масової інформаційної діяльності, що передбачає певні особливості підготовки радіопрограм для закордонної аудиторії.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю наукового аналізу діяльності сучасного вітчизняного міжнародного радіомовлення, його ролі в зовнішній політиці України, а саме: у формуванні іміджу української держави, у процесі консолідації представників української діаспори, які постійно або тимчасово проживають у різних країнах світу. «Радіо Україна» ще за радянських часів завоювало численну аудиторію за межами держави. Водночас, радикальні зміни у суспільно-політичному житті, що стали можливими внаслідок здобуття Україною незалежності, виявили необхідність переосмислення ролі міжнародного радіомовлення України. У зв'язку з цим назріла необхідність визначення ролі іномовлення на сучасному етапі та окреслення його перспектив.

Рівень наукового опрацювання теми міжнародного радіомовлення в українському журналістикознавстві є недостатнім. За радянського періоду дослідження іномовлення було прерогативою московських науковців. Зокрема, найбільш ґрунтовно цю тему розробляли В. Гуревич [41], В. Острогородський [99], [100] та А. Панфілов [103], [104], [106]. Після розпаду СРСР коло інтересів російських учених у цій сфері визначається міжнародним мовленням Росії та західних радіостанцій, які працюють на території Російської Федерації. Темі міжнародної інформаційної діяльності РФ у світовому радіопросторі присвятили свої наукові праці такі відомі російські вчені, як Я. Засурський [148] та А. Шерель [117]. Російське іномовлення потрапило і до кола наукових інтересів нового покоління російських учених. Зокрема, концепцію, структуру та жанрові особливості сучасного мовлення «Голосу Росії» на закордонні країни досліджувала Є. Іваницька [59], темі міжнародного радіомовлення також присвятили свої наукові роботи Ю. Афанасьєв [2] та В. Йордан [66]. Всебічно досліджено цю тему в працях науковців Великобританії та США (D. Abshire, T. Burns, A. Briggs, E. Hoffman, M. Lissan, G. Mansell).

В Україні журналістикознавці також торкалися теми міжнародного радіомовлення в своїх наукових працях. Зокрема, особливості міжнародного радіомовлення як виду інформаційної діяльності сформулював В. Миронченко в праці «Основи інформаційного радіомовлення» [87], а в 1991 р. Н. Скофенко в кандидатській дисертації «Роль средств внешнеполитической информации Украинской ССР в освещении международной деятельности республики (1981–1986 гг.)» серед інших предметів дослідження розглядала й програми українського міжнародного радіо, які висвітлювали міжнародне життя держави [133]. Згодом про Всесвітню службу радіомовлення України як про складову системи вітчизняного радіомовлення писали науковці О. Гоян [35], В. Лизанчук [80], М. Нагорняк [93]. Йдеться про дослідження теми міжнародного

радіомовлення в межах наукових статей чи в контексті вивчення інших співзвучних тем. Окремих дисертаційних досліджень, об'єктом яких було б міжнародне радіомовлення, а саме – діяльність Всесвітньої служби радіомовлення України – проведено не було.

Мета роботи – встановити роль Всесвітньої служби радіомовлення України у формуванні вітчизняного міжнародного радіоэфіру, виявити перспективи і можливості розвитку українського іномовлення.

Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

1) простежити історичний шлях Всесвітньої служби радіомовлення України в контексті загального розвитку світового міжнародного радіо;

2) проаналізувати та узагальнити наукову літературу з обраної для дослідження теми та дотичних тем;

3) розкрити особливості державного міжнародного радіомовлення як виду міжнародної інформаційної діяльності, визначити основні принципи та завдання сучасного державного міжнародного радіомовлення України;

4) охарактеризувати проблемно - тематичну структуру, жанри та форми передач Всесвітньої служби радіомовлення України, особливості програмування ефіру радіостанції;

5) вивчити організацію українського радіомовлення для закордонної аудиторії (організаційну структуру, правові засади функціонування радіостанції);

6) розробити рекомендації щодо удосконалення творчої та організаційної діяльності Всесвітньої служби радіомовлення України.

Об'єктом дослідження є програми Всесвітньої служби радіомовлення України як виду міжнародної інформаційної діяльності держави.

Предмет дослідження – особливості тематики та структури радіопрограм української, англійської, німецької та румунської редакцій Всесвітньої служби радіомовлення України.

Наукова новизна роботи полягає насамперед у тому, що вперше за роки існування міжнародного радіомовлення України здійснено комплексне дослідження діяльності радіостанції. Для подальшого майбутнього цього засобу масової інформації також важливо визначити найоптимальніші форми та методи мовлення. З цією метою автор вводить у науковий обіг значний емпіричний матеріал: мовні програми, тексти передач, листи слухачів, документи, що стосуються діяльності Всесвітньої служби радіомовлення України. У цьому також полягає наукова новизна роботи.

Вибір теми дисертації обумовлений важливістю такого явища, як міжнародне радіомовлення та відсутністю в українській науковій літературі цілісного дослідження діяльності іномовлення на сучасному етапі.

Джерельною базою дисертації стали матеріали, що прозвучали в ефірі Всесвітньої служби радіомовлення України, програми передач усіх редакцій творчо-виробничого об'єднання, публікації в пресі, зокрема, в професійних виданнях щодо діяльності вітчизняного іномовлення та інших міжнародних радіостанцій, а також особистий досвід роботи автора дисертації у штаті редакції мовлення українською мовою. Вагому частину дослідження склали офіційні документи українського іномовлення. Працюючи над дисертацією, автор використовувала наукову та спеціальну літературу з теорії та практики міжнародного мовлення, а також публікації з історії та теорії радіожурналістики. У колі наукових інтересів автора також перебували сучасні дослідження системи ЗМІ та методів впливу на масову аудиторію.

Методи дослідження – історичний, історично-географічний, системний, описовий, порівняльний, проблемно-тематичний, жанрово-стилістичний, бібліографічно-описовий.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1991 – 2008 роки. Вивчення цього періоду формує уявлення про стан сучасного українського іномовлення, а також ретроспективно – попередні історичні періоди, кожен із яких позначився на розвитку Всесвітньої служби радіомовлення України. З

1991 року після набуття Україною незалежного статусу Всесвітня служба радіомовлення України перестала бути частиною радянського іномовлення й почала представляти суверенну Українську державу в міжнародному ефірі. Впродовж наступних років українське іномовлення завоювало численну аудиторію в різних країнах світу. Та з часом цей процес сповільнився – кількість слухачів почала зменшуватися переважно через технічну недосконалість українського іномовлення. В 2008 році було здійснено масштабне технічне переоснащення радіостанції, впроваджено інноваційні технології у процес виробництва інформаційної продукції, започатковано мовлення в інтернеті. Ці технологічні новації призвели й до поступової зміни форм мовлення, програмування ефіру радіостанції. Отже, можна говорити про те, що з 2008 року у діяльності українського іномовлення настає новий період, вивчення якого в майбутньому може стати однією з подальших тем журналістикознавчих досліджень.

Зв'язок із науковими планами та програмами.

Дослідження виконано в межах комплексної програми НДР Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка «Система масової комунікації та світовий інформаційний простір» (номер державної реєстрації – № 01БФ045-01; моніторинг та інформаційне моделювання засобів масової комунікації).

Тему затвердила Вчена рада Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка (протокол №5 від 20.11.2006 р.).

Практичне значення дисертації визначається тим, що результати дослідження можуть бути використані в процесі вивчення історії та теорії журналістики, міжнародної журналістики, радіожурналістики. Розроблені у дисертації положення та висновки також можуть стати в нагоді авторам статей, доповідей, методичних посібників і матеріалів для спецкурсів та спецсемініарів з міжнародного радіомовлення.

Особистий внесок здобувача – дисертаційне дослідження, автореферат та опубліковані наукові статті, в яких викладено основні

положення наукової роботи, виконані самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження опубліковано у 4 (чотирьох) фахових виданнях, затверджених ВАК України:

1. Павленко Л. Основні принципи інформаційної діяльності сучасного українського іномовлення / Л. Павленко // Наукові записки Інституту журналістики. – К., 2006. – Т. 24. – С. 57 – 62.
2. Павленко Л. Особливості підготовки новинних радіопрограм з України для закордонної аудиторії / Л. Павленко // Культура народів Причорномор'я: научн. журн. – Симферополь, 2007. – № 101. – С. 181 – 185.
3. Павленко Л. Інформаційні пріоритети сучасного мовлення закордонних радіостанцій в Україні / Л. Павленко // Теле- та радіожурналістика: Збірник наукових праць. – Львів, 2010. – Вип. 9. – Ч. 2. – С. 110–116 .
4. Павленко Л. Технологія та принципи програмування ефіру Всесвітньої служби радіомовлення України. / Л. Павленко // Наукові записки Інституту журналістики. – К., 2009. – Т. 35. – С. 147 – 152.

А також 5 (п'ять) наукових статей у інших наукових збірниках:

1. Павленко Л. Всесвітня служба «Радіо Україна»: правові аспекти мовлення / Л. Павленко // Творчі та організаційні особливості функціонування сучасного медійного простору: зб. наук. пр. – Тернопіль-Львів, 2008. – Т. 1.– С. 221 – 226.
2. Павленко Л. Всесвітня служба «Радіо Україна»: сучасний стан та перспективи мовлення іноземними мовами / Л. Павленко // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Симферополь, 2008. – Т. 21 (60). – №1. – С. 78 – 84. – (Сер.: Филология, Социальная коммуникация).
3. Павленко Л. Роль Всесвітньої служби радіомовлення України в процесі консолідації представників україномовної спільноти в різних частинах світу / Л. Павленко // Наукові записки КДПУ імені Володимира Винниченка. –

Кіровоград, 2008. – Вип. 75(2). – С. 304 – 308. – (Сер. Філологічні науки).

4. Павленко Л. Румунська редакція Всесвітньої служби «Радіо Україна»: зміна пріоритетів мовлення / Л. Павленко // Вісник ЛНПУ ім. Т. Г. Шевченка. Серія: філологічні науки. – Частина 1. – № 3(142). – Луганськ, 2008. – С. 184 – 194.

5. Павленко Л. Міжнародне радіомовлення в проблематиці журналістикознавчих досліджень / Л. Павленко // Соціальні комунікації сучасного світу : мат. I Міжнар. конф. [19 – 20 лютого 2009 р.]. – Запоріжжя, 2009 – С. 117 – 122.

Окремі положення наукової роботи були висвітлені й обговорені на засіданнях кафедри телебачення та радіомовлення Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка та під час 11 (одинадцяти) міжнародних і всеукраїнських наукових конференцій: (XIII Міжнародна науково-практична конференція «Мовні процеси в сучасному медіапросторі» (Київ, 2007р.); I Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Творчі та організаційні особливості функціонування сучасного медійного простору» (Тернопіль, 2007 р.); III Міжнародна наукова конференція «Сучасний інформаційний простір: журналістика та медіаосвіта» (Алушта, 2007 р.); I Всеукраїнська наукова конференція «Регіональні ЗМІ: історія, стан та перспективи розвитку» (Луганськ, 2008 р.); «Коммуникация – 2008: Коммуникация в современной парадигме социального и гуманитарного знания» (Москва, 2008 р.); XIII Міжнародна науково-практична конференція «Україна в євроінтеграційних процесах» (Київ, 2008 р.); IV Міжнародна наукова конференція «Сучасний інформаційний простір: журналістика та медіаосвіта» (Алушта, 2008 р.); Международная научная конференция студентов, аспирантов и молодых ученых «Ломоносов – 2008» (Москва, 2008 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Комунікативна ідентифікація в інформаційному просторі України» (Львів, 2009р.); I Міжнародна конференція «Соціальні

комунікації сучасного світу» (Запоріжжя, 2009 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Журналістика, філологія та медіаосвіта» (Полтава, 2009 р.).

Зокрема, опубліковано 4 (чотири) наукові доповіді:

1. Павленко Л. Информационные приоритеты современного радиовещания США в Украине / Л. Павленко // Ломоносов – 2008 : материалы докладов XV Междунар. конф. студ., асп. и мол. уч. – М.: Социально-политическая мысль, 2008. – С. 27 – 29.
2. Павленко Л. «Голос России»: каким его слышит Украина? / Л. Павленко // Коммуникация в современной парадигме социального и гуманитарного знания: материалы докладов 4-ой Международной конференции РКА «Коммуникация – 2008» . – М., 2008. – С. 362 – 364.
3. Павленко Л. Тематика україномовних програм радіостанцій країн Європи / Л. Павленко // Україна в умовах європейської інтеграції і глобалізації. Проблеми державного будівництва в Україні: матеріали XIII Міжнародної наук.-практ. конф. «Україна в євроінтеграційних процесах» [23–24 лютого 2008 р.]. – К., 2008. – Вип. 15. – С. 350 – 354.
4. Павленко Л. Основні етапи становлення та розвитку Всесвітньої служби радіомовлення України / Л. Павленко // Журналістика, філологія та медіаосвіта: у 2 т. : зб. наук. доп. Всеукр. наук.-практ. конф. «Журналістика, філологія та медіаосвіта» [14 – 15 травня 2009 р.]. – Полтава: Освіта, 2009. – Т. 2. – С. 263 – 266.

Структура дисертації. Мета і завдання дослідження, його концепція визначили структуру дисертації, що складається зі вступу, трьох розділів викладу основного матеріалу, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

СВІТОВЕ МІЖНАРОДНЕ РАДІОМОВЛЕННЯ ЯК ВИД МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У ХХ ст. інформаційна безпека стала однією з найбільш важливих складових системи національної безпеки, а інформація остаточно закріпила свої позиції як універсальний та ефективний інструмент у політичному, економічному, культурному протистоянні – і неважливо, чи йдеться про боротьбу певних сил всередині однієї країни, чи про інтереси держав, міжнародних організацій або корпорацій. Розвиток цього процесу обумовлений тим, що після закінчення Другої світової війни в боротьбі за вплив на міжнародній арені держави змушені були вдаватися до стратегії постійної пропаганди як необхідної складової частини зовнішньої політики. Із розвитком комунікаційних технологій країни та народи усвідомили необхідність створення та підтримки власного іміджу з метою закріплення своїх позицій у міжнародній спільноті. Виникають нові форми пропагандистської діяльності – від традиційних зовнішньополітичних заяв до менш очевидних, але більш ефективних форм (туризм, спорт, міжнародна торгівля, високі технології, мистецтво, мода та культура), про які широко інформують світові засоби масової інформації [46].

У таких умовах постало та розвивалось світове міжнародне радіо загалом та, зокрема, міжнародне радіомовлення України, яке було започатковане та функціонувало кілька десятиліть як складова системи радянського іномовлення, і лише з набуттям Українською державою незалежності розпочало свою діяльність як міжнародна державна радіостанція України. Разом з тим в Україні з'явилися численні закордонні радіостанції, які готують програми для української аудиторії українською, а також іноземними мовами.

1.1. Теорія й практика міжнародного радіомовлення: джерела та ресурси.

Міжнародне радіомовлення більше вісімдесяти років було найбільш поширеним видом міжнародної масової інформаційної діяльності. Українське іномовлення має шістдесятилітню історію, але ця сфера залишається «білою плямою» вітчизняного журналістикознавства. У радянській Україні, коли міжнародне радіо виконувало роль пропагандистської служби, діяльність іномовлення не обговорювали на сторінках преси чи в наукових дискусіях. Зрідка у пресі з'явилися лише матеріали, приурочені до ювілеїв міжнародної радіостанції [121], [15], [16].

Натомість російські радянські науковці досліджували діяльність закордонних станцій, що мовили на території Радянського Союзу. Після розпаду СРСР представники російського журналістикознавства почали вивчати діяльність Російської Державної радіокомпанії, зокрема її міжнародних каналів «Голосу Росії» та «Співдружності», а от в Україні з набуттям незалежності тема іномовлення в наукових дослідженнях так і не стала актуальною. Таким чином, доводиться констатувати, що діяльність

Всесвітньої служби радіомовлення України практично не вивчена. Особливо її сучасний період.

Загалом наукову літературу з міжнародного радіомовлення можна умовно розділити на кілька груп. Підходи до вивчення міжнародного радіо як об'єкта наукових досліджень були неоднаковими в різних країнах в різні історичні періоди. Тому в запропонованому огляді в основу класифікації літератури про міжнародне радіо покладено історично-географічний принцип.

Перші дослідження світового радіоефіру припадають на період «холодної війни». Переважно це праці російських науковців, яким притаманна ідеологічна упередженість і тенденційність в аналізі іномовлення. Автори наукових розвідок про міжнародні засоби масової інформації радянського періоду надто критично оцінювали методи діяльності західних «ворожих голосів» на території СРСР і не завжди об'єктивно висвітлювали роботу радянського іномовлення. Про це свідчать назви більшості таких робіт (наприклад [1], [4], [22], [6], [14], [24], [28], [41], [108], [130], [162], [168] та інші). Хоча радянські дослідники і не відкидали роль міжнародного радіо як засобу міжкультурної комунікації, все ж мовлення держав Західної Європи та США за кордони своїх територій у тогочасній російськомовній літературі розглядається як «одна з форм неоколоніалізму». Зокрема, В. Гуревич в одній із наукових робіт зазначає, що «з усіх відомих засобів масової інформації радіо залишається і нині найбільш оперативним, масовим, доступним. Користування ним із метою підтримки миру та добросусідства робить його важливим інструментом культурного спілкування, обміну інформацією, просвіти. До цього, зокрема, закликає Міжнародна конвенція про використання радіомовлення в інтересах миру. <...> Однак, всепроникаюча здатність радіо, можливість перетинати кордони «без віз та паспортів» створює прецеденти зовсім іншого характеру. Проблема порушення державних кордонів, зазіхання на суверенітет та

втручання у внутрішні справи інших держав за допомогою засобів масової інформації виникла саме з розвитком радіомовлення. Ще до Другої світової війни іномовлення було перетворено на інструмент колоніальної політики, воно використовувалося в боротьбі за джерела сировини та ринки збуту, за «сфери впливу» [42, с. 301]. Міжнародне радіомовлення періоду «холодної війни» досліджував також російський учений Є. Дугін. Він писав про результати дослідження, проведеного в 1975 р. під егідою ЮНЕСКО, що виявили розбалансованість потоку інформації між країнами, особливо між невеликою кількістю великих капіталістичних держав, з одного боку, та країнами, що розвиваються, – представниками третього світу, з другого, науковець порівнює відносини між цими двома групами країн у сфері обміну інформацією з вулицею з одностороннім рухом. «Цей <...> міжнародний інформаційний «порядок» є однією з форм неокolonіалізму» [50, с. 189].

Дещо по-іншому в радянській науковій літературі означено функції та завдання іномовлення СРСР. Ось цитата типового дослідження радянського автора: «Радянське радіомовлення на закордонні країни відіграє важливу роль в ідеологічній боротьбі на світовій арені. Радіохвилі несуть правду про нашу країну, про миролюбну радянську політику, про життя нашого народу. Вони проникають до людей, відрізаних від джерел достовірної інформації, що приховується буржуазною цензурою <...> Якщо радіостанція служить політиці, яка відповідає не лише інтересам держави-мовника, котра веде мовлення, але й запитає її закордонної аудиторії, ця діяльність залишає вельми важливий відбиток» [100, с. 234].

Разом із тим саме радянські журналістикознавці здійснили перші ґрунтовні дослідження історії міжнародного радіомовлення. Російськомовна література радянського періоду і досі є джерелом інформації для сучасних дослідників про історію, структуру та зміст міжнародного радіо різних історичних періодів. Зокрема, праці В. Гуревича, якщо не брати до уваги прорадянський пафос, є цінними для всіх, хто цікавиться діяльністю Бі-Бі-Сі

[41]. Дослідження В. Острогородського, хоч і містять упереджені коментарі, але є цікавими з точки зору вивчення історії «Німецької хвилі» [99], [100].

На період «холодної війни» також припадає і розробка теоретичних положень міжнародного радіомовлення як виду масової інформаційної діяльності. Тоді було досліджено жанрову та тематичну структуру передач міжнародних радіостанцій. Зокрема, аналізуючи методи діяльності Бі-Бі-Сі, дослідник радіо А. Панфілов зосереджував увагу на тому, що станція оперує «не стільки оціночними категоріями, скільки фактичним матеріалом, надаючи перевагу інформаційним жанрам радіо. В російськомовних програмах Бі-Бі-Сі матеріали цих жанрів займають до 70 % всього часу мовлення. Британська радіокорпорація турбується про створення потрібної «інформаційної картинки» в цілому. «Бі-Бі-Сі, – заявляв Дж. Монахан, – має повідомляти слухачам в СРСР такі факти, завдяки яким вони зможуть формувати свою власну незалежну картину світу». При цьому активним чином використовують так звану «некоментовану інформацію»; передаючи ті чи ті повідомлення, Лондонське радіо спеціально не акцентує увагу на своїй власній точці зору, намагаючись повернути ситуацію так, неначебто слухачі можуть робити власні висновки, а Бі-Бі-Сі має лише надавати факти, матеріал для думок та оцінок» [103, с. 16–17].

Досягнення А. Панфілова у сфері теорії міжнародної радіожурналістики слід відзначити окремо. Саме він дав визначення терміну «міжнародне радіомовлення», дослідив основні принципи та методи діяльності найпотужніших радіостанцій світу [104], [106].

Термін «міжнародне радіомовлення» А. Панфілов визначив як «специфічну форму діяльності у сфері радіомовлення, що полягає в підготовці та випуску радіопередач, призначених для слухачів у інших країнах, для закордонної аудиторії з метою здійснення на неї певного політико-ідеологічного впливу» [106, с. 5]. Як бачимо з цього визначення, радянське журналістичознавство розглядало іномовлення насамперед із

політичних та ідеологічних позицій. «Практика показує, що головна відмінність зовнішнього мовлення від радіомовлення, спрямованого на власну аудиторію, полягає в його значно більшій політичній гостроті, тобто, в його якості як засобу політичної пропаганди з метою політико-ідеологічного впливу на громадян закордонних країн. Тому для характеристики загального змісту зовнішнього радіомовлення використовують визначення «зовнішньополітична радіопроба», а мовлення розглядають як інструмент зовнішньої політики держави, яка є його суб'єктом» [103], – пише в одному з своїх досліджень А. Панфілов.

Загалом праці про міжнародне радіомовлення вченого А. Панфілова вирізняються з-поміж інших сучасників радянського науковця глибиною проведених ним досліджень, ґрунтовністю теоретичних напрацювань, досконалим знанням теми – на противагу деяким авторам, які, поверхово викладаючи історію міжнародного радіо, щедро збагачували текст ідеологічними епітетами (наприклад, [142], [146], [119], [67], [162]). Разом із тим, варто зазначити, що і в дослідженнях А. Панфілова лейтмотивом є позитивні судження щодо радянського іномовлення та коментарі з негативним відтінком про мовлення закордонних радіостанцій на території СРСР.

Таким чином, до **першої групи** видань про міжнародне радіомовлення можна віднести радянські російськомовні дослідження переважно періоду «холодної війни».

Інтерес українських журналістикознавців до діяльності суб'єктів міжнародного радіомовлення почав виявлятися лише наприкінці ХХ ст. У 1991 р. Н. Скофенко захистила кандидатську дисертацію «Роль внешнеполитических средств массовой информации в международной деятельности республики». Діяльність українського міжнародного радіо в цій науковій роботі автор досліджувала в контексті системи зовнішньополітичних медіа тоді ще радянської України, які розповідали

закордонній аудиторії про переваги радянського способу життя. У процесі дослідження було проаналізовано тематичну структуру тих програм українського іномовлення, які висвітлювали діяльність міжнародних організацій та зовнішньополітичне життя України.

Міжнародне радіо як засіб комунікації між державами та народами, а не як інструмент пропаганди, вітчизняна наука почала розглядати вже після здобуття Україною незалежності 1991р. Основні принципи та завдання українського міжнародного мовлення вперше сформулював В. Миронченко в «Основах інформаційного мовлення» [87]. Автор книги також акцентував увагу на характерних особливостях місцевого, державного та міжнародного радіо; виокремив функціонування Всесвітньої служби радіомовлення України як виду міжнародної інформаційної діяльності держави. Вчений також визначив основні завдання сучасного українського радіомовлення за кордон. Це – захист зовнішньополітичних інтересів України, об'єктивне висвітлення всієї палітри думок, поглядів, платформ у складних процесах розбудови держави, пропагування духовних надбань української нації.

Деяких аспектів діяльності Всесвітньої служби радіомовлення України в своїх наукових працях торкалися такі відомі сучасні дослідники радіо, як О. Гоян [35], В. Лизанчук [81], І. Машенко [85], М. Нагорняк [92], А. Юричко [165].

Не часто тема вітчизняного іномовлення порушується в українській пресі. Переважно це публікації не проблемного, а інформативного характеру [121],[29], [52], [70], [84], [91], [126], [127]. Серед статей, де цю тему висвітлено найбільш ґрунтовно, варто виокремити матеріал «Як повернути Україні добре ім'я» в газеті «День» Т. Силіної [129]. Автор матеріалу пише про потенціал Всесвітньої служби радіомовлення України як одного з інструментів створення іміджу держави за кордоном, одночасно намагається проаналізувати, чому Україна не використовує цей потенціал.

Майже не вивчена у вітчизняному журналістикознавстві діяльність на території України закордонних радіостанцій. На сьогодні в цьому напрямі працюють В. Гоян та О. Гоян, досліджуючи телевізійне та радіомовлення «Німецької хвилі» [32], [33]. Переважно подібні матеріали можна віднайти в публікаціях засобів масової інформації [43], [86], [78], [45], [145], [31], [48], [141], [27], [153]. Отже, українськомовна наукова література та публікації в періодичній пресі, що побачили світ в незалежній Україні, становлять **другу групу** опублікованих досліджень про міжнародне радіо.

Набагато глибше тема міжнародної інформаційної діяльності у сфері радіо розроблена в сучасній російськомовній науковій літературі, яку можна визначити як **третю групу** праць з міжнародного радіомовлення. Після розпаду Радянського Союзу російська наука швидкими темпами почала поповнюватися дослідженнями про радіомовлення Росії за кордоном. Цей процес продовжує набирати обертів. Водночас розвиваються дослідження російського інформаційного простору як об'єкта мовлення інших країн, адже активна інформаційна діяльність нині є очевидним пріоритетом зовнішньої політики Російської Федерації [165].

Сучасні дослідники російського іномовлення, на відміну від своїх радянських попередників, відкрито говорять про завдання радіостанції «Голос Росії». Зокрема, дослідники виокремлюють прагнення російського радіо бути постійним джерелом інформації щодо життя в Росії без посередників для російськомовного населення на території колишніх республік СРСР та інформування закордонної аудиторії [148, с. 200], [148, с. 426], [57, с. 96].

Темі міжнародної інформаційної діяльності Росії у світовому радіопросторі присвятили свої наукові праці такі відомі російські вчені, як А. Шерель [117] та Я. Засурський [148]. Російське іномовлення потрапило і до кола наукових інтересів нового покоління російських учених. Зокрема, концепцію, структуру та жанрові особливості сучасного мовлення «Голосу

Росії» на закордонні країни досліджувала у своїй кандидатській дисертації Є. Іваницька [59]. Інформація про міжнародну діяльність Російської державної радіокомпанії опублікована не лише в дослідженнях вчених, а й в ненаукових виданнях [56].

У сучасній російськомовній науковій літературі також опубліковані дослідження діяльності міжнародних радіостанцій загалом (наприклад, дисертаційні дослідження П. Васильєва «Всемирная служба Би-би-си – канал британской внешней политики (история, формы, методы и принципы организации вещания)» (МГУ, 1990) та С. Бережкової «Радио «Свобода» в системе международного радиовещания на русском языке (1988–1994 гг.)» (МГУ, 1995) та, зокрема, на території Росії (Ю. Афанасьєв [2] та В. Йордан [66]).

Сучасні російські дослідження теми міжнародного радіомовлення мають переважно прикладний характер. Разом із тим науковці намагаються також поповнити теоретичну базу цієї сфери журналістикознавства. Так, Є. Іваницька у своїй кандидатській дисертації доповнила та розширила визначення терміна «міжнародне радіомовлення», дане А. Панфіловим. Зокрема, Є. Іваницька наголошує на тому, що основною функцією сучасного міжнародного радіомовлення став культурний та інформаційний обмін між країнами, налагодження конструктивного міжнародного діалогу. Водночас Є. Іваницька, погоджуючись із А. Панфіловим, підкреслює важливість політичного аспекту цього виду міжнародної інформаційної діяльності: «Міжнародне радіомовлення – один із найефективніших засобів зовнішньої політики. Його місія – роз'яснення державної політики та підтримка цієї політики, сприяння слухачам у знайомстві з країною та її народом. Безумовно, кожна міжнародна радіостанція виконує, окрім інформаційної, також пропагандистську функцію укріплення довіри закордонної аудиторії до станції, а через неї – до цінностей та ідей країн-мовників» [59]. Зміст

міжнародного радіомовлення Є. Іваницька визначає як радіокомунікацію, яка безперервно, щодня здійснюється між народами.

У сучасному російському журналістикознавстві міжнародне радіомовлення вивчається і як самостійний об'єкт наукових досліджень, і як складова системи засобів масової інформації. В «Радіожурналістиці» за редакцією А. Шереля міжнародне радіо розглядається як «елемент системи глобального обміну інформацією, що включає також пресу, телебачення, туризм, міжнародні зв'язки та організації, дипломатичні канали» [117, с. 406]. Автори цього видання також дають деякі характеристики аудиторії іномовлення: «Звернення слухачів до передач закордонних радіостанцій обумовлене низкою істотних причин. Одна з них – намагання отримати інформацію про події в тій чи тій країні «з перших вуст». Для багатьох передач радіо всесвітнього діапазону – єдине джерело інформації про факти та події, які мас-медіа їхніх держав не повідомляють взагалі. Значній частині аудиторії необхідна альтернативна інформація, її цікавлять різні точки зору на те, що відбувається у світі <...>. Зрештою, до зарубіжних програм слухачів приваблює бажання більше дізнатися про мову, культуру, мистецтво, літературу, музику, історію країни-мовця [117, с. 406]. Тут варто зазначити, що аудиторія міжнародного радіо в цілому та окремих станцій зокрема – не в повній мірі вивчена тема. Об'єктивною причиною цього є складність, а часто й неможливість проведення прикладних досліджень у цій сфері, що дали б основу для теоретичного аналізу. Адже аудиторія більшості міжнародних радіостанцій розпорошена на територіях десятків країн у різних частинах світу. Тому найчастіше дослідження аудиторії таких станцій обмежується вивченням слухацької пошти, телефонних та інтернет-звернень. Аби сприяти вивченню історії іномовлення, редакції іноді вдаються до публікації таких листів. (Наприклад, Злобина, М. ММР: Международное московское радио : сб. писем слушателей [57]).

Найповніше міжнародне радіомовлення досліджено в працях науковців США та Великобританії, але переважно – в контексті загальних проблем аудіовізуальних засобів масової інформації чи міжнародної інформаційної діяльності держав (Briggs A. «A history of broadcasting in the United Kingdom»; Lissan, M. Broadcasting to the Soviet Union. International Politics and Radio / M Lissan. – New York, 1975; Smith, B.L. Propaganda, Communication and Public Opinion. A Comprehensive Reference Guide / B. L. Smith, H.D. Lasswell, R.D. Casey. – Princeton, 1946; Sorensen, Th. The World War: the Story of American Propaganda / Th. Sorensen. – New-York; Evanston; London; Abshire, D. International Broadcasting: A New Dimension of Western Diplomacy / D. Abshire. – Washington, 1976; Briggs, A. The history of broadcasting in the UK / A. Briggs. – Oxford, 1970; Folkerts, J. Voices of a Nation. A History of Mass Communication / J. Folkerts, L. Dwigult. – New-York, 1994; The politics of broadcasting / Ed. Kuhn R. – London, 1985; Windlesham, L. Broadcasting in a free society / L Windlesham. – Oxford, 1980; Burns. T. The BBC: Public institution and private world / T. Burns. – London, 1977; Hoffman, E. Radio Free Europe and Radio Liberty. An Offence Against International Law, A report / E. Hoffman. – S.l., 1977; Mansell, G. Let the truth be told. 50 years of BBC external broadcasting / G. Mansell. – London, 1982; Mickelson, S. Americas Other Voice / S. Mickelson. – New-York, 1983; Cohler, D. Broadcast Journalism: A Guide for the Presentation of Radio and Television News / D. Cohler. – Prentice-Hall Inc, Englewood Cliffs. – New Jersey, 1985; Matelski, M. Broadcast Programming and Promotions Work-text / M Matelski. – Boston : Focal Press, 1989; Mayeux, P. Broadcast News Writing and Reporting / P. Mayeux. – New-York : McGraw-Hill, 1996; Street S. «A concise history of British radio, 1922-2002»; Wood J. «History of International Broadcasting, 2000») [90].

Англомовним джерелом інформації про роботу служб та редакцій міжнародних радіостанцій можуть бути ненаукові видання – спогади, мемуари журналістів, які працювали на міжнародних радіостанціях

(Critchlov, J. «Radio-Hole-in-the head Radio liberty», Holt R. «Radio Free Europe», Sosin G . «Sparks of Liberty», Mickelson S. «Americas other voice», Birt J. «John Birt: the harder path, the autobiography», Wyatt W. «The fan factory: a life in the BBC»).

Наукову та мемуарну літературу авторів зі США та Великобританії різних історичних періодів, що не зазнала особливого впливу ідеології епох, в період яких була опублікована, можна визначити як **четверту групу** видань про міжнародне радіомовлення.

Таким чином, можна констатувати, що міжнародне радіомовлення, його історія та сучасна діяльність повністю не досліджені. Найбільш ґрунтовно функціонування іномовних радіостанцій вивчене авторами із Великобританії та США, які розглядали міжнародне радіомовлення переважно в контексті загальних проблем засобів масової інформації. Радянські дослідники розглядали міжнародне радіо як інструмент пропаганди та антипропаганди ідеологій, що панували в різних країнах. У сучасних російськомовних наукових працях іномовлення розглядається як засіб міжкультурної комунікації між різними народами. Разом з тим, розробляючи теоретичні основи для удосконалення російського радіо, що мовить за кордон, місцеві дослідники багато уваги приділяють можливості реалізувати потенціал міжнародного радіомовлення у сфері захисту власних зовнішньополітичних інтересів.

Сучасні українські журналістикознавці також розглядають міжнародне радіомовлення як засіб міжкультурної комунікації з метою обміну інформацією між державами та народами. Однак, наразі йдеться про поодинокі дослідження цієї теми в межах наукових статей чи в контексті вивчення інших дотичних тем. Окремих наукових досліджень, об'єктом яких було б міжнародне радіомовлення, зокрема й вітчизняне, в Україні проведено не було.

1.2. Становлення та розвиток міжнародного радіо: історіографія питання.

Як вид масової інформаційної діяльності іномовлення було започатковано в 1920-х рр. Винахід радіо наприкінці XIX ст. радикально змінив практику пропаганди – відтак, її можна було передавати через державні кордони. Вперше з метою міжнародного мовлення радіо використали в 1915 р. німці. Хоча ці передачі здійснювалися за допомогою азбуки Морзе, і тому не були доступні широкій публіці, все ж вони виконували свої основні завдання [46].

Історія міжнародного радіомовлення нерозривно пов'язана з історією міжнародних відносин. Автори «Радіожурналістики» за редакцією А. Шереля, де розвитку світового іномовлення відведено окремий розділ, виокремлюють три основні періоди в історії міжнародного радіо [117, с. 408]. Перший період охоплює кінець 1920-х – початок 1940-х рр. (до завершення Другої світової війни, коли радіомовлення, спрямоване на закордонну аудиторію почало формуватися в різних країнах світу).

У 1926 р. іномовні служби запрацювали на Німецькому та Празькому радіо. Із 1927 р. у світовому радіоефірі – станції Бі-Бі-Сі та Радіо Нідерландів, яке почало готувати спеціальні програми для слухачів нідерландських колоній у Південній Америці та Індонезії. У 1928 р. за кордони власної держави почало мовити Польське радіо, в 1929 р. – Московське, Радіо Ватикану, в 1931 р – «Голос Анд» із Південної Америки, в 1933 р. – Французьке, а в 1935 р. – Токійське радіо. Названі станції працювали спочатку однією – трьома мовами. У передвоєнні та в роки Другої світової війни в міжнародній практиці домінує мовлення однієї країни на іншу: фашистська Німеччина готує передачі для багатьох країн, зокрема, для Англії, остання, в свою чергу, серед інших для Німеччини, Франції, США та Японії.

Характерна риса цього періоду – радіовійна в ефірі між нацистською пропагандою та зовнішньополітичним мовленням антигітлерівської коаліції. Із 1936 р. по 1945 р. абсолютним лідером у цій сфері (і за обсягами мовлення, і за кількістю іноземних мов) була Німеччина. Під час бойових дій Другої світової війни структури міжнародного радіомовлення за основну мету ставили інформаційну підтримку вітчизняних військових та їх союзників, пропаганду своєї ідеології та дезінформацію ворога.

Другий період – післявоєнний, який тривав із кінця 1940-х аж до падіння наприкінці 1980-х рр. – на початку 1990-х рр. тоталітарних режимів у країнах Східної та Південно-Східної Європи. Для нього характерна «холодна війна» (глобальне ідеологічне протистояння) та загострення міжнародної напруги, протистояння протилежних політичних і соціально-економічних систем (капіталізму і соціалізму), а також жорстока боротьба в ефірі між ними.

У період «холодної війни» на перший план виходять пропагандистські завдання. Міжнародне радіомовлення було розділене на дві основні ідеологічні групи: антизахідну та антирадянську. Хоча в 1960–1970-х рр. у світовому радіоефірі про себе заявили також поліідеологічні (наприклад, станції хомейністського Ірану та маоїстського Китаю), сектантсько-революційні та маргінальні пропагандистські центри, але основною ознакою міжнародного радіомовлення цього періоду все ж було протистояння між країнами, так би мовити, «вільного світу» та «соціалістичним табором» на чолі з СРСР.

У цей час міжнародне радіомовлення стрімко розвивається. Західні радіостанції активно пропагують демократичні цінності, європейський спосіб життя, досягнення у сфері науки і техніки, передають новини про події в світі загалом та в країнах соціалізму зокрема, де таку інформацію внутрішня пропаганда або замовчувала, або подавала в спотвореному вигляді. Передачі Бі-Бі-Сі, «Голосу Америки» та інших станцій для багатьох радіослухачів у

соціалістичних країнах були альтернативним джерелом правдивої інформації, яка сприяла досягненню процесів і подій у своїй країні та в світі. Це стосувалося, наприклад, висвітлення відомих подій в Угорщині 1956 р. та 1968 р. в Чехословаччині, де Радянський Союз придушив намагання національного відродження, розповідей про правозахисний рух в СРСР та інших країнах.

Одним із найпоширеніших методів боротьби з так званою «підривною імперіалістичною пропагандою» в соціалістичних країнах було «глушіння» передач Бі-Бі-Сі, «Голосу Америки», «Свободи», судове переслідування осіб, які слухали ці станції. У відповідь на такі заходи зростають обсяги міжнародного радіомовлення, удосконалюється його технічна база. Так, якщо в 1950 р. щоденний загальний обсяг іномовлення США складав 497 годин, то до кінця 1972 р. цей показник зріс до 2001 години на добу. Швидкими темпами розвивалось міжнародне радіомовлення й у ФРН: щотижневий обсяг складав лише 105 годин в 1955 р., і вже 806 годин у 1972 р.

Новий етап в історії міжнародного радіомовлення починається розпадом СРСР і зміною політичного устрою у колишніх радянських країнах. Змінилися як інформаційні запити в різних регіонах світу, так і контекст мовлення в державах, що пережили період радикальних реформ. За нових політичних умов видозмінилися характеристики світового інформаційного простору загалом та пріоритети й форми міжнародного радіомовлення зокрема. Це призвело до скорочення обсягів міжнародного радіомовлення через зменшення кількості його слухачів у багатьох країнах, що стало наслідком політичної лібералізації у різних регіонах світу, розширення мережі незалежних джерел інформації та більш вільного її розповсюдження, можливості використання нової аудіо- та відеотехніки. Уряди, що фінансували міжнародні радіослужби, значно скоротили їхні бюджети. «Голос Америки», наприклад, обмежив передачі для країн Східної Європи. Так само й «Німецька хвиля», Нідерландське радіо припинили свої передачі

арабською та португальською мовами. На думку фахівців, слухацька аудиторія міжнародного радіо завжди зменшується, якщо в своїй країні функціонують вільні засоби масової інформації, які надають повноцінну, достовірну та різнобічну інформацію.

Так виглядали основні міжнародні мовники наприкінці 1990-х рр.: «Голос Америки» вів трансляцію 120 годин 52 мовами щоденно (включно з «Радіо Марті» – цілодобові передачі іспанською мовою, розраховані насамперед для жителів Куби та інших країн Латинської Америки); радіостанції «Вільна Європа» (23 години на день 8 мовами) та «Свобода» (61 година на день 13 мовами) хоча формально й незалежні, все ж координують свою роботу з «Голосом Америки». Між станціями існує певний «розподіл праці» – за мовами та регіонами [117, с. 419].

Водночас, незважаючи на те, що впродовж останніх десятиліть з'явилося чимало інших міжнародних комунікаційних каналів, іномовлення й досі розглядають на Заході як важливий засіб впливу на закордонну аудиторію. З усіх відомих засобів масової інформації радіо й нині залишається найбільш оперативним, масовим, доступним. Користування ним із метою підтримки миру та добросусідства наділяє його роллю важливого інструмента культурного спілкування, обміну інформацією, просвіти [42, с. 301]. Тому, незважаючи на скорочення іномовлення в різних країнах, у світовому ефірі працюють десятки міжнародних радіостанцій.

Найпотужніші сучасні міжнародні радіостанції пройшли всі історичні етапи становлення та розвитку іномовлення. Зокрема, міжнародну радіостанцію Бі-Бі-Сі було засновано в грудні 1932 р., а вже через шість років її програми звучали у світовому ефірі іспанською, португальською, німецькою, італійською, французькою та арабською мовами [1, с. 18–19]. Англійська система радіомовлення для закордонного слухача справила потужний вплив на іномовлення багатьох країн світу. Успіх британського радіо обумовлений насамперед потужною технічною базою –

передавальними та ретрансляційними станціями, що розташовувалися не лише на британських островах, але і в Австралії, Канаді, Новій Зеландії, Південній та Східній Африці, Індії, на Цейлоні, в Сінгапурі та Гонконгу. Британська радіомовна корпорація від початку створювалась як єдиний в ті роки мовний інститут країни. Причому відразу було закладено правову базу, яка гарантувала Бі-Бі-Сі суспільний, а не урядовий статус. Фінансування станції планувалося не за рахунок доходу від комерційної реклами, а виключно зі збору плати з радіослухачів. 1 січня 1927 року опубліковано Королівську Хартію – офіційний документ, покладений в основу роботи Бі-Бі-Сі і на Великобританію, і за її кордони. Політику компанії повинна була визначати спеціальна Рада, членів якої призначав король. Рада слідкувала за діяльністю корпорації, яка була зобов'язана відповідати інтересам всього британського суспільства, а не певної партії, навіть владної. Таким чином, було гарантовано незалежність Бі-Бі-Сі. У 1930-ті рр. починається регулярне мовлення з Лондона на коротких хвилях для закордонних слухачів. Перші передачі для жителів британських колоній прозвучали ще в листопаді 1927 р. Їх офіційною метою було оголошено підтримку контакту зі співробітниками колоніальної адміністрації. Процес організаційного, технічного і політичного удосконалення мовлення для колоній продовжувався до кінця 1932 р., коли було створено «Імперську службу Бі-Бі-Сі», що фінансувалася Міністерством закордонних справ. Отже, 19 грудня 1932 р. у світовому ефірі з'явилися передачі нині однієї з найбільш потужних у світі радіомовних служб. Мовлення здійснювалося на п'ять географічних зон – Австралію, Індію, Південну Африку, Західну Африку та Канаду. Завдання «Імперської служби Бі-Бі-Сі» полягало в роз'ясненні населенню країн-об'єктів мовлення політичних, соціальних і культурних цінностей Великобританії з метою посилити довіру до держави та сприяти успіху британської зовнішньої політики.

У 1938 р. було створено арабську та латиноамериканську служби, а в роки Другої світової війни почало інтенсивно розвиватися мовлення на країни Європи [148, с. 203]. Імперська служба швидко здобула широку аудиторію в різних країнах. Окрім ефірних програм, готувалися та розповсюджувалися так звані «консервовані передачі», тобто записи для ретрансляції місцевими станціями. Європейські випуски новин, що звучали німецькою, англійською, французькою та італійською мовами, утворили Зовнішню службу Бі-Бі-Сі (згодом Європейська служба Бі-Бі-Сі).

У роки Другої світової війни зріс авторитет Бі-Бі-Сі як надійного та важливого джерела об'єктивної, достовірної інформації. Передачі Бі-Бі-Сі відігравали важливу роль у протистоянні італійській фашистській пропаганді на Близькому та Середньому Сході. Мовлення Арабської служби Бі-Бі-Сі включало інформацію, розважальні програми, читання Корана, виступи відомих арабських політичних діячів. Особлива увага приділялась релігійним передачам. На початку війни Бі-Бі-Сі вела передачі 39 мовами. На той час серед 26 країн світу, що мали служби міжнародного радіомовлення, корпорація посідала перше місце (Німеччина мовила 36 мовами, СРСР – 22, США – 21). Бі-Бі-Сі постачала радіоінформацію до Канади, Австралії, Нової Зеландії, Китаю, Південної Африки, Малайзії, Гонконгу, Найробі, кільком західноафриканським станціям та 72 станціям США.

У 1942–1943 рр. кількість іномовних програм Бі-Бі-Сі продовжувала зростати. Розпочалося мовлення для країн Азії. Загалом у цей період мовлення вже велось 43 мовами, а до весни 1945 р. – 45 [117, с. 412].

У другій половині ХХ ст. закордонне радіомовлення Бі-Бі-Сі вже налічувало 11 підрозділів, зокрема, «Службу мовлення на країни Європи», «Службу мовлення на «заморські території», «Службу новин» та ін. Передачі звучали 40 мовами, не рахуючи англійської, їхній загальний обсяг складав близько 750 годин на тиждень. «Всесвітня служба», яка належала до структур міжнародного мовлення, цілодобово випускала й програми

англійською мовою. Штаб-квартира служби іномовлення знаходиться у Лондоні. У цей період програми транслюються через 76 передавачів, із яких 30 розташовані на закордонних ретрансляційних базах. Бі-Бі-Сі в цей період володіє широкою кореспондентською мережею. Окрім прямих ефірних передач, у низку країн надсилають велику кількість програм, записаних на плівку. Значне місце в загальному обсязі іномовлення Бі-Бі-Сі посідають передачі «Англійська мова по радіо».

Наприкінці ХХ ст. Всесвітню службу Бі-Бі-Сі щоденно слухали близько 150 млн. осіб у 100 країнах світу, а обсяг її мовлення складав 140 годин на добу. Радіостанція зарекомендувала себе як об'єктивний та незаангажований інформатор, який добре знає та враховує специфіку регіону. Редакції, окрім власне інформації, готували аналітичні огляди, інтерв'ю, науково-популярні та хронікально-документальні програми, радіопостановки за творами класиків англійської літератури та за п'єсами тогочасних британських драматургів, а також музичні передачі. Всесвітня служба Бі-Бі-Сі до кінця ХХ ст. залишалася найпопулярнішою в світі.

Висока якість програм Всесвітньої служби завжди вважалася беззаперечною. Навіть у роки критики діяльності Служби представниками табору правих консерваторів її програми ставилися за приклад внутрішньому мовленню Бі-Бі-Сі. Служба мовить також у цифровому форматі та через інтернет. Її програми ретранслюються через супутники за угодами з національними та місцевими радіостанціями й радіомережами. Крім того, спеціальний відділ Бі-Бі-Сі веде записи радіо- й телепередач із 150 країн, що використовуються як на Бі-Бі-Сі, так і в державних, наукових закладах, в інших ЗМІ та у комерційному секторі.

У 1996 р. за планом, розробленим генеральним директором Бі-Бі-Сі Дж. Бертом, передбачалася ліквідація всієї власної кореспондентської мережі Всесвітньої служби Бі-Бі-Сі, а програми для неї планувалося надсилати єдиним відділом новин та актуальних програм, який готував передачі для

внутрішнього теле- та радіомовлення корпорації. Це аргументувалося потребою економії. Однак здійнялася хвиля обурення. Протестувальники (як у Великобританії, так і за кордоном) доводили, що ці нововведення непоправно змінять унікальний характер Всесвітньої служби, яка прославилася своєю неупередженістю та врахуванням специфічних особливостей кожної країни, регіону. В результаті широкомасштабної кампанії, що тривала близько місяця, Всесвітня служба радіомовлення отримала дозвіл зберегти кореспондентську мережу. Однак, редакційний контроль над її програмами таки було передано службі новин та актуальних програм, яка обслуговує внутрішнє мовлення Бі-Бі-Сі [148, с. 203].

Проте, незважаючи на потужну громадську підтримку, в 1998 р. знову з'явилися тривожні тенденції. Проведене компанією Бі-Бі-Сі дослідження показало, що значна частина респондентів за кордоном вважає Всесвітню службу радіомовлення консервативною та нецікавою. Тому було прийнято рішення про модернізацію її програм таким чином, аби представити Великобританію сучасним, динамічним, відкритим, толерантним суспільством. Зокрема, рекомендувалося збільшити трансляції сучасних п'єс, поезії та рок-музики за рахунок скорочення ефірних годин для радіоп'єс із англійської класики [148, с. 209]. А в березні 2006 р., за твердженням адміністрації Бі-Бі-Сі, з метою економії коштів та через відсутність необхідності мовлення на деякі країни було скорочено передачі 10 мовами. Тепер програми станції виходять в ефір 33 мовами.

Ще одна потужна міжнародна радіостанція «Німецька хвиля» також має більш як вісімдесятилітню історію. У Німеччині радіомовлення за кордон бере початок з другої половини 1920-х рр. «Німецька хвиля» почала працювати 1929 р. у Вустерхаузені, під Берліном. На той час її завданням була підготовка передач для німців, які проживали за межами країни. Після фашистського перевороту ця діяльність набула надзвичайно широких масштабів. Створюється державна структура – «Німецька радіомовна

спілка», до складу якої входить і відділ мовлення на закордонні країни. Із Кенігсберга можна було вести радіопередачі на Польщу, із Гамбурга та Бремена – на Англію, Франкфурта-на-Майні та Саарбрюкена – на Францію. У квітні 1933 р. Німеччина відкрила передачі на Північну Америку, де в той час проживала потужна німецька діаспора. У період із 1933 по 1939 рр. німецьке мовлення розширювалось на Африку, Латинську Америку, Бразилію та арабський світ. До початку Другої світової війни Німеччина вела передачі цілодобово для 8 регіонів 7 мовами, їх середньодобовий обсяг складав 75 годин.

У радіомовленні на іноземні країни фашистська пропаганда ставила завдання: досягти такої популярності, яка б дала змогу конкурувати з місцевими засобами масової інформації, зокрема радіостанціями інших країн. Загалом, у розв'язанні воєнних дій, що стали початком Другої світової війни, нацистська радіо пропаганда відіграла значну роль. У перші роки війни Німеччина також створює мережу підпільних «чорних» радіостанцій, що ідентифікувала себе з країною, для якої вела мовлення. Так, наприклад, низка радіостанцій працювала французькою мовою, імітуючи всі напрями французької політики, – від комунізму до праворадикального націоналізму [117]. На початку 1942 р. Німеччина щоденно працювала в світовому радіоефірі 53 мовами близько 425 годин щодня.

У післявоєнні роки радіостанція «Німецька хвиля», яка працювала для закордонної аудиторії, отримала статус самостійної, незалежної структури. Це сталося в 1960 р. Вона не була підконтрольною, згідно з офіційним статусом, жодній урядовій структурі; фінансувалася Міністерством внутрішніх справ ФРН. Штаб-квартира «Німецької хвилі» знаходиться у Кельні. Щодобовий обсяг її мовлення в 1960 – 1970-ті рр. складав більше 100 годин, передачі йшли 30 мовами. До середини 1970-х рр. нараховувалося вісім програм станції: на ФРН та НДР, Азію, Африку, Латинську Америку,

Північну Америку, Східну та Південно-Східну Європу, Близький та Середній Схід.

Із середини 1996 р., від початку постійного використання супутника «Азіасат-2», передачі «Німецької хвилі» можна було приймати в усіх куточках земної кулі. Угоди про ретрансляцію радіопрограм із «Німецькою хвилею» уклало близько 420 радіостанцій у різних країнах. В інтернеті «Німецька хвиля» представлена своїми передачами 11 мовами.

Сполучені Штати Америки також працюють у світовому радіоефірі з початку ХХ ст. Саме тут вперше почали використовувати радіо як зовнішньополітичний засіб масової інформації 25 травня 1924 р., налагодивши мовлення для країн Латинської Америки. Разом із тим США впродовж тривалого часу не надавали особливого значення мовленню на коротких хвилях, тоді як саме в цих діапазонах зазвичай працювало міжнародне радіомовлення на стартовій позиції. 1920–1930-ті рр. минулого століття були в цій країні періодом експериментів, вивчення та оцінки міжнародного радіо, яке використовувалося переважно з комерційною метою [117, с. 413].

У період між Першою і Другою світовими війнами в США не було офіційного державного органу, який би здійснював мовлення на закордонні країни. Таку діяльність вели деякі приватні інформаційні центри та видавництва, підконтрольні уряду. На початку 1930-х рр. США почали використовувати радіомовлення в дослідницьких цілях для комерційних передач на ближні регіони – Латинську Америку та Канаду. До 1942 р. радіомовлення зі США на закордонні країни вели такі комерційні радіоорганізації: «Нешнл бродкастинг компані», «Колумбія бродкастинг систем», «Вестінгауз», «Дженерал електрик компані», «Крослі корпорейшн», а також некомерційна «Всесвітня радіомовна організація».

Бурхливий розвиток американського іномовлення припадає на 1935–1938 рр. До літа 1938 р. американські диктори вели спеціально підготовлені

програми на Латинську Америку та Європу передавали шістьма мовами. Лише мовлення Ен-Бі-Сі складало 16 годин на день. 75 % програм радіостанції спеціально розробляв відділ короткохвильових передач, де працювали 36 літературних співробітників. Наприкінці 1930-х рр. Федеральна комісія зв'язку ухвалила рішення щодо розширення мовлення США за кордон. Значну увагу приділяли аналізу зовнішньополітичної пропаганди майбутніх воєнних ворогів: Німеччини, Італії, Японії. Спеціально створений Прінстонський центр займався цією проблематикою і розробляв рекомендації для урядових органів, що опікувалися питаннями зовнішньої політики.

Із травня 1938 р. до лютого 1942 р. в США відбувалися пошуки організаційних форм зовнішньополітичної інформаційної діяльності, зокрема, іномовлення. Було створено спеціальну централізовану групу для підготовки передач іноземними мовами. Керував цією групою драматург Роберт Шервуд. До роботи було залучено спеціалістів у сфері реклами, літераторів, голлівудських сценаристів, психологів. Наприкінці 1941 – на початку 1942 рр. уряд США заснував державні та об'єднав 11 короткохвильових приватних станцій – так було сформовано технічну базу для урядового зовнішньополітичного мовлення. 24 лютого 1942 р. почалися передачі «Голосу Америки» – станції, що працювала від імені уряду США. Її перші програми звучали німецькою та італійською мовами. До 1945 р. передачі іномовлення були вже досить інтенсивними. Програми відображали офіційну точку зору США, через що набували форми політичного діалогу.

Після Другої світової війни в структурі апарату зовнішньополітичної пропаганди США відбулися серйозні зміни. У 1953 р. «Голос Америки» став підрозділом інформаційного агентства ЮСІА, робота якого здійснювалася від імені уряду та підпорядковувалася державному департаменту (американському Міністерству закордонних справ). До кінця 1970-х рр. «Голос Америки» здійснював трансляції 40 мовами.

Поряд із «Голосом Америки» в роки «холодної війни» було створено цілу низку мовних організацій: РІАС – радіо в американському секторі Берліна, що готувало передачі для НДР, «Радіо Вільна Європа» / «Радіо Свобода». Дві останні дослідники міжнародного мовлення називають дітищем «холодної війни». Їх історія починається 1949 р. Передачі «Вільної Європи» з 1950 р. транслювалися чеською, а потім і іншими східноєвропейськими мовами [30]. 1 березня 1953 р. Радіо «Звільнення» (згодом «Свобода») розпочало мовлення на території республік колишнього СРСР.

Із самого початку фінансове і адміністративне сприяння роботі радіостанції надавав Конгрес США. Фінансування здійснювалося з американського бюджету через Центральне розвідувальне управління США, яке контролювало діяльність радіостанції. Радіопередачі велися з Німеччини: у студії в Мюнхені вони записувалися на магнітну стрічку, потім котушки доставлялися в Лампертгайм, де знаходився радіопередавач. 1971 р. ЦРУ США визнає свою участь у фінансуванні і управлінні «Свободи», після чого радіостанція переходить до підпорядкування Управління міжнародного радіомовлення США, а її бюджет переводиться на відкритий рахунок Конгресу США. 1976 р. «Радіо Свобода» і «Радіо Вільна Європа» об'єднуються, а 1995р. радіостанція перебазується до Праги (Чехія).

Протягом багатьох десятиліть «Радіо Свобода» / «Вільна Європа» розповідало своїй багатонаціональній аудиторії в СРСР і Східній Європі про факти радянської історії і сучасної дійсності, що ховалися від народу і не освітлювалися офіційними ЗМІ, а також інформацію про діяльність осіб і організацій, які виступали проти комуністичних режимів в СРСР і країнах Східної Європи, та репресії проти них з боку властей. Радіостанція надавала трибуну опальним політичним діячам, дисидентам, відомим творчим працівникам Радянського Союзу і країн Східної Європи. На хвилях радіостанції читали літературні твори, філософські есе, мемуари; часто

влаштувалися «круглі столи» і диспути на культурні і політичні теми. Завдяки «Радіо Свобода» аудиторія в СРСР і Східній Європі змогла ознайомитися з багатьма творами, відомими тільки в «самвидаві».

Зі свого боку, радянське керівництво і власті країн Східної Європи розглядали РС/РСЕ як інформаційну зброю Заходу в «Холодній війні», знаряддя західної пропаганди, спрямоване на збудження суспільної невдоволеності діями влади, формування масової опозиції правлячому режиму, розпалювання міжнаціональної ворожнечі в СРСР, заохочення ідей національної винятковості. Радянська наука характеризувала діяльність радіостанції як «наклепницьку» та як «ідеологічну диверсію», направлену на підриг «єдності радянського суспільства» і соціалістичної системи. В якості протидії на всій території Радянського Союзу (особливо в густо населених районах і навколо промислових центрів) було розгорнуто мережу глушіння. Глушіння «РС/РСЕ» здійснювалося також протягом 1973—1980 років, у той час як глушіння більшості зарубіжних радіостанцій, що мовили на СРСР, було припинено (це пояснювалося тим, що решта радіостанцій — «Голос Америки», «Німецька хвиля», «Бі-Бі-Сі» — мали, на відміну від РС/РСЕ, державний статус). Остаточо глушіння «Свободи» було припинено лише у 1988 р.

У зв'язку з крахом соціалістичної системи, розпадом СРСР та встановленням свободи слова у Східній Європі, потреба в широкомасштабній пропагандистській діяльності зійшла нанівець, і фінансування радіостанції скоротилося. Національні редакції, що працювали на країни Східної Європи і союзні республіки СРСР, було (переважно) закрито. Нині «Радіо Свобода» здійснює мовлення в близько тридцяти країнах, але не в країнах розвинутої демократії. На сьогодні це одна з найбільших радіомовних корпорацій, яку фінансує Конгрес США. Станція подає інформацію 28 мовами та має 35-мільйонну аудиторію [94].

У 1960–1970-ті рр. слухацька аудиторія «Голосу Америки» у всьому світі налічувала 17–26 млн. осіб щоденно. Технічна база американського іномовлення належала до переліку найбільш потужних у світі. У 1970-ті рр. це були 118 радіостанцій, розташованих у різних регіонах земної кулі, з яких 17 радіорелейних станцій – в Англії, ФРН, Греції, Мароко, на Цейлоні, в Окінаві, Таїланді та інших куточках світу. Президент США Б. Клінтон назвав «Голос Америки» «одним із найважливіших засобів, за допомогою яких США вели та виграли війну проти ідей комунізму». Він заявив, що ця радіостанція давала можливість майже 100 мільйонам чоловік щотижня слухати Америку [117]. Загалом у другій половині ХХ ст. більше 60 % іномовлення США спрямовували на Радянський Союз.

Із роками перед американським радіо постало нове завдання – привернути увагу слухачів у країнах Азії та Близького Сходу. У 1996 р. почала вести передачі китайською та тибетською мовами «Вільна Азія». Ця радіостанція була підвітна двопартійному мовному Комітетові керівників, члени якого призначалися Президентом США. Передачі були призначені для народів «закритих суспільних систем Азії» – йдеться про Китай, Південну Корею, Бірму, Лаос, Камбоджу, В'єтнам та Тибет.

У Радянському Союзі іномовлення засновано 29 жовтня 1929 р. Ще у 1926 р. в СРСР працювали 42 радіостанції, програми яких можна було приймати і за кордоном. Перші передачі іноземними мовами призначалися спеціалістам із інших країн, які працювали в СРСР. Ці програми містили переважно інформацію про соціалістичне будівництво. Ось лише деякі їх назви: «П'ятирічка у сільському господарстві», «Кооперація в СРСР», «Текстиль в СРСР». Опівночі за московським часом передавався запис Кремлівських курантів. Всі передачі Московського радіо починалися словами: «Говорить Москва!» Потім звучав лозунг: «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!». Цим же лозунгом передачі й завершувалися.

29 жовтня 1929 р. починається регулярне радіомовлення для закордонних слухачів. Підготовку програм було доручено спеціально створеному Секторові передач іноземними мовами при Центральному радіо. Перші передачі йшли німецькою через день два рази на добу, їх ефірний час складав від 30 хвилин до півтори години. 7 листопада 1929 р. почалося мовлення французькою мовою, які транслювалися годину щонеділі. Того ж року в ефірі з'явилися і передачі англійською мовою. Із 1930 р. міжнародне мовлення стає щоденним.

До 1933 р. з Москви йшли в ефір передачі восьма мовами: окрім трьох згаданих, ще угорською, іспанською, італійською, шведською та чеською. Оскільки іномовні програми частково ретранслювалися на коротких хвилях, їх зона розповсюдження поширювалася також за межі євразійського континенту. Передачі англійською мовою можна було слухати в США, французькою – в Індокитаї [99, с. 100].

У 1933 р. було створено загальнодержавну радіомовну структуру – Всесоюзний комітет радіофікації та радіомовлення. У 1939 р. до його складу ввійшов Сектор з підготовки передач іноземними мовами. Напередодні Другої Світової війни закордонне мовлення СРСР здійснював 13 мовами. Передачі мали відверто пропагандистський, ідеологізований характер, соціалізм зображували в явно прикрашеному світлі. Однак інтерес до подій у СРСР був значним, чим організатори іномовлення вміло користувалися.

Перші радянські іномовні програми звучали на середніх хвилях. Їх можна було приймати в Німеччині, Франції та Англії, але вони не досягали заморських регіонів, найбільших капіталістичних країн. Ситуація змінилася після введення в дію Радянським Союзом потужних короткохвильових передавачів.

У роки Великої вітчизняної війни перед радянським іномовленням постали завдання, пов'язані з воєнним часом, які кардинально змінили його характер. Найважливіше місце в передачах Московського радіо посіли

оперативні повідомлення з фронту про розвиток антифашистської боротьби на територіях, окупованих гітлерівцями: інформаційні та публіцистичні програми щодо стану справ на фронтах, героїзму радянських людей; матеріали про фашистські злочини.

Різко зросла оперативність, інформаційна насиченість програм. Іномовлення допомагало організації руху спротиву в окупованих державах Європи. На основі передач Московського радіо виходили в світ підпільні листівки, газети, навколо яких виникали осередки антифашистського спротиву. Створювалися спеціальні програми для допомоги партизанам та бійцям. Завданням мовлення на країни-союзники антигітлерівської коаліції було завоювати симпатії народів цих країн до Радянського Союзу. Для підготовки передач на територію Англії та США залучалися відомі письменники, журналісти, військові кореспонденти. Так, наприклад, популярною була «Радіохроніка радянського життя», яка виходила в ефір кілька разів на тиждень. У 1943 р. на прохання американської радіокомпанії «Блу нетворк» почала виходити спеціальна щоденна передача для ретрансляції в США.

Загалом роки Другої світової війни стали періодом стрімкого розвитку міжнародного радіомовлення і в СРСР, і в багатьох інших країнах світу. Загальна кількість мов, якими готувалися передачі з Москви, до грудня 1941 р. не перевищувала 21-ї, а загальний обсяг мовлення – 52 годин за добу. До кінця 1945 р. Московське радіо вело трансляції вже 29 мовами з середньодобовим обсягом близько 60 годин. Мовлення за кордон в 1940-х рр. велося не лише з Москви, а також із Куйбишева (на країни Європи), пізніше – з Комсомольська-на-Амурі (на Китай, Японію та США), Тбілісі (на Італію та Балканські країни) [117].

У повоєнні роки радянська влада продовжила розбудову іномовлення, створюючи відповідні редакції у столицях союзних республік.

У 1960-х рр. радянське іномовлення пережило чергову хвилю прискореного розвитку. Було введено в дію нові радіопередавачі, які забезпечили якість звуку програм у віддалених регіонах планети. У цей період радянське радіомовлення на закордонні країни працювало в трьох основних напрямках: на соціалістичні, на капіталістичні та на країни, що розвиваються. У переліку радянського іномовлення з'явилися рідкісні мови та діалекти народів країн Азії, Африки та Латинської Америки. У світовому ефірі звучали позивні радіостанцій Мінська та Києва, Баку та Тбілісі, Ташкента й Алмати [117].

До 1990-х рр. радянське радіомовлення за кордон систематично розширювалося. Було розроблено його нові напрями, форми та методи. Особлива увага надавалась програмам мовами корінного населення Азії, Африки, Латинської Америки. Масштаби міжнародного мовлення до початку 1990-х рр. досягли 248 годин на добу, передачі велися 70 іноземними мовами. Цей гігантський обсяг забезпечувався іномовними редакціями колишніх республік, що підпорядковувалися Держтелерадіо СРСР. Передачі виходили у світовий ефір із Москви та столиць дев'яти союзних республік, а також зі станцій, які працювали під прапором громадських організацій. Зокрема, радіо «Мир та прогрес» випускало програми 15 мовами.

Радіостанцію та громадську організацію в одній юридичній особі «Мир та прогрес» було створено 1 листопада 1964 р. Вона повинна була постати перед світом як голос радянських громадських організацій, серед яких Комітет радянських жінок, Радянський комітет захисту миру, Спілки письменників та журналістів. Однак структурна приналежність «Миру та прогресу» до Московського міжнародного радіомовлення визначила реальний характер і тематичне спрямування передач. Ідея створення цієї радіостанції полягала в розширенні зовнішнього впливу СРСР через громадські організації світу. Її програми виходили найбільш поширеними європейськими мовами, а також португальською, на івриті, арабською,

креольською та мовою гуарані (Парагвай). 1 червня 1991 р. організація «Мир та прогрес» припинила своє існування.

У 1991 р. з розпадом СРСР завершилася історія не лише «Миру та прогресу», а й всього радянського іномовлення. Колишні союзні республіки стали суверенними державами з власними засобами масової інформації [148, с. 195].

Радянське іномовлення дослідники характеризують досить неоднозначно [117]. З одного боку, своїми пропагандистськими акціями воно зробило значний внесок у розповсюдження ідеології «холодної війни», у створення «образу ворога», в посилення протистояння соціалістичної та капіталістичної систем. Через активну участь у радіовійні, міжнародне радіо СРСР дискредитувало перед багатьма іноземними слухачами і свої народи, і свою державу, і свій уряд. Разом із тим упродовж багатьох років радянське іномовлення утримувало багатомільйонну аудиторію слухачів за кордоном як авторитетне джерело інформації. Іномовлення в 1970–1980 рр. отримувало велику кількість листів – більше 300 тис. листів щороку [117, с. 233].

Сучасні дослідники історії радянського іномовлення наголошують: історію та еволюцію міжнародного радіо в СРСР не можна розглядати окремо від складного, суперечливого та трагічного історичного шляху всіх народів країни, якої нині не існує на політичній карті. Колективи іномовлення постійно знаходилися під жорстким ідеологічним пресингом партійних органів, багато працівників мовлення стали жертвами репресій, матеріали радіопередач проходили серйозну багатоступеневу цензуру [117, с. 422].

Наступником радянського іномовлення стало міжнародне російське радіо. Державну радіомовну компанію «Голос Росії» було створено в грудні 1993 р. На сьогодні «Голос Росії» працює 32 мовами (у тому числі й російською) у короткохвильовому та середньохвильовому діапазонах, а також у діапазоні FM. Очолюють компанію голова та редакційна колегія,

засновник – уряд Російської Федерації. Радіостанція діє на основі статуту, її державний статус є визначальним [117, с. 426]. Серед основних завдань сучасного іномовлення РФ російські журналістикознавці визначають об'єктивну та багатосторонню інформацію щодо найважливіших подій політичного, соціального та культурного життя країни: аналіз процесів, що відбуваються в ній; створення в програмах реального та різнобічного образу сучасної Росії.

Важливим напрямом російського іномовлення є підготовка передач для російськомовної діаспори, яка 1999 р. налічувала 25 млн. осіб. Йдеться не про країни колишнього СРСР, бо організації мовлення на держави так званого «близького закордоння» Росія окремо приділяє увагу. Зокрема, російські науковці вбачають «тут велике поле для діяльності іномовлення, що сприяє вирішенню низки складних дипломатичних завдань» [148, с.192]. Аби посилити свої позиції на пострадянському інформаційному просторі, Росія в 2001 р. створила службу «Співдружність». Завдяки широкому тематичному планові, розмаїттю рубрик, окремим блокам новин, матеріалам власних кореспондентів із країн СНД та коментарям московських політичних оглядачів і коментаторів, – службі вдалося завоювати численну слухацьку аудиторію.

Передачі «Голосу Росії» не транслюють мовами республік колишнього СРСР. Так само й програми «Співдружності» покликані популяризувати в країнах СНД та Балтії російську мову.

Пошук позабюджетних джерел фінансування для державного іномовлення примусив керівництво «Голосу Росії» розробити з московською комерційною радіомовною структурою спільний проект. Новий підрозділ отримав назву «Російське міжнародне радіо». На нього покладено завдання просувати національний продукт за кордоном та допомогати державній радіокомпанії у переході на цифрове мовлення. «Російське радіо» забезпечує музично-розважальну складову ефіру, а інформаційно-публіцистичне

наповнення – «Голос Росії». Глобально ці радіостанції покликані ближче познайомити закордонну аудиторію з російською культурою, подати точку зору держави на події в Росії та в світі [117, с. 200].

За обсягом та кількістю мов редакції Російської державної радіокомпанії разом із Бі-Бі-Сі, «Голосом Америки», «Німецькою хвилею», Радіо «Свобода» та Радіо «Франс Інтернаціональ» є одним із лідерів серед найбільш впливових радіостанцій світу. Середньодобовий обсяг мовлення РДРК «Голос Росії» складає 67 годин, передачі готуються 32 мовами. Основна маса програм виходить в ефір із Москви.

«Голос Росії» з липня 1996 р. почав використовувати можливості інтернету. На сайті радіо визначено головні складові процесу мовлення. Фотографія Кремля символізує мовлення з Москви, а разом із тим і державну політику, яку покликане провадити в ефірі російське іномовлення. Сайт надає інтернет-підтримку окремим державним структурам (МЗС РФ, Раді Федерації) [117, с. 426]. На сайті компанії Всесвітньої російської служби в прямому ефірі подано дві редакції: безпосередньо Дирекцію інформації та радіомовну службу «Співдружність». У прямому ефірі на сайті також виходять програми арабською, іспанською, португальською, грецькою, англійською та німецькою мовами. І звичайно, в повному обсязі вміщено російськомовні передачі [148].

Упродовж тривалого періоду на російському міжнародному радіо домінував країнознавчий принцип подання матеріалів, тобто передачі готувалися до ефіру окремо для кожної з країн-об'єктів мовлення (чи групи країн). Однак поступово відбувся перехід до створення планетарних і регіональних служб мовою суб'єкта мовлення. Причому, як і в подібних закордонних організаціях (наприклад, «Голос Америки» чи Бі-Бі-Сі), де існують подібні всесвітні служби, на Московському радіо також було створено «Всесвітню службу мовлення російською мовою».

Основний масив ефіру формується на базі матеріалів, підготовлених Дирекцією інформації та дирекціями всесвітніх і регіональних радіопрограм.

До їх структури ввійшли:

- Всесвітня служба мовлення англійською мовою, що працює в ефірі 15 годин щодоби та охоплює всі континенти. Серед найпопулярніших передач – «Поштова скринька», «Наука і техніка», рубрики «Знайомтесь: Росія», «Москва вчора і сьогодні», які розповідають про історію, культуру, політику Росії;
- Всесвітня служба мовлення російською мовою. Гостями ефірів служби є відомі політики, економісти, вчені, письменники, артисти. «У Росії та поряд» – фірмова аналітична програма, в якій йдеться про найважливіші події в країні та за кордоном. Обсяг мовлення – 8 годин;
- Служба «Співдружність» мовить 5 годин на добу. Її програми адресовані насамперед слухачам із країн СНД та Балтії. Загальна аудиторія радіокомпанії у 2001 р. налічувала 100 млн. чоловік у 160 країнах [148, с. 197].

Систематичне мовлення українською мовою у світовому ефірі було започатковано в 1950 р. з першою передачею «Радіо Київ» (тодішня ефірна назва станції). «Це було 1 листопада 1950 року. Того дня в ефір на коротких хвилях злетіла безсмертна шевченківська пісня про Дніпро, а за нею пролунали слова: «Говорить Київ! Говорить столиця Української Радянської Соціалістичної республіки! В ефірі передача для українців, які проживають за кордоном. Слухайте, розсіяні по далеких світах, наші брати і сестри! Віднині до Вас щодня долітатиме голос з берегів Дніпра. Ладняйте свої радіоприймачі на київську хвилю!» [15].

Програми новоствореної станції були короткими. Але те, що в міжнародному ефірі звучали слова «Говорить Київ» мало велике значення «для людей, які через лихоліття волею долі опинилися далеко від своєї рідної землі, а, отже, і світ не забув, що є такий український народ» [29]. «Як немає

міри, щоб нею можна було виміряти нашу тугу за Батьківщиною, так немає слів, щоб ними виказати ту радість, яка охопила нас, коли ми почули Київ», – писали в колективному листі одні з перших слухачів радіопередач зі столиці України з канадського міста Торонто [16].

Перші програми «Радіо Київ» мали годинний формат і звучали лише українською мовою. Щодня в ефір йшли дві оригінальні годинні програми з двома повторами. Мовлення не перевищувало шести годин, але голос «Радіо Київ» чітко звучав на всіх континентах та на торгових суднах, які перебували у різних акваторіях Світового океану, завдяки надпотужним короткохвильовим передавачам (тисячникам), зокрема Миколаївському та Львівському. Мовлення здійснювалося в діапазоні 19, 25, 31, 41, 49, 241 та 300 метрів.

Зазвичай це були традиційні для радіо новини, коментарі, інтерв'ю, репортажі. В ефірі звучали передачі: «На теми дня», «Україна сьогодні», «Поштова скринька», «Україна індустріальна», «Село на нашій Україні», «Чуття єдиної родини», «Україна на міжнародній арені», «Мости дружби», «Україна очима зарубіжних гостей». Першими авторами й ведучими передач «На теми дня» були письменники Ю. Смолич, О. Полторацький, Л. Паламарчук, редактор газети «Радянська Україна», який очолював першу делегацію України, що відвідала Канаду і США в 1946 р.

Після численних невдалих намагань наблизити етнічне за своєю суттю мовлення з України до загальноприйнятих у світі стандартів іномовлення, які блокувалися у Москві державними контролюючими органами, нарешті у 1962 р. «Радіо Київ» відкриває свої програми англійською мовою; у 1966 р. – німецькою мовою; у 1970 р. – румунською. Вибір третього напрямку мовлення був зумовлений бажанням керівництва СРСР здійснити посилений політико-пропагандистський вплив на Румунію через її тогочасний зовнішньополітичний курс, територіальні претензії до СРСР, зокрема, УРСР. Мовлення було негласним і ідентифікувалося як програми для молдавського

(румунського) населення, що компактно проживає у прикордонних регіонах України.

При підготовці випусків для міжнародного ефіру підвищувалися традиційні вимоги до відбору та редагування інформації, яка мала бути значущою та актуальною для якнайбільшої кількості людей. Це вдавалося, коли вона пояснювала загальне значення місцевої події, торкалася проблем, що хвилюють слухачів регіонів мовлення.

Від цих вимог невіддільною була необхідність спрямованості інформації. У 1985–1986 рр. «Радіо Київ» готувало диференційовані інформаційні випуски для різних регіонів. Редакція намагалася, аби всі новини були актуальними, оперативними та достовірними, а тому отримувала їх з традиційних джерел – Радіотелеграфного агентства України (РАТАУ), газет, повідомлень обласних кореспондентів Українського радіо, а також через зв'язки, встановлені з Міністерством закордонних справ, із відомствами, що брали участь у зовнішньоекономічній співпраці СРСР, спілками дружби та культурних зв'язків із закордонними країнами.

Інформація, що звучала в міжнародному ефірі, мала бути точною – і з точки зору повної відповідності наведених фактів дійсності, і з точки зору формулювань, – доступною, логічною та простою – без зайвих термінів та малозрозумілих слів, максимально наближеною до форми, звичної для закордонного слухача, а також короткою та цікавою. Така інформація (переважно, це відгуки на заяви керівників держави, виступи представників України на різних міжнародних форумах тощо) доповнювалася короткими оперативними та проблемними коментарями журналістів, спеціалістів-міжнародників, посадовими особами МЗС, науковцями. Після коментарів звучали інтерв'ю на теми дня, які давали представники різних професій та вікових груп. Таким чином, об'єктивна оцінка подій, аналіз проблем доповнювалися суб'єктивною оцінкою, яка завдяки своїй емоційності викликала довіру слухача, ефект співпереживання. Значний вплив на слухача

здійснює такий жанр, як репортаж, який у досліджуваній період використовувався не часто – переважно це пов'язано з необхідністю перекладу іншими мовами. Широко використовувалося інтерв'ювання закордонних гостей, які приїжджали в Україну в складі урядових, парламентських, профспілкових делегацій, а також як студенти, туристи. Починаючи з 1985 р., міжнародні програми вели не диктори, а редактори, які їх готували.

У 1989 р. Держтелерадіо УРСР було проведено опитування слухачів, яке з'ясувало, що близько 50 % цікавлять події в Україні, її зовнішньополітична діяльність, економіка та культура. Майже третина (31,4 %) українськомовних слухачів хотіли б знати позицію «Радіо Київ» щодо подій у світі.

Спостереження аудиторії «Радіо Київ» виявили не лише широкий географічний спектр мовлення, але й зони найбільш щільного розташування слухачів. Такими зонами є Польща та Канада, з яких надійшло відповідно 43 % та 20 % анкет. 42 % опитаних серед найбільш цікавих тем і рубрик назвали матеріали про контакти між країнами, їх спільну історію, огляди матеріалів газети «Вісті з України», інших видань. У цілому соціологічне дослідження фіксувало високий рівень стабільності аудиторії закордонних слухачів українських радіопрограм [133, с. 25].

Чималу частину журналістського складу іномовних редакцій у 1970-х – 1980-х рр. складала українська молодь, яка поверталася з-за кордону. До роботи редакцій залучалися на тимчасовій основі перекладачі, журналісти з середовища української діаспори, що дозволило протягом 3 – 5 років підготувати висококваліфіковану команду, яка забезпечила стабільне, фахове мовлення протягом 1970 -х – початку 1990 -х рр.

1991 р. завершив історію українського радянського іномовлення. Після набуття Україною незалежного статусу «Радіо Київ» стало представником суверенної Української держави в світовому інформаційному просторі.

Станом на 1991 р. радіопрограми для закордонних країн звучали в ефірі щодня протягом 7,5 годин, транслювалися на країни Західної Європи та Північної Америки українською, англійською та німецькою мовами [133, с. 22].

Радіостанцію було перейменовано на Всесвітню службу радіомовлення України з ефірною назвою «Радіо Україна». Але це не єдина новація. Кардинально було змінено зміст мовлення. Проголошення Незалежності України кардинально змінило спектр завдань вітчизняного іномовлення у світовому ефірі. Утвердження самостійної держави, її міжнародна діяльність, намагання побудови демократичного суспільства, перетворення у соціально-економічному житті на шляху до вільної ринкової економіки, історичні надбання української культури та її сучасні досягнення, проживання на території держави етнічних громад, а також у цілому створення іміджу нової України без будь-яких ситуативних впливів і політичного тиску.

У вище наведеному огляді йшлося про найбільш відомі міжнародні радіостанції. Нині мовлення у світовому радіоефірі здійснюють близько 80 держав. Наприклад, Францію у міжнародному радіопросторі представляє «Радіо Франс Інтернаціональ» (структурний підрозділ державної радіостанції «Радіо Франс» при Міністерстві закордонних справ). Французьке іномовлення працює на коротких хвилях і збільшує обсяги ретрансляції через служби в країнах-адресатах на середніх хвилях та УКХ (серед інших Португалія, Парагвай, Молдова, Литва, Вірменія, Росія та Україна). Зросла кількість передач французькою мовою в районах Індійського океану, Північної та Східної Африки.

Міжнародне «Канадське радіо» створено у лютому 1945 р. Воно входить до Канадської мовної корпорації (Сі-Бі-Сі), яка підпорядковується Міністерству в справах канадської спадщини, і веде трансляції англійською, французькою, російською, українською, китайською, арабською, а також креольською мовами 232 години щотижня. Окрім використання

радіопередавальних апаратно-технічних комплексів, «Канадське радіо» також розповсюджує свої програми через супутники. У 1996 р. воно почало працювати в інтернеті сімома мовами, у тому числі й українською. Користувачі мають змогу отримувати тексти свіжих новинних блоків англійською та французькою мовами.

«Радіо Японії» належить японській мовній корпорації Ен-Ейч-Кей, веде трансляції 22 мовами зі щоденним обсягом 65 годин.

Не один десяток років міжнародні радіостанції працюють у сусідніх з Україною державах – Польщі та Румунії.

Отже, очевидно, що радіо вже впродовж кількох десятиліть залишається найбільш поширеним міжнародним засобом масової комунікації. Усвідомлюючи це, уряди економічно та політично розвинутих країн, незважаючи на стрімке зростання популярності телебачення та інтернету, продовжують фінансувати державні міжнародні радіостанції, які офіційно представляють свої країни в світовому радіоефірі. З отриманням незалежності й Україна почала розвивати державне іномовлення, проте вже з кінця 1990 -х рр. цей процес загальмувався, натомість кількість іноземних радіостанцій, які ведуть мовлення в Україні, значно зростає.

1.3. Основні аспекти мовлення іноземних радіостанцій в Україні (на прикладі радіопрограм станцій США, Росії та країн Західної Європи).

Розглянемо функціонування сучасної системи міжнародного радіомовлення на прикладі діяльності іноземних радіостанцій в Україні. Вперше українська мова в світовому ефірі прозвучала в 1939 р. Українські програми започаткувало «Радіо Ватикан». Процес поширення мовлення іноземних станцій на території України був інтенсивним у період «холодної війни» (1960–1980 рр.). СРСР вдавався до таких методів боротьби з

«західними голосами», як «глушіння» їх радіосигналів та кримінальні покарання слухачів заборонених хвиль. Але ці методи не були ефективними, навпаки, заборонений інформаційний продукт привертав увагу все більшої кількості слухачів, а держави, які здійснювали радіомовлення на СРСР лише удосконалювали свою діяльність. Після того, як Україна здобула незалежність, кількість іноземних українськомовних редакцій знову зроста.

Найпотужніші міжнародні радіостанції, що працюють нині на українській території, представляють країни Західної Європи, а також США, Канаду та Росію. Мовлення в українському радіоефірі здійснюють державні й громадські станції цих держав, а також релігійні медіа, які представляють певні церкви чи релігійні течії. Українці мають доступ до численних каналів держав, кодони яких межують з Україною. Так, на Закарпатті працює близько 80 телевізійних та радіостанцій Угорщини, Словаччини, Польщі; 6 потужних передавачів повністю перекривають Буковину та Одещину передачами з Румунії та Молдови; 20 польських і 5 білоруських електронних медіа мовлять на Волинь і Львівщину; російські засоби масової інформації переважають у медіапросторі Криму та східних областей України; Білорусь створила спеціальні редакції і відділи в прикордонних областях та розвиває потужний окремий телевізійний канал із пріоритетом мовлення на слов'янську, зокрема й на українську аудиторію [165].

І це лише окремі приклади. Україна опинилася у сфері потужного інформаційного впливу, не маючи водночас змоги адекватно відповісти на ці виклики. Про що ж розповідають закордонні радіостанції українським слухачам? Відповідь на це запитання лежить у площині інтересів національної інформаційної безпеки держави, особливо з огляду на значну кількість іноземних мовців, що здійснюють свою діяльність в Україні. Науковці, зокрема, констатують, що «завдяки трансконтинентальній природі новин новинні медіа давно відомі своїм впливом на зовнішню політику та відносини з іншими державами» [13, с. 266].

В Україні ведуть мовлення, зокрема, близько десяти європейських радіоорганізацій. Усі станції за тематикою передач умовно можна розділити на дві основні категорії: інформаційну та релігійну. Зокрема, перша закордонна українськомовна редакція «Радіо Ватикан», а також «Голос Анд» та «ТрансСвітове радіо» не представляють у світовому ефірі конкретну країну, а лише готують програми на релігійну тематику. Але радіоредакції релігійних організацій не є об'єктом дослідження цієї дисертації. Дане дослідження, як уже зазначалося вище, обмежується інтересом до міжнародних радіостанцій у класичному розумінні, характерною ознакою яких є державна або громадська форма власності. В Україні це такі радіостанції, як Бі-Бі-Сі, «Німецька хвиля», Всесвітня служба радіо Румунії, Польське радіо для закордону, Міжнародне італійське радіо. Вони розповідають слухачам українською мовою про події, процеси та явища, що відбуваються в державах-суб'єктах мовлення, в Україні та світі. Водночас кожна з них має певні пріоритети в роботі, власні принципи інформаційної діяльності, особливості тематичного наповнення програм.

Так, Українська служба Бі-Бі-Сі зосереджує свою увагу на подіях, які відбуваються в нашій державі та за кордоном і які, так чи інакше, стосуються України. Разом із тим журналісти Бі-Бі-Сі повідомляють новини глобального масштабу, які висвітлюють найавторитетніші засоби масової інформації світу. І все ж пріоритетним тут є інтерес до українського життя. Часто транслюються передачі з різних регіонів держави.

Українські програми міжнародного радіомовлення Великобританії виходять в ефір із 1 червня 1992 року. Хоча ще за рік перед тим уряд Великої Британії відмовлявся від ідеї відкривати Українську службу британського іномовлення, вважаючи Україну «російською провінцією». Згодом обсяг програм Української служби почав зростати. Розширилися й технічні можливості служби — її програми почали ретранслюватися через передавачі,

встановлені на території України, приватними й державними станціями, що уклали відповідні угоди з корпорацією [143].

У своїх передачах кореспонденти Бі-Бі-Сі розповідають про політичне, економічне, громадське та культурне життя в Україні. У київську студію часто запрошують відомих політиків, науковців, письменників. Щодня слухачі станції мають змогу почути різні точки зору на всі актуальні процеси, які відбуваються в Українській державі. Значну увагу тут приділяють питанням співпраці з НАТО, Європейським Союзом, а також іншими державами, висвітленню діяльності України в міжнародних організаціях. Отже, коли йдеться про Українську службу Бі-Бі-Сі, то сучасний слухач навряд чи взагалі асоціює цю радіостанцію з Великобританією, громадяни якої, власне, і фінансують її діяльність. Адже журналісти станції переважно зосереджують увагу на українських реаліях — в основних темах інформаційних випусків, аналітичних передач, інтерв'ю з гостями в студії. Так, найпопулярніші передачі Української служби Бі-Бі-Сі «Ранок з Бі-Бі-Сі» та «Добрий вечір з Лондона!» пропонуть до уваги слухачів розмови, коментарі, дискусії про найактуальніші події в Україні: діяльність органів державної влади, суспільні та економічні проблеми, культурні досягнення.

Дещо іншим є тематичне спрямування українськомовних програм «Німецької хвилі», що з'явилися у вітчизняному ефірі 27 березня 2007 року. Тут подають більше інформації глобального значення, зокрема, новини щодо діяльності Європейського Союзу, ролі Німеччини в цьому об'єднанні. Передачі радіостанції задовольняють інформаційні інтереси тієї частини слухацької аудиторії, яка цікавиться сучасною Німеччиною, її політичним, громадським та культурним життям, можливостями вивчення німецької мови, навчанням і роботою в цій країні та в інших державах ЄС [78]. «Головною ідеєю мовлення «Німецької хвилі» є потужність і масштабність отримання світової інформації, створення розгалужених мереж і систем

корпунктів, що працюють на одну мету — глобальне охоплення аудиторії» [33].

Власні пріоритети діяльності має ще одна європейська станція, яка здійснює трансляції серед інших мов і українською — Всесвітня служба радіо Румунії. Вона зосереджує увагу слухачів на темах, що стосуються Румунської держави. Наприклад, щотижнева рубрика «Пам'ятні сторінки історії» розповідає про румунську минувшину з найдавніших часів і до сьогодення. Передачі «Унікальна Румунія», «Виклики майбутнього», «Події тижня», «Культурне життя», «Музика для всіх» також висвітлюють різні аспекти румунського життя. «Туристична передача» та «Подорож Румунією» дає інформацію тим, хто хотів би побувати в Румунії. Про Україну програми цієї станції розповідають переважно у світлі двосторонніх відносин сусідніх держав, що ілюструють назви тематичних програм: «Взаємини», «Українці в Румунії» та «Румуни в Україні».

У такому ж тематичному напрямі працює Міжнародне Італійське радіо. Проте мовлення станції здійснюється нерегулярно, до того ж, його обсяги незначні.

Українська редакція Польського радіо для закордону підбирає теми для своїх передач таким чином, що слухач отримує актуальну для жителів України інформацію та водночас дізнається про події у сусідній Польщі. Програми української редакції складаються з рубрик, що мають досить загальні назви («Філософія, релігія та суспільство», «Події і погляди»). Але теми, які кореспонденти обговорюють із учасниками передач, цілком змістовні, а саме задовольняють інформаційні потреби українського слухача щодо життя в Польщі та в своїй країні. Наприклад, наприкінці 2007 р. на Польському радіо для закордону серед інших порушувалися такі теми: «Місце України у зовнішній політиці уряду Дональда Туска», «Чому в Польщі протестують учителі», «Український заробітчанин в Німеччині — жодних перспектив?», «Поляки та Польща очима українців», «Дмитро

Чижевський — видатний український філософ ХХ сторіччя», «Цикл міжнародних конференцій «Стадіони Європи 2012».

Таким чином, проаналізувавши діяльність українськомовних редакцій державного та громадського міжнародного радіо країн Західної Європи, можна зробити висновок, що кожна з них має певні пріоритети у своїй роботі. Одні радіостанції ставлять за мету якомога більше розповісти українськомовним слухачам про свою країну, про її роль та місце у світі в цілому та в Європейському Союзі зокрема, як наприклад, «Німецька хвиля», Всесвітня служба радіо Румунії, Польське радіо для закордону, Міжнародне італійське радіо, інші — зокрема Бі-Бі-Сі, зосереджують більше уваги на подіях, процесах та явищах українського життя. Хоч такий поділ може бути досить умовним, адже ці радіостанції є унікальними засобами масової інформації, оскільки представляють в Україні різні держави та народи. І це також відображається на діяльності кожної з названих вище радіостанцій. Українські редакції європейських засобів масової аудіоінформації надають своїм слухачам можливість більше знати про країни Європи, вивчати їхні мови. Тут можна отримати багато цікавої інформації про переваги та проблемні сторони життя в Європейському Союзі, про діяльність міжнародних організацій, до яких вже вступила або планує приєднатись Україна. А ще європейське радіо в Україні — це можливість почути альтернативну точку зору на події, які відбуваються в нашій державі.

Загалом, факт діяльності українськомовних редакцій європейських радіостанцій свідчить про інтерес цих країн до Української держави. Дослідження цього сегмента засобів масової інформації є важливими з точки зору вивчення досвіду діяльності провідних міжнародних радіостанцій та інформаційної політики щодо України тих держав, які представляють в українському ефірі їх звукові медіа.

Не достатньо дослідженою поки є й мовлення російською державної міжнародної радіостанції «Голос Росії» на території України. Російська

державна радіокомпанія (РДРК) працює в ефірі 160 країн 32 мовами. В концепції РДРК йдеться про те, що «Голос Росії» як державне мовлення представляє позицію Російської Федерації у зовнішній політиці й обстоює її інтереси в своїх програмах. Важливим напрямом діяльності радіостанції концепція визначає підготовку передач для російськомовної діаспори за кордоном [117]. Підтвердженням цієї тези є той факт, що РДРК потурбувалася про високу якість прийому своїх програм, зокрема, на тих територіях української держави, де компактно проживає російськомовне населення. Наприклад, в АР Крим «Голос Росії» ретранслює «Транс-М-Радио» та інші станції. Аналіз російського іномовлення останніх років в Україні дає змогу стверджувати, що саме діяльність для російськомовної аудиторії є основним пріоритетом «Голосу Росії». Ще одним аргументом на користь цієї тези є те, що російське міжнародне радіо мовить на території пострадянських країн лише російською мовою. У радіокомпанії немає передач ні українською, ні іншими мовами колишніх радянських республік. «На сучасному «Голосі Росії» повністю відсутні ефіри мовами республік колишнього Радянського Союзу, а нині держав СНД. Так, радіомовна служба «Співдружність» із січня 2001 року здійснює мовлення на країни СНД та Балтії російською мовою. <...> Від початку при формуванні служби як спрямованого мовлення на країни СНД та Балтії не було завдання працювати мовами об'єкта мовлення. Головною метою була пропаганда російської мови. Глобальна ідея проекту виглядала так: співвітчизники, які живуть в країнах Співдружності, не мають забувати російську мову та російську культуру» [76]. Такі пріоритети міжнародної інформаційної діяльності не є унікальним явищем у світовій практиці ЗМІ. Всесвітня служба радіомовлення України ставить перед собою такі ж завдання, звертаючись до української діаспори в США, Канаді, Австралії, Росії та багатьох інших державах світу. Однак передачі «Голосу Росії» характеризуються особливою агресивністю у просуванні своїх інтересів. Про це свідчать численні публікації в українській

пресі. Варто зазначити, що критичні виступи стосовно російських радіопередач з'явилися в українській пресі після помаранчевої революції, коли влада країни почала активно проводити політику, спрямовану на укріплення позицій державної мови. А ще кілька років тому газети рапортували про зустріч Президента РФ В. Путіна та Президента України Л. Кучми, за результатами якої глави держав підписали низку домовленостей, зокрема й угоду про співпрацю Російської державної радіокомпанії та Національної радіокомпанії України. За умовами відповідного документа, державні радіокомпанії двох держав почали обмін радіопередачами [27]. В українських ЗМІ часто звучить критика домінування у східних та південних областях України російськомовних засобів масової інформації [31], [141]. Водночас автори таких матеріалів переважно негативно відгукуються не про мовну політику «Голосу Росії», а про категоричність та однополярність позицій, озвучених журналістами та учасниками передач РДРК: «Ефір щедро наповнений міжнародним радіо «Голос Росії», що ретранслюється більшістю FM-радіостанцій, які багаторазово повторюють аналітичні та інформаційні випуски. У більшості з них Україна та діяльність керівників держави висвітлюється негативно» [48]. «Радіокомпанії типу «Голосу Росії» за допомогою надпотужних радіопередавачів транслюють свою продукцію на середніх хвилях. Російські політики у подібних програмах дозволяють собі прямі випади на сам факт історичного існування української державності, нації. Та прямо закликають повернути Україну до складу Росії. А це вже агресивна пропаганда проти України як держави» [155].

Підтвердженням вищесказаного є й інформація, вміщена на сайті «Голосу Росії». Зокрема, на інтернет-сторінці «Співдружності» (сайт «Голосу Росії») основним завданням головної редакції мовлення на країни СНД і Балтії визначається збереження багатолітніх традицій вітчизняного радіомовлення, поєднуючи їх із сучасним, динамічним медіаформатом. Гострі політичні програми, інтерв'ю експертів щодо актуальних проблем

внутрішньої та зовнішньої політики — насамперед відносно країн СНД і Балтії — у повній мірі відображають сьогодення Росії. Однак, теми передач, представлені на сторінках сайту, демонструють гостроту підходу не так до питань російської політики, як до внутрішніх проблем країн-об'єктів мовлення. Наприклад, коментуючи тему Голодомору в Україні 1932–1933 рр., політичний оглядач «Голосу Росії» В. Самарін так назвав свій матеріал: «Україна: спекуляції на тему голодомору безпідставні та безсовісні». У матеріалі автор пише: «мусуючи тему Голодомору в Україні <...> намагаються представити цю трагедію як «геноцид українського народу». <...> Відомо, що розкручуючи цю свідомо неправдиву тезу, її автори та прихильники роздмухують в сучасному українському суспільстві русофобні настрої» (рубрика «Коментарі дня») [125]. Такий стиль притаманний не лише принциповим для Росії темам, зокрема Голодомору в Україні, а й більшості матеріалів, що стосуються внутрішньої української політики.

Значну увагу висвітленню подій, явищ та процесів, які відбуваються в Україні, приділяють і радіостанції США. Сполучені Штати Америки в українському радіоефірі представляє станція Радіо «Вільна Європа»/Радіо «Свобода». Це некомерційна інформаційна служба, яку фінансує Конгрес США і яка веде радіомовлення на країни Східної і Південно-Східної Європи, Кавказу, Центральної Азії, Близького Сходу. Понад 35 млн. слухачів мають змогу щодня слухати передачі РВЄ/РС. Українською мовою ці радіостанції виходять в ефір ще з часів «холодної війни», але в 1990-х рр. обсяг їхніх трансляцій в Україні значно розширився.

«Радіо Свобода» інформує слухачів про актуальні новини в різних сферах життя українського суспільства. В ефірі звучать коментарі про внутрішні та міжнародні події, інтерв'ю на теми української історії, культури та релігії, літературні огляди. Особливу увагу тут приділяють підтримці українських національних інтересів, питанням національного відродження, розповідаючи про сучасні культурні досягнення українців, а також про

важливі, але призабуті факти української історії. Аналіз тематичної структури програм «Радіо Свобода» показує, що більшість передач радіостанції розповідають слухачам саме про Україну. Так, передачі «Свобода сьогодні», «Перед мікрофоном «Свободи», «Звуки життя», «Дійова особа», «Нова Україна», «Ранкова «Свобода», хоч і мають різні назви, але пронизані спільною тематикою. Переважно в них йдеться про проблеми українського суспільства. Часто в центрі дискусій опиняються питання міжнародного життя Української держави, зокрема все, що стосується європейської та євроатлантичної інтеграції країни, проблемні аспекти українсько-російських відносин. Тобто основним інформаційним пріоритетом «Радіо Свобода» є події, процеси, явища, які відбуваються в Україні. І лише одна десята частина тем названих передач стосується міжнародного життя. Такі передачі, як «Панорама «Свободи», «Нова Україна», «Країна інкогніто», «Виміри життя», «Свобода совісті» розповідають лише про Україну. Програми «Радіо Свобода» масовою популярністю не користуються, але вони мають своїх постійних слухачів. На станції усвідомлюють, що «така робота не завжди буває вдячною, оскільки нести космополітичну ідею завжди легше, аніж заглиблюватися в такі недоторкані теми, як національна спадщина чи релігія, що постійно робить Радіо «Свобода». Таку думку висловив у одному зі своїх інтерв'ю директор Української служби РС [45].

Після 59 років мовлення 31 грудня 2008 р. востаннє вийшли в ефір українські радіопрограми «Голосу Америки», що також був представником США в українському інформаційному просторі [170].

«Голос Америки» готував для українського слухача меншу кількість радіопрограм, аніж «Свобода». При цьому різнилася й тематика передач. В українському радіоефірі у будні звучали три передачі на добу. Окрім міжнародних та американських новин Українська служба станції висвітлювала політику США щодо України та головні події в Україні,

інформувала про життя української діаспори, надавала ефір українським та американським політикам і громадським діячам [65]. Порівнюючи тематику програм «Голосу Америки» та «Радіо Свобода», варто зазначити, що на «Голосі» пріоритетними були актуальні теми міжнародного життя, зокрема, – США. Власне, одним із трьох основних принципів, що ними в своїй роботі керувалися журналісти «Голосу Америки», – «глибоко висвітлювати американську точку зору, якісно та переконливо представляти політику США». Разом із тим у журналістському кодексі радіостанції окремо йдеться про те, що «кореспонденти та диктори «Голосу Америки» не є рупором уряду Сполучених Штатів» [145].

У результаті цього короткого огляду можемо зробити висновок, що Україна була і залишається об'єктом інформаційної діяльності не лише своїх територіальних сусідів, а й інших держав, зокрема, високо розвинутих країн, які чинять потужний вплив на міжнародне політичне та економічне життя.

Діяльність закордонних радіостанцій в Україні здійснюється переважно в двох напрямках. Одні закордонні медіа намагаються донести до українського слухача якнайбільше інформації про держави, які вони представляють у радіоефірі, а інші – зосереджують свою увагу на різних сферах українського життя. Водночас держави, які працюють в українському радіоефірі мають основну спільну рису — можливість безпосередньо інформувати українську аудиторію про свою позицію щодо певних подій. Таким чином, вони не залежать від політики ЗМІ інших держав.

Висновки до Розділу 1.

У першому розділі дисертації «Світове міжнародне радіомовлення як вид масової інформаційної діяльності» здійснено огляд досліджень з обраної тематики, проаналізовано внесок дослідників в осмислення проблеми, розглянуто дотичні до дисертаційної проблеми аспекти

журналістикознавства, подано систематизовані характеристики наукових джерел досліджуваного питання, проаналізовано ступінь дослідження теми міжнародного радіомовлення.

Основні віхи історії Всесвітньої служби радіомовлення України розглянуто в контексті становлення та розвитку світового міжнародного радіо. Дослідження питання у такому ракурсі відображує історичні та політичні умови, в яких поставало українське іномовлення, формує уявлення про спільне та відмінне у процесі розвитку українського міжнародного радіо та іномовлення інших держав.

У першому розділі дисертації також відображено співвідношення обсягів радіомовлення з України за кордон та мовлення міжнародних радіостанцій інших держав на території Української держави у досліджуваний в дисертації період (2008 – 2009 рр.). Встановлено, що хоч з отриманням незалежності Україна й почала розвивати державне іномовлення, але вже з кінця 1990 -х рр. цей процес загальмувався, натомість кількість іноземних радіостанцій, які ведуть мовлення в Україні, значно зросла. Найпотужніші міжнародні радіостанції, що працюють в цей час на українській території, представляють країни Західної Європи, а також США та Росію. Основні особливості їх функціонування проаналізовано в третьому пункті Розділу 1.

РОЗДІЛ 2

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ЗАВДАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВСЕСВІТНЬОЇ СЛУЖБИ РАДІОМОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

У нинішньому глобалізованому світі будь-яка суверенна держава, досягнувши певного рівня розвитку, намагається здійснювати повноцінну інформаційну політику. Така політика передбачає, що країна прагне бути не лише об'єктом інформаційного впливу, а й активним учасником світового інформаційного простору. Автори «Основ масово-інформаційної діяльності» А. Москаленко, Л. Губерський та В. Іванов визначають поняття світового інформаційного простору як «багатокомпонентну систему, котра складається з організаційної, адміністративної, творчої, матеріально-технічної структур, відображає рівень інтелектуального обміну у світі, його спрямованість і динаміку розвитку» [96, с. 42]. О. Гресько, аналізуючи світовий інформаційний простір, зосереджує увагу на його наповненості міжнародними інформаційними потоками та визначає, таким чином, рух повідомлень через національні кордони між кількома культурними системами: «Міжнародний інформаційний потік надзвичайно впливає на національні та міжнародні процеси прийняття рішень, а також на життя людей в усьому світі. Всі головні типи інформаційних потоків становлять міжнародний потік інформації, окреслюють його напрями і форми, що призводять до змін на різних рівнях і в різних системах, а саме: зміни в природі влади, ресурсів, національних і міжнародних системах» [39, с. 1–3]. Іншими словами, міжнародні інформаційні потоки мають властивість впливати на стан інформаційної безпеки як суб'єктів, так і об'єктів міжнародної інформаційної діяльності: «Якщо держава-нація не має контролю над усіма складовими стадіями поширення інформації, її

повідомлення можуть бути неефективними. Якщо країна має найновіше обладнання для телерадіомовлення та технічні ноу-хау для поширення повідомлень, але якщо вона не виробляє свої власні повідомлення у вигляді аудіовідеопродукції, не веде пошуків у сфері маркетингу, не займається науковими дослідженнями і розвитком, її залежність від зовнішніх систем посилюється» [39, с. 13]. Як уже зазначалося, до радіомовлення у світових масштабах держави вдаються у значній мірі як до одного з інструментів зовнішньої політики. Кожна країна по-різному визначає зовнішні інтереси, але загалом йдеться про прагнення держави-мовця поширювати власну інформацію без посередників на території об'єкта мовлення. Таким чином, держави можуть контролювати інформаційні процеси на своїй території і, за необхідності, на територіях інших країн. На цьому наголошує у своїх працях Г. Почепцов, зазначаючи, що «система управління інформаційним простором своєї чи чужої держави полягає у створенні власних потоків інформації, що утримує увагу масової свідомості на потрібних об'єктах» [110, с. 123]. На думку вченого, реалізація ефективної зовнішньої політики, зокрема формування позитивного іміджу країни, неможлива без наявності спеціалізованого державного інформаційного ресурсу. Адже зміна державного монополізму на інформацію призвела до активного народження власного інформаційного продукту, який нав'язує суспільству свою версію всього, що відбувається. На користь цього твердження свідчить той факт, що міжнародні радіомовні станції навіть у країнах із розвинутою ринковою економікою завжди перебували у власності держави, фінансувалися урядовими структурами або мали статус громадського засобу масової інформації. Ця тенденція зберігається й нині, незважаючи на досить відчутне скорочення аудиторії міжнародного радіо внаслідок розвитку нових технологій, а саме: всесвітньої комп'ютерної мережі інтернет і супутникового телебачення. Але нові комунікаційні канали навряд чи можуть мовити від імені своїх держав у світовому інформаційному

просторі в класичному розумінні, бо ці медіа, як правило, приватні, тому, безперечно, вони дбають про інтереси свого власника, які не обов'язково мусять збігатися з державними інтересами. Загалом, думка про те, що «приватні ЗМІ, як свідчить сьогоднішня практика, не здатні адекватно реагувати на сучасні зовнішньополітичні виклики, бо це одна з основних функцій держави» [23, с. 76], є досить поширеною серед журналістикознавців. Питання про здатність держави ефективно виконувати цю інформаційну функцію ще більше актуалізується в умовах, коли з'являються причини говорити про загрози національній безпеці, однією зі складових якої є інформаційна безпека. Саме в такій ситуації опинилася сьогодні Українська держава. Дослідник радіожурналістики В. Лизанчук визначає інформаційну безпеку України як «сукупність заходів і засобів, які повинні гарантувати і забезпечити інформаційний суверенітет України, самоідентифікацію нашої держави у світовому інформаційному просторі, захистити національну інформаційну сферу від зовнішніх і внутрішніх інформаційних загроз, сприяти розвитку, становленню, утвердженню правового режиму найбільшого сприяння свободі слова, ідеологічному та політичному плюралізмові» [82, с. 69]. Але сформульовані науковцем положення поки що залишаються нереалізованими. Навіть якщо говорити лише про аудіовізуальні засоби масової інформації, доводиться констатувати: по всій території України здійснюють телевізійне та радіомовлення десятки закордонних каналів, а в прикордонних регіонах Української держави легше «спіймати» в ефірі станцію сусідньої держави, аніж вітчизняного мовника. Адекватної відповіді цим викликам Україна наразі дати не може. Два державні міжнародні українські канали — Всесвітня служба радіомовлення України та Державна телерадіокомпанія «Всесвітня служба «УТР» — у зв'язку з фінансовими та організаційними труднощами не виконують на належному рівні своїх функцій. Інших офіційних представників у міжнародному інформаційному просторі українська держава не має. Але

було б цілком достатньо, якби держава принаймні сповна використовувала наявний ресурс.

У другому розділі дисертації досліджено основні принципи та завдання, правові основи діяльності Всесвітньої служби радіомовлення України, організацію українського іномовлення.

2.1. Правові засади функціонування та організаційна структура державної міжнародної радіостанції: вплив на тематику радіопрограм.

Україна, як і більшість країн світу, має свій «голос» у світовому інформаційному просторі — ці функції покладені державою на Всесвітню службу радіомовлення України. Вітчизняне іномовлення є одним із суб'єктів міжнародного радіомовлення та єдиним представником нашої держави у світовому радіопросторі. «Радіо Україна» (ефірна назва станції з 1991 р.) — державний засіб масової інформації, що входить до структури Національної радіокомпанії України. Іномовлення здійснює мовлення більш як на 50 країн. Передачі українського іномовлення можна почути в режимі прямого ефіру в мережі інтернет на сайті Національної радіокомпанії України, а в Європі та Росії українські й англійські передачі — ще й через супутники «Хеллас Сат 2» та «Сіріус 2/3».

Вітчизняне іномовлення у досліджуваній період виходить в ефір 31,5 год. на добу чотирма мовами: українською — 23 год., англійською — 4 год., німецькою — 3 год. та 1,5 год. румунською. Варто зауважити, що якість звуку українського іномовлення не завжди висока, — збої часто трапляються з технічних причин. Тому періодично змінюється і кількість країн, на які мовить «Радіо Україна»

З огляду на ці обставини, особливого значення набуває рівень підготовки радіопередач із України, що звучать у світовому ефірі. Основні засади функціонування українського іномовлення визначено ще в 1950 р., коли було створено «Радіо Київ» (ефірна назва радіостанції на той час). Ці

положення й нині залишаються актуальними для міжнародних засобів масової інформації. Йдеться про державне фінансування і, відповідно, державний контроль роботи іномовлення, його некомерційний характер (відсутність будь-якої реклами). Мовлення за кордон вимагає суворого дотримання базових норм міжнародних правових актів у сфері інформаційної діяльності, тому неприпустимо втручатися у внутрішні справи країн, на які здійснюється мовлення. Принципи створення передач не відрізняються від тих загальноприйнятих правил, якими керуються журналісти внутрішніх редакцій усіх демократичних країн. Та перш за все вони мусять дбати про імідж своєї держави в світі. В. Миронченко в підручнику «Основи інформаційного радіомовлення» визначає такі основні завдання українського іномовлення: «захист зовнішньополітичних інтересів України, об'єктивне висвітлення всієї палітри думок, поглядів, платформ у складних процесах розбудови держави, пропагування духовних надбань української нації» [87]. У концепції, згідно з якою працює українське іномовлення, йдеться про істотні відмінності від внутрішнього мовлення: «Державницьке завдання об'єктивного, глибокого фахового висвітлення соціально-економічного становища і розвитку України на сучасному етапі передбачає уникнення випадкових тем, їх дріб'язковості, катастрофізму, розгубленості та крайньої полярності оцінок в тій мірі, в якій це відверто шкодить іміджу України. Свобода слова в іномовленні має бути обмежена тільки одним — інтересом держави, котрий представляє в світі зарубіжне радіомовлення» [47, с. 3]. Тобто, передачі, які звучать на міжнародній українській радіостанції, ретельно готуються журналістами: вони відповідально ставляться до викладу фактів, вибору подій для висвітлення в ефірі, адже саме ці програми представляють державу в світовому радіоефірі.

І все ж закордонний слухач нечасто звертається до «Радіо Україна» як до джерела інформації про Україну. Адже про цю службу радіомовлення закордонні слухачі мало знають. А тих, хто звертається до міжнародної

української радіостанції, стає все менше через постійні збої якості звуку. Хоч нині й точаться дискусії щодо необхідності дбати про інформаційні інтереси держави, однак це питання й надалі залишається нерозв'язаним. «У законодавстві України цим проблемам надається багато уваги. Унікальним у світовій практиці є той факт, що стаття 17 Конституції України визначає справу забезпечення інформаційної безпеки як одну з найважливіших функцій держави, справу всього українського народу», — читаємо у «Міжнародній інформації» С. Кудрявцевої [75]. Автор доводить, що найважливіше значення має безпека на інформаційному рівні, і серед основних завдань політики формування інформаційного простору визначає розробку, координацію і здійснення єдиної державної політики у сфері міжнародних інформаційних відносин, зокрема в напрямі формування іміджу держави. Реалізувати ці постулати Україна зможе лише переглянувши державну інформаційну політику.

Міжнародні радіостанції у своїй діяльності спираються на підтримку своїх держав, працюють від їхнього імені, представляють їхні інтереси. Державні або суспільні медіа не обтяжені комерційними зобов'язаннями, а отже, мають змогу створювати незаангажовані аналітичні передачі, реалізовувати незалежні суспільно-політичні проекти. Це право іномовним службам надає законодавство їхніх держав та країн, на які ведеться мовлення, а також численні міжнародно-правові акти. І хоча українське іномовлення за рівнем фінансового й матеріально-технічного забезпечення та, як наслідок, за якістю інформаційного продукту відстає від провідних представників міжнародного радіомовлення, на сьогодні це єдиний представник української держави у світовому радіопросторі, що знайомить закордонного слухача з подіями в Україні, з офіційною позицією держави щодо важливих питань внутрішнього та міжнародного життя. Адже саме це передбачає вітчизняне інформаційне законодавство України та ратифіковані Верховною Радою України міжнародно-правові акти.

Тема правового регулювання системи засобів масової інформації входить до кола наукових інтересів багатьох представників українського журналістикознавства. Зокрема, ґрунтовні наукові дослідження вітчизняного інформаційного законодавства здійснює Т. Приступенко [113]. Правові аспекти діяльності ЗМІ, зокрема телевізійного та радіомовлення, досліджували О. Гоян [36] та В. Іванов [60]. До цієї теми в своїх працях зверталися А. Москаленко [89] та В. Різун [123]. Водночас правові аспекти функціонування міжнародного радіомовлення України не були предметом наукового дослідження у вітчизняному журналістикознавстві.

Новітня історія Всесвітньої служби радіомовлення України у правовому сенсі розпочалася 20 лютого 1995 р. Тоді згідно з Указом Президента України «Про вдосконалення системи управління державним телебаченням і радіомовленням України» постановою Кабінету Міністрів України № 129 «Питання Державного комітету телебачення і радіомовлення» на базі ліквідованої Державної телерадіомовної компанії було утворено Національну радіокомпанію України, Національну телекомпанію України, Державну телерадіокомпанію «Крим», Київську та Севастопольську державні регіональні телерадіокомпнії, 23 обласні державні телерадіокомпнії. До складу Національної радіокомпанії ввійшли Перший, Другий, Третій канали Українського радіо та Всесвітня служба радіомовлення України.

У редакційному Статуті НРКУ [120], розробленому відповідно до Закону України «Про телебачення і радіомовлення» та інших законів, було визначено головні завдання НРКУ. Вони полягають у розробці та реалізації програмної політики, що відповідає національним інтересам України; формуванні демократичного суспільства; створенні конкурентноспроможної інформаційної продукції та її поширенні, обміні й продажі в Україні та за кордоном; налагодженні міжнародних зв'язків України, зростанні її авторитету в світі.

Основні положення діяльності журналістів радіокомпанії, згідно з цим Статутом, регламентують дотримання принципів демократії, свободи слова, верховенства права, рівності всіх громадян перед законом, неприйняття будь-яких форм расової, релігійної та політичної дискримінації.

Статут НРКУ встановив також певні обмеження, передбачені і у вітчизняному інформаційному законодавстві. Зокрема, забороняється в інформаційних і тематичних радіопрограмах систематичне, цілеспрямоване, безпідставне загострення уваги на темах війни, насильства і жорстокості, расової, національної та релігійної ворожнечі, розпалювання або позитивне їх трактування. Не дозволяється в ефірі державного українського радіо поширювати відомості, що становлять державну таємницю, або іншу інформацію, яка охороняється законом; та закликати до насильницької зміни конституційного ладу України; до розв'язування війни, агресивних дій.

Особлива відповідальність покладається на ЗМІ під час важливих періодів у суспільно-політичному житті країни. Наприклад, такі події, як виборчі кампанії спонукають слухачів до користування радіо з метою зорієнтуватися в ситуації, визначитися зі своїми політичними уподобаннями. Тому в Статуті окремо було наголошено, що у своїй діяльності НРКУ незалежна і представляє всю Україну, а не окремі органи влади, політичні партії, громадські чи інші організації й структури. Провладна партія (чи коаліція) розглядається як одна з рівноправних політичних сил. Під час виборчих кампаній НРКУ суворо дотримується законодавства і рішень ЦВК, не надає переваги жодній політичній силі, дотримуючись принципу рівних можливостей та паритетності під час висвітлення діяльності партій або кандидатів у депутати. Так, під час кампанії, що передувала достроковим парламентським виборам 30 вересня 2007 року, у студії Всесвітньої служби побували представники блоку «Наша Україна — Народна самооборона», блоку Юлії Тимошенко, а також лідери однойменних блоків В. Литвин та Л. Супрун, інші політичні діячі.

У розділі 3 Статуту НРКУ було визначено основні інформаційні стандарти мовлення. У пункті 1 цього розділу йдеться про прагнення повідомляти новини раніше за конкурентів: «Суспільно важлива інформація має готуватися для найближчого випуску новин у тій формі, яка на той час можлива. У наступних випусках ця інформація має бути розширеною і доповненою. Її повторний вихід в ефір у незмінній формі не допускається, щоб у слухачів не склалося враження, що вони отримують застарілу інформацію. Якщо повідомлення неможливо доповнити новими фактами чи коментарями, слід принаймні опрацювати його стилістично» [120]. Проте на практиці іномовлення не здатне цілком відповідати цій вимозі. Адже неможливо цілодобовий ефір поповнювати новою чи хоча б оновленою інформацією, коли редакція коментаторів та репортерів налічує 5–10 журналістів. Тому на хвилях ВСРУ інформаційні матеріали та аналітичні передачі часто звучать у повторі.

Статут НРКУ вимагає від своїх співробітників максимальної точності та об'єктивності при подачі інформації в ефір. Ще одна важлива вимога до інформаційного продукту НРКУ, в тому числі й Всесвітньої служби радіомовлення, — збалансованість. Це означає, що мають бути озвучені позиції усіх сторін того чи того конфлікту, різні точки зору щодо суперечливих явищ. Не допускається маніпулювання фактами. Бліц-опитування можна використовувати лише для демонстрації спектра думок, а не їхнього співвідношення в суспільстві чи громаді, щоб у слухача не склалося враження про репрезентативність такого опитування.

Відповідно до чинного інформаційного законодавства, пункт 3 розділу 5 Статуту Національної радіокомпанії наголошує на необхідності розмежування фактів та коментарів і оцінок при підготовці матеріалів: «В усіх радіопрограмах факти завжди чітко і недвозначно відокремлені від коментарів та оцінок. Посилання на джерело суб'єктивної думки при цьому обов'язкове» [120]. Наприклад, у новообраній Верховній Раді відбувається

процес формування парламентської більшості. Журналісти, готуючи матеріал для новинної програми, повідомляють факти, що стали їм відомі від депутатів. При цьому один і той же факт подається народними обранцями по-різному. Якщо це коментар члена фракції з коаліції, то він, безперечно, підтримуватиме діяльність більшості. Депутат з опозиції скептично оцінюватиме або критикуватиме коаліцію. Аби підготувати повноцінний матеріал, автор має повідомити слухачеві обидві позиції.

«Журналісти в новинах уникають власних оцінок і коментарів. У своїх повідомленнях журналісти повинні максимально уникати оціночної лексики та власної емоційності, допускаючи лише ретрансляцію емоцій учасників подій. Винятком можуть бути лише оцінки фахових журналістів щодо подій та об'єктів суто суб'єктивного сприйняття (твори літератури, мистецтва, спортивні події тощо). Власні коментарі та оцінки журналістів допускаються лише в авторських та аналітичних програмах НРКУ, формат яких концептуально передбачає певний суб'єктивізм авторів. Такі програми мусять бути публічно позиціоновані як інформаційно-аналітичні, аналітичні, публіцистичні тощо. При цьому автор зобов'язаний відділяти власні висновки чи судження від висновків чи суджень інших осіб. Неприпустимим є ігнорування фактів чи важливих думок, які суперечать вибудованій автором версії» [120]. Так, в ефірі Всесвітньої служби регулярно звучить передача «Позиція». Вже з назви зрозуміло, що учасник передачі викладає своє бачення певної проблеми, яку обрано темою програми з урахуванням інтересів слухачів. Однак перш ніж озвучити й пояснити власну позицію, автор мусить повідомити слухачам про інші погляди й точки зору щодо обговорюваного питання.

Актуальними для іномовлення є й вимоги вичерпності та доступності: «Будь-яка інформація в новинах повинна обов'язково містити відповіді на запитання: що, де і коли сталося. Для вичерпності висвітлення події бажано надати і бекграунд (передісторію), пояснити складні поняття і тези, вписати

подію в широкий інформаційний контекст. У своїй роботі журналісти НРКУ послуговуються українською літературною мовою. Необхідно стежити за послідовністю викладу матеріалу, уникати стилістичних і логічних нагромаджень» [120]. Адже слухачі Українського радіо за кордоном не завжди сповна обізнані з усіма подіями, що відбуваються в нашій державі, а можливо, й не мають доступу до альтернативних джерел інформації з України.

Правові норми, згідно з якими функціонує Всесвітня служба радіомовлення України, розпорошені по різних законах та підзаконних нормативних актах. Основою вітчизняного інформаційного законодавства є Закони України: «Про інформацію», «Про телебачення та радіомовлення», «Про систему Суспільного телебачення та радіомовлення України», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про мови в Українській РСР».

Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р., проголошує політичну, економічну та ідеологічну багатоманітність суспільно-політичного життя в Україні (Стаття 15). Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова; цензура заборонена. Розвиває ці положення Стаття 34 Основного Закону України, котра гарантує право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань [73]. Задекларовану в Конституції заборону цензури підтверджує Закон України «Про інформацію». У Статті 45 «цензура як вимога, спрямована до засобу масової інформації, журналіста, головного редактора, організації, що здійснює випуск засобу масової інформації, його засновника, співзасновника, видавця, розповсюджувача попередньо узгоджувати інформацію, що поширюється (крім випадків, коли така вимога йде від автора цієї інформації чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних

прав на неї), та / або як накладення заборони (крім випадків, коли така заборона накладається судом) чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб заборонена... Забороняється створення будь-яких органів державної влади, установ введення посад, на які покладаються повноваження щодо здійснення контролю за змістом інформації, що поширюється засобами масової інформації» [114]. За радянських часів кожен матеріал українського іномовлення перш ніж потрапити в міжнародний радіоефір проходив через потрійну цензуру. Сьогодні перепусткою в ефір є підпис головного редактора або одного з його заступників. Матеріали перевіряються насамперед на наявність помилок, логічність викладу думок, точність наведеної інформації. Оцінюється й загальний рівень журналістської майстерності автора репортажу, огляду, коментаря чи передачі.

В ефірі Всесвітньої служби радіомовлення України звучить не лише офіційна інформація, а й цілий спектр різнопланових матеріалів та передач, які максимально об'єктивно висвітлюють різні точки зору щодо актуальних проблем суспільно-політичного, економічного, культурного життя країни.

Всесвітня служба Українського радіо здійснює трансляції українською, англійською, німецькою та румунською мовами. Таку можливість регламентує Закон «Про мови в Українській РСР» (Стаття 51 проголошує, що мовою офіційних засобів масової інформації є українська мова; мовою ЗМІ можуть також бути мови інших національностей) [115] та Закон «Про телебачення та радіомовлення» (в Статті 80 цього законодавчого акту йдеться про те, що телерадіоорганізації ведуть мовлення державною мовою; мовлення на зарубіжну аудиторію ведеться українською і відповідно іноземною мовою) [116].

Як зазначалося вище, Всесвітня служба радіомовлення України — державний засіб масової інформації. Стаття 81 Закону «Про телебачення та

радіомовлення» говорить, що саме державні телерадіокомпанії становлять основу національного телебачення і радіомовлення України. Вони утримуються на кошти державного бюджету і забезпечують телерадіотрансляцію на всю територію чи відповідний регіон країни і на зарубіжну аудиторію.

Державний статус радіостанції значною мірою визначає характер інформаційного наповнення ефіру іномовлення. Відповідно до Статті 146 Закону «Про радіо та телебачення», «державні аудіовізуальні ЗМІ загальнодержавного рівня зобов'язані оперативно забезпечувати в межах державного замовлення поширення таких теле- і радіопередач: відкриття першого засідання сесії Верховної Ради України нового скликання, а також висвітлення діяльності ВРУ в порядку і формах, визначених окремою постановою ВРУ на кожну поточну сесію ВРУ; звернень Президента України до народу України, а також його щорічних та позачергових послань до ВРУ, заяв Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Верховного Суду України та Конституційного Суду України; церемонії складення присяги народові новообраним Президентом України на урочистому засіданні Верховної Ради України; відкриття першого засідання новосформованого Кабінету Міністрів України». Всі означені події Всесвітня служба транслює у прямому ефірі. Таким чином, закордонні радіослухачі оперативно отримують інформацію про важливі події в Україні з вуст найвищих державних посадовців.

Ще один важливий правовий аспект, який регулює функціонування Всесвітньої служби радіомовлення України, — міжнародні правові акти в інформаційній сфері, укладені або ратифіковані нашою державою. Усвідомлення міжнародною спільнотою можливості радіомовлення як засобу міжнародного спілкування задокументоване у 1936 р. Тоді Ліга Націй прийняла «Міжнародну конвенцію про використання радіомовлення в інтересах миру», що проголосила необхідність за допомогою правил,

встановлених за спільною згодою, використовувати радіомовлення таким чином, аби це не шкодило, а сприяло, міжнародному взаєморозумінню. Провідну організацію системи ООН — Міжнародний союз електрозв'язку, — було створено ще раніше, в 1865 р. Нині МСЕ об'єднує 191 країну, 645 членів-секторів, 132 асоційовані члени.

Проголосивши державний суверенітет, із 1991 р. Україна стала самостійним об'єктом міжнародного права. Верховною Радою було ратифіковано сотні міжнародних документів, які набрали чинності на території Української держави. Основою цієї галузі права стала Загальна декларація прав людини, яку прийнято ООН ще в 1948 р. Стаття 19 надає право кожній людині на свободу переконань і на їх вільне виявлення. Це право включає можливість шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів. Було ратифіковано більше ста документів Ради Європи, зокрема й Конвенцію про захист прав і основних свобод людини та Декларацію про свободу вираження поглядів та інформації.

Водночас Україна й надалі дотримується міжнародних зобов'язань, взятих на себе за радянських часів. Адже саме тоді почалося міжнародне радіомовлення з України (з 1950 р.). 1 серпня 1975 р. відбулася Нарада з безпеки та співробітництва в Європі. Її учасники, усвідомлюючи потребу в більш широкому знанні й розумінні різних аспектів життя інших держав, у розділі 2 Заключного акту Наради зобов'язалися сприяти поліпшенню поширення кіно-, радіо- й телевізійної інформації. Зокрема, «вони будуть заохочувати розширення показу й передачі більш різноманітної інформації, записаної на плівку, з інших держав-учасниць, що ілюструє різні аспекти життя в їхніх країнах і одержуваної на основі таких угод або домовленостей, які можуть бути необхідні між безпосередньо зацікавленими організаціями й фірмами; вони будуть полегшувати імпорт компетентними організаціями й фірмами записаних на плівку аудіовізуальних матеріалів з інших держав-

учасниць... Держави-учасниці відзначають розширення радіоінформації й висловлюють надію на продовження цього процесу таким чином, аби це відповідало інтересам взаєморозуміння між народами» [62].

Ці принципи міжнародної співпраці було удосконалено під час наради з безпеки та співробітництва в Європі, що відбулася в 1986 р. у Відні. У Підсумковому документі держави-учасниці задекларували намір й надалі докладати зусиль із метою сприяння стійкому розширенню знань і розумінню життя в їхніх державах, таким чином сприяючи росту довіри між їхніми народами; забезпечувати прямий і злагоджений прийом передач радіослужб, що діють відповідно до правил радіомовлення МСЕ.

«Вони будуть заохочувати радіо- і телевізійні організації здійснювати на основі домовленостей між ними, особливо в країнах проведення, пряму передачу програм і дискусій за участю представників різних держав, а також трансляцію виступів і інтерв'ю політичних та інших діячів держав-учасників» [62]. Цей пункт Підсумкового документа дає право Всесвітній службі радіомовлення України вести прямі трансляції з важливих суспільно-політичних подій. Органам державної влади не слід вважати, що вони є власниками інформації. Представницький характер цих органів забезпечує їм правовий базис для діяльності, спрямованої на гарантування плюралізму в ЗМІ та його поширення, забезпечення необхідних умов для здійснення свободи вираження поглядів і права на інформацію, а також запобігання цензурі. Це положення гарантує українському радіомовленню за кордон, як і іншим державним ЗМІ, свободу інформаційної діяльності в межах правового поля.

За часи своєї незалежності Українська держава уклала десятки міжнародних угод в інформаційній сфері як загального, так і галузевого характеру з окремими країнами Європи, Азії, Америки, Африки та з міжнародними органами й організаціями (Радою Європи, Європейською комісією тощо).

Державний статус української міжнародної радіостанції багато в чому визначив і її організаційну структуру. У досліджуваній період Всесвітню службу радіомовлення курував віце-президент Національної радіокомпанії України, а очолював директор творчо-виробничого об'єднання «Всесвітня служба радіомовлення України». Директору та його заступнику підпорядковувалися всі редакції (українська (у складі культурологічної редакції та редакції коментаторів і репортерів), англійська, німецька, румунська редакції, відділ координації програм та сектор випуску) на чолі з головними редакторами, керівниками відділів, заступниками та іншими штатними працівниками. Фінансування діяльності Всесвітньої служби здійснювалося за рахунок державного бюджету та бюджету НРКУ.

Таким чином, розглянувши правові аспекти функціонування Всесвітньої служби радіомовлення України, можна констатувати, що визначальним для діяльності українського іномовлення є статус державного засобу масової інформації. Адже саме на державні телевізійні та радіоорганізації вітчизняне законодавство покладає обов'язок оперативно інформувати телеглядачів і радіослухачів про суспільно-політичні події, розповсюджувати офіційні повідомлення, роз'яснювати рішення законодавчої, виконавчої та судової влади, сприяти зміцненню міжнародних зв'язків України, зростанню її авторитету в світі.

2.2. Програми Всесвітня служба радіомовлення України:

значення та можливості у справі формування іміджу Української держави.

Однією з основних функцій офіційних міжнародних радіостанцій є формування позитивного іміджу держави-суб'єкта мовлення в світовому інформаційному просторі. Зрозуміло, що це завдання покладено не лише на радіо. Проте іномовлення є важливою складовою засобів масової інформації,

за допомогою яких держава інформує міжнародну аудиторію про своє життя, створюючи свій образ у світовому медіа-просторі. Адже саме імідж є вирішальним фактором в нинішній інформаційній епосі, особливо коли йдеться про конкуренцію: між співробітниками, політичними силами, різними країнами. Цю тезу вже довели вчені, які досліджують світові інформаційні процеси. Так, Г. Почепцов у своїх дослідженнях доводить, що «фіксація іміджу країни на негативних аспектах може зупиняти ті чи інші позитивні процеси» [112, с. 358]. У той же час «іміджеві характеристики можуть нести відчутну економічну цінність, оскільки дії та кроки людини задаються саме символічним світом» [112, с. 358]. При цьому вчений слушно зазначає, що вони найбільш ефективні тоді, коли їх підсумовує сам одержувач. Спостерігається начебто введення незалежних характеристик, які в результаті поєднуються в свідомості одержувачів, хоча такого поєднання нібито й немає безпосередньо в комунікативному потоці. Отже, необхідно, аби інформація до аудиторії надходила регулярно, а не епізодично. Важливо також не змушувати слухачів час від часу сприймати інформацію рекламного чи повчального характеру, а постійно інформувати їх про життя країни, бо кожен намагається самостійно формувати думку щодо певних подій і робити власні висновки. Поки що вітчизняним засобам масової інформації це не вдається. Час від часу започатковуються окремі програми з метою поліпшення іміджу України в світі, але результату наразі немає. Лише наприкінці 2008 р. за підтримки МЗС було створено серію рекламних роликів про Україну, які демонстрували провідні телеканали світу. Однак знову ж таки йдеться про тимчасову акцію, а не про реалізацію системних заходів.

Високо розвинуті держави докладають максимальних зусиль для створення свого позитивного іміджу в світі за допомогою медіа. Останні справедливо вважаються найбільш ефективними та дієвими засобами в цьому напрямі. Зрозуміло, що саме засоби масової інформації формують образ будь-якого об'єкта, від окремого політика до цілої країни: «У

сучасному світі масові медіа виступають основним середовищем творення іміджевих символів. <...> Швидкість трансформації індивідуального знака в надіндивідуальний, символічний залежить від творчої потужності самої особистості і кількості «обертів» її імені у медіа за одиницю часу. Центральна група символів національної культури, репрезентована через низку визначних імен, консолідує суспільство зсередини і робить країну впізнаваною для зовнішнього світу»[101]. Тому економічно розвинуті країни турбуються про те, щоб бути представленими в різних куточках світу своїми засобами масової інформації. Традиційно найбільш популярними у цій сфері є радіостанції. Упродовж останніх десятиліть популярності набуває міжнародне телебачення. Стрімко зростає кількість користувачів всесвітньої мережі інтернет. Та міжнародне радіомовлення не здає своїх позицій. Незважаючи на те, що Україна є об'єктом радіомовлення більш як півтора десятка держав, активізувати свою роль суб'єкта інформаційної діяльності держава не поспішає.

Необхідність формування якісно нової сучасної політики з метою створення позитивного іміджу України в світовому інформаційному просторі обмежується лише деклараціями. Тільки у 2004 р. було створено перший державний міжнародний телеканал «УТР». Інші українські канали, які приймають за кордоном, перебувають у приватній власності, тому не завжди виражають інтереси держави — «часто, коли все підкоряється долару, жертвою стають високі стандарти мовлення» [9, с. 6].

У міжнародному радіоефірі Україну Всесвітня служба радіомовлення представляє шість десятиліть. Ще за радянських часів радіостанція завоювала значну кількість слухачів. Розпад Радянського Союзу та становлення незалежної Української держави привернуло увагу слухачів, які цікавилися розвитком подій у країні. Подальша економічна криза спричинила скорочення міжнародного радіомовлення з України, перебої якості звуку спостерігаються й сьогодні. Можливо, наразі держава не бачить перспектив

вітчизняного міжнародного радіо, не бере до уваги досвід інших країн, які розширили свою присутність в українському радіоєфірі, бо вважають, що незважаючи на зростання популярності супутникового телебачення, інтернету (до речі, теж проблемні сфери в Україні), «аудиторія міжнародного радіомовлення частково зберігається, адже завжди є інтерес до способу життя, традицій, культури інших народів та держав» [117, с. 417].

Через низку фінансових та організаційних проблем роль вітчизняного іномовлення у формуванні іміджу країни важко порівняти з закордонними аналогами. Основною проблемою тут є перебої якості звуку станції (як в радіоєфірі, так і в мережі інтернет) та відсутність інформації в аудиторії щодо можливості слухати передачі Всесвітньої служби радіомовлення України.

Результатом цієї ситуації є те, що нині імідж України формується засобами масової інформації інших держав. Результати деяких журналістичнознавчих досліджень матеріалів про Україну в світовій пресі засвідчують, що кількість позитивних публікацій становить лише 24, 28 %, нейтральних публікацій — 15,61 %, негативних — 60, 17 % від їх загального обсягу. Найбільше такого негативу зафіксовано в засобах масової інформації Росії, Румунії, Угорщини, Польщі, США [166, с. 85]. Показовим тут є твердження відомого польського політика В. Цімошевича, що одна з головних перешкод України на шляху до Європейського Союзу — недостатня інформація про неї в Європі [29]. Повільне входження України до світового інформаційного простору та відсутність у міжнародного співтовариства об'єктивних уявлень про Україну українська держава вже визнала однією з загроз національній безпеці. А формування позитивного іміджу держави в ЗМІ, розповсюдження у світовому інформаційно-культурному просторі національних ідей, образів та символів, котрі б ефективно репрезентували Україну, є одним із проєктів, що мають бути

реалізованими в рамках президентської програми «Україна–2010» [111, с. 152].

Загалом тема формування іміджу України в світовому інформаційному просторі нині актуальна в державі, а тому широко обговорюється у засобах масової інформації. Під час таких дискусій часто звучить думка про те, що, перш ніж робити країні PR, потрібно вирішити проблеми в політиці, економіці та багатьох інших сферах. Але є й інший погляд. Наприклад, під час засідання за круглим столом на тему «Який PR потрібен нашій країні?» член Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення М. Княжицький зауважив, що «Україна має достатньо позитивних реалій, на яких би міг формуватися її імідж. Це велика європейська нація з великою європейською культурою. Якщо не подобається влада, створювати ефективну політичну силу — навіть опозиційну, яка б пропонувала реальні політичні зміни, а не займалася демагогією. Але то всередині країни. А назовні — підтримувати створення позитивного іміджу» [83]. Подібні міркування формулюють у своїх наукових працях і українські вчені. Зокрема, О. Зернецька у своїй дисертаційній роботі констатує, що «національна система масової комунікації України — важливий чинник і механізм створення позитивного іміджу України в світі. Ясна річ, найкращою рекламою для будь-якої держави є її політична і економічна стабільність, соціальна врівноваженість, високий рівень життя, розвиток громадянського суспільства та розвинена демократія. За відсутності таких сприятливих параметрів важко створювати позитивний імідж, але мистецтво дипломатії є мистецтвом створення неможливого. Для молоді суверенної держави неоціненним у цьому плані є досвід британської дипломатії» [58, с. 307].

Якщо уявити, що у процесі міжнародного обміну інформацією існує дві групи, і відносини між ними складаються за принципом «вулиці з одностороннім рухом» [50, с. 189], то очевидно: Україна поки що не посіла свого місця на цій вулиці і залишається на її узбіччі. Це означає, що замість

власних ЗМІ, імідж держави у світовому інформаційному просторі формують випадкові потоки новин про життя українців у іноземних мас-медіа.

2.3 Роль програм української редакції у процесі консолідації представників українськомовної спільноти.

Основою вітчизняного міжнародного радіомовлення є українськомовні програми, що займають 75 % загального ефірного часу. Вони є вагомим чинником консолідації багатомільйонної української діаспори, офіційно зареєстровані громади якої в США, Канаді, Великобританії, Німеччині, Австралії мають значний громадський проукраїнський вплив на державні установи та суспільну думку. Науковці вже неодноразово у своїх розвідках констатували наявність феномена української діаспори. Йдеться не лише про кількісну характеристику, а й про здатність цієї спільноти взаємодіяти з Україною у багатьох сферах її життя. Цей аспект однаково важливий і для українців, які опинилися за межами своєї батьківщини, і для Української держави, якій у процесі становлення необхідно відчувати підтримку в світі. Такі відносини досліджував Е. Сміт у своїй праці «Національна ідентичність»: «Чуття національної ідентичності стає могутнім засобом самовизначення індивіда у світі крізь призму колективної особистості та своєї самобутньої культури. Саме завдяки самобутній культурі ми спроможні дізнатися, «хто ми такі» в сучасному світі. <...> Використовуючи символи – прапори, монети, гімни, однострої, пам'ятники й церемонії, членам нагадують про їхню спільну культурну спадщину, й культурну спорідненість; чуття спільної ідентичності й належності укріплює й надихає їх. Нація перетворюється на гурт «натхненних вірою», спроможних долати труднощі й перешкоди» [138, с. 25].

Ми всі мали нагоду спостерігати доведення цієї теореми у процесі здобуття Україною незалежності. «Натхненні вірою», що Україна збудує свою державність, закордонні українці відіграли свою, безперечно, важливу роль у цьому процесі. Популярність Всесвітньої служби радіомовлення України на початку 1990-х рр. була надзвичайною. Редакція отримувала величезну кількість листів, проводила радіомости «Київ — Вашингтон». Очевидно, що за таких обставин наша держава має дбати про збереження національної ідентичності закордонних українців. У проекті концепції державної етнополітики України, підготовленій спільно науковцями Національної Академії Наук та співробітниками Державного комітету України у справах національностей та міграції, йдеться про необхідність забезпечення інформаційних потреб діаспори, які випливають із їхнього етнічного походження, через теле- та радіопередачі [51]. Ще одним важливим завданням українського іномовлення є створення реального і привабливого образу нашої держави, що послідовно дотримується визначеного євроінтеграційного курсу, активно сприяє демократизації суспільства.

Українська мова нині лунає щонайменше у 25 країнах світу, де офіційно зареєстровано українські громади. З кожним роком потік мігрантів за кордон зростає. Нині держава переймається цією проблемою. Однак зменшення кількості українців, які мають бажання виїхати до інших країн, поки що не передбачається. У такій ситуації державі варто подбати про збереження національної ідентичності громадян, які емігрували. За умови успіху в цій справі, держава, що втратила громадянина у правовому сенсі, може отримати вагомому підтримку в політичній площині — історія відносин Української держави з українцями за кордоном не раз підтверджувала цю тезу. Потужною допомогою діаспори позначені визначні віхи новітньої історії нашої держави. Зокрема, важливу роль наші співвітчизники відіграли в тому, що інші держави світу підтримали проголошення Незалежності України. Нині саме з ініціативи

діаспори успішно відбувається відновлення історичної справедливості щодо визнання Голодомору 1932–1933 рр. актом геноциду проти українського народу. Впродовж багатьох десятиліть українці діаспори спілкуються між собою рідною мовою. Таким чином, їхні діти та онуки, які народилися та вирости в іншому мовному середовищі, як правило, вивчають і мову своїх батьків. Але держава не може покладатися лише на національну свідомість закордонних українців, коли йдеться про збереження їх національної ідентичності. Сучасний світ перенасичений інформацією, і зберігати пам'ять про своє коріння в умовах глобалізації не завжди вдається навіть тим українцям, які живуть на території своєї держави. Основні світові тенденції чітко демонструють, що відбувається загострення боротьби за ноосферу: об'єктами інформаційних воєн стають державні ідеї, духовні і національні цінності, системи вірувань, тобто духовна сфера життєдіяльності людини [102].

Як держава може сприяти збереженню української мови та традицій у середовищі наших співвітчизників за кордоном? Як налагодити комунікативний зв'язок Української держави зі своїми представниками в інших країнах? Традиційно найбільш ефективним інструментом у вирішенні цих питань є засоби масової комунікації. До такого висновку в своїх дослідженнях прийшло багато вітчизняних та закордонних вчених. Зокрема, Е. Сміт у своїй праці «Нації та націоналізм у глобальну епоху» говорить про те, що «нова система масових комунікацій — радіо, телебачення, відео, персональні комп'ютери — заохочують менші соціальні політичні групи, етнічні й мовні спільноти створювати й підтримувати власні щільні соціальні й культурні мережі на противагу і національній державі, і ширшій континентальній або глобальній культурі» [139, с. 35].

Вітчизняні науковці також досліджували взаємовідносини між українською державою та українською діаспорою в інших країнах у інформаційній сфері. В. Шкляр та О. Гриценко у «Основах теорії

міжнародної журналістики» зауважують, що «з наукової точки зору етнічна ідентичність відображає не тільки однорідність її елементів протягом життя багатьох поколінь, а й відчуття у них неперервності своєї приналежності до даної спільноти, пам'ять про давні події й періоди в історії, а також властиві кожному поколінню уявлення про колективну долю цієї спільноти та її культуру. У підтримці цих рис етнічної ідентичності серед представників української діаспори полягає одна з функцій діаспорних пресових видань» [163, с. 239]. Але разом з діаспорною пресою цю функцію можуть виконувати і виконують українські медіа за кордоном, зокрема й міжнародне українське радіомовлення. Більше того, сучасне радіомовлення з України має потенціал щодо посилення саме цієї функції, адже, констатують автори «Основ міжнародної журналістики», нині відбувається процес скорочення кількості українськомовної періодики за кордоном, її тиражів, числа передплатників, водночас відбувається поширення англomовних видань, розрахованих, зокрема, на громадян українського походження [163, с. 224]. Автори також дослідили інформаційні інтереси читачів діаспорної преси, котрих можна вважати потенційними слухачами «Радіо Україна». Пріоритет тут надається саме тим проблемам, котрі актуальні на даному етапі суспільно-політичного розвитку. Це значною мірою стосується загальнополітичної проблематики. Особливої уваги набули питання внутрішньої політики й становища України на міжнародній арені [163, с. 225].

Передачі українською мовою Всесвітньої служби радіомовлення України до появи супутникового телебачення та інтернету для багатьох закордонних українців були єдиним засобом масової інформації, котрий рідною мовою розповідав їм про життя на рідній землі. Нині «Радіо Україна» також залишається швидким та доступним джерелом інформації для всіх, хто розуміє українську мову в різних частинах світу.

Аби проаналізувати роль Всесвітньої служби радіомовлення України у процесі консолідації представників українськомовної спільноти світу, варто насамперед розглянути визначення поняття мовних спільнот. Всесвітня Декларація лінгвістичних прав визначає мовну спільноту як будь-яке людське суспільство, що історично склалося на певній території (незалежно від того, визнано цей простір чи ні), що ототожнює себе з народом і розвинуло спільну мову як природній засіб спілкування та культурної єдності між його членами. За Декларацією, групи вважаються такими, що мають свою територію та належать до мовної спільноти, у випадках, коли:

- а) вони відокремлені від основної частини своєї спільноти політичними та адміністративними кордонами;
- б) вони історично розташувалися на невеликій території, оточеній членами іншої мовної спільноти;
- в) вони розташувалися на території, на якій вони співіснують із членами інших мовних спільнот зі схожим історичним минулим [173].

Межі розповсюдження мов дуже часто не співпадають із політичними кордонами. Тому при визначенні поняття «мовна спільнота» важливим є співвідношення лінгвістичних та соціальних ознак. Якщо ми залишимо лише лінгвістичні, то йтиметься лише про мову, безвідносно до того середовища, де вона використовується; якщо ж спиратися лише на соціальні критерії (включаючи політико-економічні та культурні фактори), то поза увагою залишаться мови, що функціонують у цій соціальній спільноті. Кожна мовна спільнота користується певними засобами спілкування — мовами, їх діалектами, жаргонами, стилістичними різновидами мови, що в лінгвістиці позначаються поняттям «мовні коди» [174]. Всі вищеназвані ознаки цілком притаманні українським громадам за кордоном. Оскільки, як відомо, переважна частина української діаспори проживає в певних регіонах тих чи тих країн, має офіційно зареєстровані громадські організації, відвідує українські школи та церкви, видає та читає свою пресу.

Найголовніша функція, яку реалізує в процесі своєї діяльності Всесвітня служба радіомовлення України щодо своєї слухацької аудиторії — представників українськомовної спільноти в різних країнах світу, полягає в оперативному інформуванні українською мовою про події та явища в Україні. А також про офіційну точку зору української держави на все, що відбувається в Україні та в світі. Цю функцію здійснює редакція коментаторів і репортерів «Радіо Україна». Журналісти цієї редакції щодня збирають інформацію та готують матеріали, що звучать в ефірі у рамках вечірніх та ранкових інформаційно-аналітичних випусків.

У першу чергу висвітлюються важливі події суспільно-політичного життя держави, озвучуються заяви державних високопосадовців, авторитетних громадських діячів. Водночас інформаційний продукт іномовлення формується таким чином, аби він міг репрезентувати всю палітру внутрішньоукраїнського життя, різні точки зору на певні актуальні питання, котрі існують в суспільстві. Для тих, хто хоче знати більше про життя в Україні, Всесвітня служба готує інформаційно-аналітичні («Підсумки тижня», «Позиція», «Політична студія», «Європейський ракурс», «Відлуння») і тематичні («Українці в світі», «Подорож Україною», «Освіта», «Аспекти економіки») передачі.

Переломним моментом у діяльності «Радіо Україна» став 1991 рік, коли наша держава здобула незалежність. Відтоді в ефірі Всесвітньої служби радіомовлення України зазвучали передачі «Українці в світі», «Благовіст», «Калина». О. Сербенська та М. Волощак у книзі «Актуальне інтерв'ю із мовознавцем» констатують, що «в українській мові 90-х років, як і в інших мовах посттоталітарних суспільств, активно виявили себе процеси демократизації. Насамперед, це спостерігається на лексичному рівні, у руйнуванні перегородок між так званими стилістичними категоріями лексики, а також у самій структурі тексту і навіть у пошуках певної тональності. Автори підручника відзначають, що суто національним явищем

стало те, що без спеціальних лінгвістичних зусиль витворено цілу підсистему, здатну обслуговувати комунікативні потреби відновленої 1991 р. української державності, сформовано велику групу вербальних засобів, що творять семантичне поле «Українська держава», «українська нація»... у своє природне русло увійшла релігійна лексика» [128]. Діяльність іномовлення незалежної України є яскравим підтвердженням цієї тези. В ефірі радіостанції з'явилися передачі, що висвітлюють замовчувані комуністичним режимом сторінки історії України. Частими гостями студії «Радіо Україна» є відомі історики С. Кульчицький, Ю. Шаповал, В. Сергійчук. Слухачі станції отримали змогу поглибити свої знання про життя та діяльність С. Петлюри, С. Бандери, Р. Шухевича та багатьох інших борців за українську незалежність, імена яких, здавалося б, вже відійшли в небуття. Значна частина аудиторії українського іномовлення — це колишні наші співгромадяни, які емігрували за кордон, рятуючись від переслідувань за участь в антирадянському русі опору, та їхні нащадки. Тому слухачі позитивно сприйняли такі зміни в радіомовленні з України.

Коли йдеться про налагодження комунікативних зв'язків України з представниками українськовної спільноти за кордоном, варто відзначити важливу роль у цьому процесі інтерактивних передач. Сучасне іномовлення відчуває гострий дефіцит таких передач, що, власне, віддаляє його від статусу новітньої радіостанції. Зрозуміло, що організувати інтерактивний прямий ефір для аудиторії, розпорошеної в різних часових поясах, — надзвичайно складне завдання. Водночас потреба такого кроку очевидна. Це підтверджує і багаторічна популярність передачі О. Дикого «Поштова скринька», за допомогою якої слухачі іномовлення вітають своїх співвітчизників і в Україні, і в інших державах.

Особливо популярними серед закордонної аудиторії є передачі культурологічної редакції «Радіо Україна». Служба радіомовлення намагається максимально задовольнити інтерес своєї аудиторії про

культурно-мистецьке життя в Україні. У міжнародному ефірі звучать передачі «Літературна Україна», «Музичні зустрічі», а також радіонариси, літературно-музичні композиції, літературно-мистецькі радіожурнали, присвячені українським народним традиціям, християнським святкам. Про зацікавленість представників діаспори цими програмами свідчить аналіз слухацької пошти. Автори передач про українську культуру завжди отримують багато листів з відгуками та побажаннями щодо наступних тем.

Працюючи над створенням передач для закордонної радіоаудиторії, журналісти враховують те, що слухачі постійно перебувають в іншомовному середовищі, а отже, нечасто чують українську мову, тому потребують більшого зосередження, аби її зрозуміти. Усне мовлення діє на слухача не тільки за допомогою змісту, а й інтонації, темпоритму голосу, манери ведення розмови. Одним із найяскравіших прикладів цього є передачі журналістки Л. Кухар. Ось як привітали ведучу автори часопису української діаспори «Україна і світ» в Канаді: «Для майбутнього України працюють усі сили її журналістського та літературного таланту. Кожна її програма — це своєрідна етнографічна, літературна, музична розвідка, це любов до свого народу в кожному промовленому слові. Можливо, тому й отримує стільки листів від вдячних слухачів зі всіх кінців світу. Невідомо тільки де бере вона той час, щоби відписати двісті листів на тиждень, адже працює так багато. Сотні друкованих і рукописних матеріалів перебігають перед очима, поки з'являється текст радіопрограми. Кожна тема різна, але всіх їх об'єднує єдина любов до свого, українського. Напевно, не потрібно особливо нагадувати слухачам такі знайомі й улюблені рубрики, як: «За вашими листами», «Свята Марія», «Стрітєння», «Михайло на білому коні», журнал «Калина» для жінок. А відома передача, присвячена 60-й річниці Голодомору в Україні «Сльоза на колоску!». В історії радіостанції були випадки, коли, зокрема, перуанці та італійці випадково потрапивши на хвилі «Радіо Україна», де саме звучали передачі Л. Кухар, зацікавлювались українською мовою, а згодом з

власної ініціативи вивчали її. «Українська мова організована за принципом своєрідної вокалізації — евфонії. Мова природно мелодійна», — зазначає автор «Словника найпоширеніших помилок у засобах масової інформації» П. Куляс [77]. На українському іномовленні намагаються дотримуватись принципу милозвучності.

Як уже зазначалося вище, основу «Радіо Україна» становить редакція мовлення українською мовою. Не випадково для цього обрано саме українську мову, а не, наприклад, англійську, яка з часом стає більш зрозумілою для діаспори. Українська мова, яка звучить у світовому радіоефірі, допомагає її носіям зберігати свої знання. Така тактика є поширеним явищем у міжнародному радіомовленні. Наприклад, російська державна радіокомпанія «Голос Росії». Основу російського міжнародного радіомовлення складає робота Всесвітньої російської служби. До населення країн колишнього Радянського Союзу «Голос Росії» звертається лише російською мовою. Аби підтримати носіїв російської мови, радіостанція ініціює дискусії щодо того, чи задовольняються потреби російськомовного населення на теренах СНД, проводить радіоуроки російської мови, організовує різноманітні заохочувальні конкурси та вікторини. Таким чином, держава підтримує носіїв своєї мови [148]. Про те, що цей аспект державної мовної політики (а саме так можна визначити державне радіомовлення для закордонної аудиторії) досить ефективний, свідчить слухачька пошта. Адже українськомовні програми традиційно отримують значно більше відгуків, аніж матеріали іншомовних редакцій. У своїх листах слухачі українських передач за кордоном розповідають про те, як приємно почути рідне слово далеко від батьківщини, як вони в українських школах та громадських осередках слухають записи культурно-мистецьких передач, і з їх допомогою навчають рідної мови, традицій своїх дітей і онуків, які народжуються та зростають в іншому мовному і культурному середовищах.

Інформаційні та аналітичні передачі вітчизняного міжнародного радіо українською мовою звучать переважно в офіційному, діловому, публіцистичному стилях, іноді з елементами розмовного. Автори культурологічних програм використовують художній стиль. Неприпустимим на іномовленні є використання суржику, жаргонізмів, діалектизмів чи інших нелітературних висловів. Адже українська мова в діаспорі й так зазнає впливу цілої низки негативних явищ. Наприклад, у певних містах у діаспорі переважають окремі діалекти залежно від місця походження її членів. У Детройті в Православній громаді й у Монтаржі панує полтавська говірка; в Нью-Йорку — специфічний галицький діалект; у Торонто переважає тернопільська говірка; у Сіднеї в Православній громаді — волинська. Крім того, українська мова за кордоном внаслідок контактування з іншими мовами зазнає впливу такого явища, як інтерференція. Під цим поняттям розуміють процес виникнення змін у мові внаслідок її взаємодії з іншою, який проявляється у появі інновацій [55]. Оскільки в ефірі Всесвітньої служби радіомовлення України звучать листи з-за кордону, інтерв'ю, різноманітні передачі за участю представників української діаспори, до ефіру часом потрапляють слова із лексики закордонних українців, наприклад, *гратулювати* – вітати від англійського «congratulate»; *вакації* – канікули від англійського «vacation», *амбасадор* — від англійського «ambassador». Однак, як уже зазначалося, журналісти іномовлення готують передачі літературною українською мовою.

Дослідивши роль та місце сучасного вітчизняного іномовлення у процесі консолідації українськомовної спільноти в різних частинах світу, можна констатувати, що українськомовні радіопередачі з України є оперативним та доступним каналом інформації для закордонної аудиторії, яка цікавиться життям Української держави. Служба радіомовлення виконує також роль ефективного комунікативного засобу зв'язку між Україною та представниками діаспори за кордоном. Українськомовні програми допомагають носіям

української мови в різних країнах зберігати та вдосконалювати свої знання, задовольняти мовно-культурні запити. Цьому сприяє використання журналістами та ведучими літературної української мови, дотримання під час розмови в ефірі принципу милозвучності, звернення у передачах до теми історії України, її культури, традицій.

Таким чином, Всесвітня служба радіомовлення України виконує одну з основних своїх функцій — консолідує українську діаспору. Автори монографії «Лінгвістика впливу» В. В. Різун, Н. Ф. Непийвода, В. М. Корнеєв наводять приклад «ідеальної комунікативної ситуації, яка передбачає збіг контекстів адресата та адресанта, що відбувається за умови наявності деяких постійних опорних елементів, відбитих у свідомості комунікаторів у вигляді архетипних образів... Наші національні архетипи – це образ волі, долі, боротьби» [122]. Науковці роблять висновок, що повноцінними учасниками комунікаційного процесу можуть бути носії лише одного типу культури. В них зберігається досвід інтелектуального освоєння дійсності, властивий цій культурі. Цей досвід закріплюється на нейролінгвістичному рівні — у вигляді безмежного набору клішованих структур, крізь призму яких сприймаються нові явища й події, а також тексти, що відтворюють їх.

У результаті проведеного аналізу можна також стверджувати, що Всесвітня служба радіомовлення України на сучасному етапі своєї діяльності не використовує в повній мірі всі переваги, які надає доступ до міжнародного радіоефіру. Цьому заважають проблеми матеріально-технічного, (періодичне погіршення якості звуку, відсутність фінансової можливості виїжджати журналістам за кордон і безпосередньо дізнаватися про інформаційні потреби своїх слухачів тощо) та творчого (зокрема, відсутність інтерактивних програм) характерів.

2.4. Сучасний стан та перспективи міжнародного радіомовлення України англійською, німецькою та румунською мовами.

Міжнародне радіо традиційно звертається до слухачів не лише своєю державною мовою, а й мовою тих народів, які є його реальною або потенційною аудиторією. Звісно, такі радіостанції не в змозі охопити увесь можливий мовний спектр, оскільки, як правило, вони ведуть мовлення в десятках країн на різних континентах. Тому кожна станція створює редакції мовлення іноземною мовою відповідно до тієї міжнародної політики, яку реалізує держава-суб'єкт радіомовлення. Так, наприклад, радянське іномовлення з Москви працювало кількома десятками мов, аби якнайширше розповсюджувати комуністичні ідеї. Після розпаду СРСР така необхідність відпала, і тепер найбільший частка загального обсягу мовлення «Голосу Росії» припадає на російськомовної редакції, звернена до мільйонів носіїв російської мови у різних країнах, зокрема, і в колишніх союзних республіках. Водночас на міжнародному російському радіо працює ще 33 іномовні редакції. Організаційна структура інших міжнародних станцій також яскраво відображає інформаційну політику держав, що є їх власниками. Зокрема, на «Радіо Свобода», виконавши свої функції, припинили трансляції естонська, латвійська, литовська, польська, словацька, угорська, чеська служби з входженням відповідних країн до європейського співтовариства. Натомість продовжується робота мовами деяких пострадянських держав [171].

Всесвітня служба радіомовлення України у своєму складі має три іномовні редакції — румунську, англійську та німецьку, які було відкрито ще радянською Україною, а отже, необхідність їх появи на радянському радіо

вмотивовувалася політико-ідеологічними потребами офіційної Москви. Незалежна Українська держава поки не зуміла повністю втілити власні інформаційні інтереси в діяльності міжнародного радіо.

Вперше українське міжнародне радіо звернулося до своїх слухачів румунською мовою 1 липня 1968 р. До того часу іномовні програми українського міжнародного радіо звучали лише українською, англійською та німецькою мовами. Звісно, виникає цілком логічне запитання: чому з'явилася необхідність відкривати нову редакцію передач саме румунською мовою? Дослідники історії вітчизняного іномовлення називають дві причини ведення радянською Україною саме такої інформаційної політики [21, с. 13]. Перша полягає в тому, що тодішня румунська влада проводила стосовно Китаю політику, відмінну від політики Радянського Союзу та інших країн соціалістичного табору, — дружби, добросусідства, співробітництва та взаємодопомоги. І це тоді, коли відносини між Китаєм та колишнім СРСР були досить холодними. З метою інформування румунських слухачів щодо політики Кремля відносно Китаю, в Москві, звідки координувалась робота вітчизняного іномовлення, було прийнято рішення відкрити у складі українського іномовлення нову редакцію для підготовки радіопередач румунською (тоді офіційно молдавською) мовою. Необхідно зазначити, що в Румунії ця інформація була цілком таємною. Передачі називались «молдавські програми українського радіо». Офіційно вони нібито готувалися для молдовського населення України. Насправді ж, їх адресували румунському слухачеві. У цих програмах висвітлювалася внутрішня політика України, зовнішня політика Радянського Союзу, співпраця СРСР із іншими соціалістичними країнами та відносини з Китаєм.

Друга причина створення румунської редакції також політична. Йдеться про події в Чехословаччині у серпні 1968 р., стосовно яких румунська влада обстоювала неприйнятну, як для Радянського Союзу та деяких країн-членів колишнього Варшавського Договору, позицію. Як

відомо, Румунія засудила втручання країн соціалістичного табору у внутрішні справи Чехословаччини, а з часом і вторгнення радянських військ до Афганістану. Отже, мета передач румунською мовою, як і українською, англійською та німецькою, була дуже чіткою: роз'яснювати політику Радянського Союзу та інших соціалістичних країн щодо Чехословаччини та Афганістану.

Нині румунською мовою українські радіожурналісти розповідають слухачам про свою державу — знайомлять їх із основними подіями в Україні, готують передачі про історію, культуру та мистецтво країни, інформують про внутрішню та зовнішню політику України та про її відносини з сусідніми державами (особливо з Румунією та Республікою Молдова, котрі і є основним об'єктом мовлення цієї редакції), країнами-членами СНД та Європейського Союзу, а також із іншими міжнародними організаціями.

Програми румунської редакції «Радіо Україна» є джерелом інформації як для румунської національної меншини в Україні, так і для українців Румунії. Оперативні повідомлення про останні події в Україні звучать щодня у випусках новин. У будні в ефір виходять інформаційно-аналітичні передачі «Україна в дзеркалі подій» та «Тема дня»; щоп'ятниці — огляд української преси, а щосуботи — підсумки політичних подій тижня (авторська програма «Політична панорама тижня»). Раз на два тижні журналісти румунської редакції готують огляд матеріалів про Україну (її політичне, соціально-економічне та культурне життя), опублікованих в іноземній пресі («Україна в світовій пресі»). Про досягнення українських спортсменів на міжнародних аренах щотижня розповідає румуномовним слухачам передача «Спорт».

Журналісти румунської редакції готують і тематичні передачі. Про співпрацю між регіонами України та сусідніх країн йдеться в програмі «Транскордонне співробітництво». «Екологія без кордонів» розповідає про співпрацю між екологами України, Румунії, Австрії, Німеччини, Польщі, Угорщини та Молдови, про спільні проблеми в цій сфері, а також про

реалізацію спільних проєктів, спрямованих на покращення екологічної ситуації. Румунською звучать також передачі «Молодіжна орбіта» — про життя молоді, «Українські обрії» — про досягнення України в медицині, науці, техніці та освіті, «Україна: європейський вибір» — про європейську і євроатлантичну інтеграцію нашої держави, «Земля і люди» — про сучасне українське село та його мешканців.

Традиційно популярними в радіослухачів є культурно-мистецькі програми. Вони також спрямовані на задоволення культурного інформаційного інтересу румунської меншини в Україні та на підтримку збереження національної ідентичності українців Румунії і Молдови. Тому цій тематиці в румунській редакції приділяють значну увагу. Передача «Наш календар» розповідає про визначні дати в історії та культурі України. У рамках програми «Гості нашої редакції» відбуваються зустрічі з видатними громадськими, культурними та політичними діячами, з відомими українськими митцями. Провідні журналісти редакції готують авторські проєкти про культуру та мистецтво нашого народу. Зокрема, програма «Це моя Україна» знайомить слухачів із визначними місцями нашої держави. Українські народні та сучасні пісні, історії їх створення, розповіді про авторів та виконавців звучать у передачі «Пісня для душі». В ефір виходить музична передача на замовлення слухачів «Від серця до серця», літературно-мистецька передача «Храм дев'яти муз», культурно-мистецька — «Недільна крамниця».

Висвітлюючи події, процеси та явища, що відбуваються в Україні, журналісти румунської редакції особливої уваги надають регіонам, де компактно проживає румунськомовне населення, — Чернівецькій, Одеській та Закарпатській областям. Про цей аспект роботи варто зазначити окремо, оскільки такий підхід, з одного боку, забезпечує інформування мешканців закордонних країн про нашу державу, а з другого — задоволення інформаційних потреб румунської національної меншини в Україні. Адже, за

інформацією Держкомтелерадіо, «в інформаційному просторі України склалася асиметрія інформаційних потоків не на користь нашої держави. Нині Україна опинилася під потужним інформаційним впливом країн-сусідів. З нашого ж боку досі не організовано адекватних інформаційних потоків на закордонну аудиторію. В Україні близько 80 відсотків ефірного часу телерадіотрансляцій заповнено продуктом неукраїнського походження... В ефірі західного регіону України присутні польські, угорські, румунські телерадіокомпанії. Зокрема, місто Чернівці та область покриваються телерадіопрограмами Румунії і Молдови. На кордоні встановлено 6 іноземних потужних телевізійних та радіопередавачів. Ще гірша ситуація у Закарпатті, де вільно, фактично поза конкуренцією, господарюють 83 радіостанції трьох сусідніх країн» [64]. У межах своїх можливостей українське іномовлення намагається висвітлювати життя громадян держави різних національностей, їхні проблеми та інтереси. Зокрема, на цю тему щотижня в ефірі «Радіо Україна» румунською мовою звучить передача «Національне відродження».

Поза тим, пріоритетним напрямом діяльності румунської редакції, як і інших редакцій Всесвітньої служби радіомовлення України, була й залишається робота для української діаспори в інших країнах. Зокрема, й для наших співвітчизників у Румунії та Молдові. З видатними діячами української діаспори, зокрема й Румунії та Молдови, знайомить передача «Українські особистості за кордоном». В інформаційних та інформаційно-аналітичних передачах часто висвітлюються проблеми української діаспори Румунії та Молдови. Ця тема набула особливої актуальності останнім часом, коли одне за одним в різних засобах масової інформації з'являються повідомлення про незадовільне забезпечення прав національних меншин, зокрема українців, у Румунії. Відповідне звернення до Міністерства закордонних справ України Чернівецька обласна рада оприлюднила ще в 2002 р. «У ході моніторингу встановлено, що українці Румунії повністю

позбавлені можливості отримувати освіту та інформацію в телерадіоефірі рідною мовою, не чувають слова Божого у своїх церквах...» [154].

Цю інформацію підтверджують і дані УНІАН, відповідно до яких «у Румунії нині проживає близько 67 тис. українців (Союз українців Румунії вважає, що їх близько 250 тис.), а в Україні — майже 135 тис. румунів, які мешкають переважно у Чернівецькій, Закарпатській та Одеській областях. Румунська сторона відносить до румунської меншини також понад 324 тис. молдаван, які проживають в Україні. <...> Співробітництво у сфері етнонаціональної політики є одним з центральних питань українсько-румунських відносин. Румунськими державними органами всіх рівнів та громадськими структурами проводиться чітко організована та скоординована робота щодо активного залучення закордонних румунів до «єдиного румунськомовного, культурного та інформаційно-духовного простору». Водночас на цьому тлі українська національна меншина у Румунії поки що не може реально користуватися відповідними правами і свободами, закріпленими в румунському внутрішньому законодавстві. У Румунії відсутні школи з українською мовою викладання. Відновлений у 1997 р. український ліцей ім. Т. Шевченка в м. Сігетул Мармаціей залишається єдиним навчальним закладом такого типу» [149].

За таких обставин роль румунського мовлення українського міжнародного радіо набуває особливого значення. Хоча очевидно, що потенціал вітчизняного іномовлення не використовується державою сповна. Яскравим прикладом цієї ситуації є діяльність Всесвітньої служби радіо Румунії. «Мовлення румунською мовою ведеться цілодобово, в рамках програми «Румунія в прямому ефірі», що складається з власної продукції ВСРР 1 та інших передач, перейнятих від національних та регіональних радіостанцій РТР. ВСРР 2 веде мовлення через радіоефір, супутники, інтернет та інші засоби. Це передачі тривалістю 26 хв. та 56 хв. англійською, арабською, іспанською, італійською, китайською, німецькою, російською,

сербською, французькою та українською мовами. Редакції служби іномовлення ВСРР 2, відповідно Румунська Служба та Арумунська редакція ВСРР 1, мають автономну редакційну політику, можуть формувати власний корпус кореспондентів за кордоном і готують власні рубрики та передачі, мовами транслявання, маючи на увазі специфіку слухачів, для збагачення та урізноманітнення радіопропозицій» [74].

Таким чином, можливості вітчизняного міжнародного радіо порівняно з іншими міжнародними радіостанціями, у тому числі й румунською, значно обмежені. Зокрема, в чернівецькій редакції працює колектив, що нараховує лише десять журналістів. Недостатніми є й обсяги мовлення: 1,5 години на добу не можуть сповна задовольнити культурні та інформаційні потреби слухачької аудиторії в Румунії й Молдові.

Разом із тим, у межах своїх матеріальних можливостей та визначеного ефірного часу румунська редакція мовлення румунською мовою виконує свої функції: інформування слухачів про події, процеси та явища, які нині відбуваються в Україні, про співпрацю держави з іншими країнами та міжнародними організаціями; озвучення офіційної позиції України щодо важливих суспільних питань.

На значно ширшу за географією аудиторію розраховані передачі німецької редакції Всесвітньої служби радіомовлення України. Адже носії цієї мови проживають не лише в самій Німеччині, а й у багатьох інших країнах. Журналісти редакції готують передачі: інформаційні — про події в Україні («Український щоденник»), інформаційно-аналітичні — передачі на актуальні теми політичного та суспільного життя нашої держави («Фокус», «Україна: факти, події, тенденції», «Відлуння тижня», «Діалог»), публіцистичні — культурно-мистецького спрямування («Культурна палітра»), тематичні («Спектр» — про життя української молоді) та передача за листами слухачів («Місце зустрічі — Київ»), програму для радіолюбителів («DX-програму»).

Ще численнішою є аудиторія редакції мовлення англійською мовою. Тому спробуємо більш ретельно дослідити тематичну структуру англомовних програм, їхню аудиторію.

Редакція отримує кореспонденцію з понад 40 країн, у першу чергу з європейських, а також зі США та Канади. Має постійних слухачів у країнах Азії, Південної Америки, в Австралії та ін. Так, наприклад, упродовж жовтня 2007 року — травня 2008 року до англійської редакції у Києві надійшло 265 листів. Ось кількісно-географічна характеристика редакційної пошти за вказаний період: Австралія — 3; Австрія — 3; Аргентина — 4; Бангладеш — 1; Бельгія — 2; Білорусь — 1; Болгарія — 1; Бразилія — 2; Великобританія — 34; Греція — 1; Данія — 4; Індія — 19; Індонезія — 2; Ірландія — 1; Іспанія — 6; Італія — 21; Канада — 5; Китай — 8; Колумбія — 1; Коста Ріка — 1; Лівія — 3; Литва — 6; Марокко — 3; Мексика — 2; Нігерія — 7; Нідерланди — 2; Німеччина — 4; Нова Зеландія — 7; Норвегія — 2; Оман — 1; Пакистан — 1; Північна Америка — 1; Польща — 1; Росія — 4; Румунія — 5; Сербія — 1; США — 58; Україна — 1; Угорщина — 1; Фінляндія — 5; Франція — 8; Чехія — 1; Чилі — 1; Швеція — 13; Японія — 7.

У період із жовтня 2007 р. до травня 2008 р. (типовий щодо кількості пошти) англійська редакція отримувала значну кількість листів. Виходячи з цього, можна говорити про стабільний інтерес до України громадян інших держав. Вікова шкала слухацької аудиторії передач англійської редакції «Радіо Україна», зважаючи на одержану пошту, практично необмежена. Але, як зазначає головний редактор Т. Стечак, частіше до редакції звертаються слухачі віком 35-50 років.

Ще важче визначити соціальні особливості аудиторії радіостанції. Оскільки спілкування редакції з аудиторією найчастіше здійснюється через засоби зв'язку (листи, інтернет, телефон) за ініціативою слухачів, які не завжди надають інформацію про себе. Лише відомо, що передачі з України англійською мовою переважно слухають нащадки українських емігрантів,

для яких англійська є рідною і які прагнуть більше дізнатися про свою історичну батьківщину.

Значну частину аудиторії англійської редакції, так само як і німецької, становлять радіолюбители, так звані «дієксисти», які перш за все цікавляться новинками радіомовлення. Сімо Соінен із Фінляндії у своєму листі до редакції пише: «Короткохвильове мовлення — все ще найкращий та найлегший спосіб для тих, хто прагне слухати новини з усього світу. Я радий, що ви мовите на коротких хвилях. Мені дуже сподобалася ваша програма класичної музики». Спеціально для таких «дієксистів» англійська редакція готує «DX- програму», де висвітлює новини радіомовлення в Україні та світі, пояснює принципи короткохвильового радіомовлення та аналізує пошту слухачів. Схожа за концепцією передача О. Єгорова «На шкалі приймача — весь світ» для радіолюбителів також не розрахована на широку аудиторію, однак користується значною популярністю у слухачів.

Інші програми англійської редакції покликані сповна задовольнити слухацькі смаки. Тому їх тематика торкається різноманітних сфер життя українського суспільства: як правило, це насамперед інформаційні та інформаційно-аналітичні передачі. Зокрема, «Україна сьогодні» знайомить слухачів із суспільно-політичними новинами. Автори «Українського щоденника» проводять огляд подій тижня. Передачі «Крупним планом» та «Фокус» розповідають про актуальні події та найпомітніші тенденції й явища, що стосуються усіх сфер українського суспільства. Аудиторія іномовлення цікавиться українською історією, культурою та мистецтвом, тому, одна з найпопулярніших передач англійської редакції — культурологічна програма «Коріння» досліджує тенденції мистецького життя, розповідає про традиції, історію та релігію українців. Популярними серед англійськомовних слухачів «Радіо Україна» є також музичні та привітальні програми: «Музика з України» — недільний концерт найкращих класичних,

фольклорних та популярних виконавців і колективів, «Привіт з Києва» — суботня програма за листами слухачів з усього світу.

Загалом Україна як молода держава викликає зацікавленість у багатьох радіослухачів і найдоступнішим джерелом інформації для них є програми англійської служби іномовлення. Та доводиться констатувати, що нинішній обсяг мовлення англійської редакції не задовольняє запити навіть постійних слухачів. Про обсяги мовлення, достатні для завоювання нової аудиторії, поки що взагалі не йдеться. Час присутності англійського мовлення з України в світовому радіоефірі було збільшено в 2007 р. з 1,5 до 2 годин. Можливо, чиновники вважають, що мовлення іноземними мовами в міжнародному радіопросторі — напрям малоперспективний в інформаційній сфері. Сумніватися в цьому змушують все ті ж таки слухацькі відгуки. «Я хочу дізнаватися більше про таку нову державу, як Україна. Для мене найкращий спосіб отримувати інформацію про Україну — це Всесвітня служба», — пише Алекс Торбені з Індонезії.

Від слухачів часто лунають побажання розширити мовний спектр радіостанції, зокрема, додати мовлення російською, польською, французькою та ін. Такі наміри були в керівництва Національної радіокомпанії. Зокрема, на початку 2000-х рр. планувалося відкриття редакцій мовлення російською та польською мовами. Адже саме в Польщі та Росії живе багато українських емігрантів, які потребують інформації про свою історичну батьківщину. До того ж, є необхідність безпосереднього інформування населення сусідніх держав про Україну. Адже, приміром, росіяни дізнаються про життя українців із вітчизняних засобів масової інформації, які нині проводять справжню антиукраїнську інформаційну кампанію. У результаті — соціологічні опитування говорять про те, що росіяни сприймають українців як ворожу націю разом з американцями, естонцями і грузинами [176]. Так само Україна зацікавлена у тому, щоб об'єктивну інформацію про неї отримувала Польща. Як відомо, нині польська влада підтримує

євроінтеграційні прагнення нашої держави. Для того, щоб і пересічні поляки адекватно сприймали Україну, вони повинні дізнаватися про події в ній не лише з іноземних мас-медіа, а й українських. Однак поки що спектр радіомовлення іноземними мовами з України не розширено.

Ще більш віддалена перспектива відкриття редакцій мовлення мовами найбільших держав Азії та Близького Сходу. Наразі Україна залишається осторонь справжніх змагань, що їх ведуть найбільш розвинуті країни, намагаючись завоювати свої позиції в інформаційному просторі азійського та близькосхідного регіонів.

Дослідивши функціонування редакцій мовлення іноземними мовами Всесвітньої служби радіомовлення України на сучасному етапі, можна констатувати, що основною метою англійської, німецької та румунської редакцій є задоволення інформаційних потреб слухачів у різних країнах світу. Широке коло іноземних громадян, зокрема й українських емігрантів, бажають отримувати об'єктивну інформацію про Україну. Зростання інтересу закордонної радіоаудиторії до нашої держави засвідчує також слухацька пошта.

Загальний обсяг трансляцій іноземними мовами та їхня кількість на українському іномовленні є недостатніми і з погляду світового іномовного досвіду. Так, Хорватія виходить в ефір 16 мовами, Болгарія та Румунія — 15 мовами. А іншомовні редакції таких теле- й радіомовних гігантів, як Бі-Бі-Сі чи «Німецька хвиля» вимірюються десятками. Тому кількість іномовних редакцій міжнародного українського радіо є недостатньою для держави, на території якої проживає близько 100 національностей, а понад 20 млн. її представників живуть більш як у 25 країнах світу.

Очевидно, що розширення міжнародного мовлення — справа престижу держави, питання стратегічної ваги. Зокрема, О. Зернецька стверджує, що Україна повинна розвивати мережу своїх кореспондентських пунктів за кордоном, діставати інформацію і відеоматеріали «з перших рук» і в свою

чергу надавати інформацію про себе через власні інформаційні джерела [58, с. 308]. О. Гресько у своїх журналістикознавчих дослідженнях доводить, що «відсутність кореспондентської мережі за кордоном, механізмів обміну інформацією між вітчизняними засобами масової інформації та зарубіжними відокремлює українську журналістику від інших світових мас-медійних систем. Саме тому частка важливих відомостей, що торкається безпосередньо інтересів держави та її громадян, залишається невідомою широкому загалові» [39, с. 3]. Поки що таке усвідомлення існує лише на науковому та експертному рівнях. А державні органи наразі не поспішають впроваджувати рекомендації вчених щодо нагальної необхідності активізувати інформаційну діяльність України в світі.

Висновки до Розділу 2.

У другому розділі дисертації досліджено основні принципи та завдання, правові основи діяльності Всесвітньої служби радіомовлення України.

У результаті проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що український медійний простір початку та середини першого десятиліття 2000-х рр., зокрема й радіоефір країни, зазнає інформаційної експансії. Загалом тут веде мовлення більше півтора десятка міжнародних засобів масової інформації. Радіослухачі в Україні мають можливість отримувати інформацію від радіостанцій різних країн Європи, а також Росії, Канади та США. Кожна з них проводить власну інформаційну політику. Так, наприклад, Всесвітня служба радіо Румунії, Закордонна служба Польського радіо докладають значних зусиль, аби українці якомога більше дізнавалися про їхні держави та народи, що там проживають; вивчали мову. Інші

українські редакції міжнародних радіостанцій, як-от: Бі-Бі-Сі, «Радіо Свобода» зосереджують увагу слухачів на подіях, що безпосередньо стосуються Української держави, хоч на хвилях названих станцій можна почути і міжнародні новини.

Основні принципи та завдання сучасної діяльності Всесвітньої служби радіомовлення України полягають в об'єктивному інформуванні світової радіоаудиторії про події в різноманітних сферах українського життя, створенні позитивного іміджу країни в світі, консолідації багатомільйонної діаспори. Для реалізації означених принципів та завдань «Радіо Україна» готує інформаційні матеріали, аналітичні та тематичні передачі про різні сфери життєдіяльності країни в щогодинних випусках новин, а також повідомляє про офіційну позицію держави у питаннях внутрішньої та зовнішньої політики. В ефірі українського міжнародного радіо подаються різні точки зору політиків, науковців, громадських діячів та пересічних громадян щодо актуальних питань сьогодення. Аби позитивно впливати на формування іміджу України в світі, вітчизняне іномовлення розповідає своїм закордонним слухачам про історію, традиції, духовну, культурно-мистецьку спадщину держави, про її надбання на сучасному етапі розвитку та про визначних українців, які досягли успіху як всередині, так і за межами рідної країни. Консолідації української діаспори сприяють передачі редакції мовлення українською мовою, безпосереднє спілкування з представниками діаспори в ефірі.

РОЗДІЛ 3

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОГРАМ ВСЕСВІТНЬОЇ СЛУЖБИ РАДІОМОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Світовий інформаційний простір насичений повідомленнями, які постійно передають засоби масової інформації. Аби задовольнити свої інформаційні інтереси, ми звертаємося до інтернету, преси, телебачення та радіо. І найперше, чого прагнемо, відкривши газету, ввімкнувши теле- чи радіоприймач, – дізнатися про новини. Знання про людей, міста, країни формують в аудиторії певний образ, який не обов'язково відповідає дійсності, але завжди складається відповідно до фактів, що відбулися та набули розголосу. Досить лише згадати, як обачливо ставилися до України за

кордоном у перший десяток років після аварії на Чорнобильській АЕС. Загалом, за окремими винятками, світ не знав держави Україна. Іноземні ЗМІ, повідомляли про неї як про частину Радянського Союзу. Несподівано з'явилася інформація, про масштабну техногенну катастрофу в українському місті Чорнобиль, що одразу ж привернуло увагу світової громадськості. Нині – це вже історія, але відтоді не змінилися основні принципи інформаційної діяльності. Сьогодні Україну, як і будь-яку іншу державу, сприймають через призму повідомлень про реалії життя в ній.

Доводиться констатувати, що сьогодні Українська держава не забезпечує свої інформаційні інтереси в світі належним чином. Про Україну громадяни інших держав дізнаються переважно з закордонних ЗМІ, які не переймаються проблемами іміджу Української держави у міжнародному співтоваристві. Іншими популярними джерелами інформації про Україну для іноземних громадян є деякі вітчизняні комерційні телеканали та інтернет-видання, що працюють насамперед для внутрішньої аудиторії, дбають про рейтинги всередині країни та про інтереси власників. Національні інформаційні інтереси часто опиняються тут серед другорядних питань.

Від України в світовому радіопросторі працюють Всесвітня служба радіомовлення України і телеканал «Всесвітня служба УТР». Мовлення цих державних засобів масової інформації не є досконалим як в технічному, так і в професійному сенсі, однак саме ці служби є офіційними представниками України в світі, а тому теми, що висвітлюються на цих каналах, у певній мірі впливають на процес формування іміджу держави в міжнародному співтоваристві, а значить – і на відносини України з іншими країнами. Так, дослідник міжнародної журналістики І. Слісаренко вважає, що «ситуація, коли позиція, висловлена в державному медіумі, сприймається за кордоном як офіційна точка зору – цілком природна» [140, с. 16]. Отже, зміст передач українського іномовлення, форми та способи їх подачі аудиторії не лише

визначають образ «Радіо Україна», а й є складовою образу Української держави.

У розділі 3 дисертаційного дослідження автором здійснюється аналіз проблемно-тематичної структури інформаційного продукту Всесвітньої служби радіомовлення України, вивчаються форми та жанри передач українського іномовлення, розглядається процес програмування ефіру «Радіо Україна».

3.1. Проблемно-тематична структура інформаційного мовлення для закордонної радіоаудиторії.

Вибір теми, її розробка, збір матеріалу, створення інформаційного продукту, а відтак і його поширення В. Різун називає важливими елементами структури масовокомунікаційного процесу [124, с. 25]. Концепція Всесвітньої служби висуває перед журналістами іномовлення вимогу створення об'єктивної картини життя в Україні, застерігає від випадкових і дріб'язкових тем. Внутрішньоредакційний документ окреслює два основні проблемно-тематичні напрями підготовки інформаційних матеріалів та аналітичних і публіцистичних передач:

- суспільно-політичні програми (політичне та суспільне життя, економіка, наука, освіта, релігія, туризм, спорт, екологія, життя українців за кордоном тощо);
- культурно-мистецькі (історія українського мистецтва та української культури, сучасне культурне та мистецьке життя в Україні, видатні постаті, народна творчість і традиції, розважальні та контактні передачі).

В англійській, німецькій і румунській редакціях підготовкою передач обох тематичних напрямів займаються всі редакційні журналісти, обираючи для себе певну проблематику. У головній редакції мовлення українською

мовою цей розподіл передбачено організаційною структурою. Політичні й суспільно-економічні теми висвітлює редакція коментаторів та репортерів, а культурно-мистецькі – культурологічна редакція. Разом із тим цей розподіл є досить умовним, бо наприклад, журналісти редакції коментаторів та репортерів хоча й ставлять пріоритетним завданням висвітлення політичних, економічних та суспільних тем, часто розповідають про важливі події культурного життя в Україні, запрошують до студії діячів мистецтва.

Вибір тем для інформаційно-аналітичних і публіцистичних програм – це вже другий етап формування проблемно-тематичної структури інформаційного продукту Всесвітньої служби радіомовлення України. Першим етапом є новинні програми, які й дають інформаційні приводи для створення більш ґрунтовних матеріалів. Але саме повідомлення про головні події, актуальні процеси та явища, які відбуваються в державі, створюють віртуальну картину життя в країні. Дослідники радіо називають новини основою радіомовної діяльності [169, с. 71]. Ця теза стосується й інших видів ЗМІ, оскільки в цілому новини часто розглядають як робочий матеріал для медіа [17, с. 22].

Усвідомлюючи важливість впливу міжнародних новинних програм на формування іміджу держави, вітчизняні науковці все частіше обирають саме цю сферу інформаційної діяльності об'єктом своїх наукових досліджень. Зокрема, до проблем новинної журналістики зверталися у своїх працях такі вчені, як А. Чічановський [95], Дж. Брайант [13], К. Кетлін [69] та ін. Ґрунтовне дослідження вітчизняного інформаційного радіомовлення здійснили В. Миронченко [87] та М. Нагорняк [93]. Водночас особливості підготовки новинних програм міжнародного радіомовлення з України все ще залишаються малодослідженими.

Визначення терміна «новина» у радіожурналістиці сформулював В. Миронченко в «Основах інформаційного радіомовлення»: «Під новиною у журналістиці розуміють певну сукупність відібраних, упорядкованих і

втілених у відповідну форму відомостей, що стосуються чогось одиничного (події, явища, процесу) й які раніше не були відомі слухачам, читачам чи глядачам» [87, с. 126]. Науковець визначає також два основні чинники, необхідні для новин, – інтерес і важливість. Аналогічні критерії зустрічаємо і в «Новинній журналістиці» З. Вайшенберга, де зазначено: «у країнах західного типу основою для роботи медіа є інтерес громадськості; у країнах, так званого третього світу критерії для відбору новин визначаються цілями національного відродження та суспільного виховання; у соціалістичних країнах стосовно того, що становить інтерес, існують (чи існували) вказівки на основі марксизму-ленінізму – новини повинні були давати орієнтири для суспільно-політичного розвитку» [17, с. 23]. Новинні передачі російський дослідник радіо В. Смирнов називає «дискретною частиною загального потоку мовлення, який можна уявити як безперервний інформаційний потік, пам'ятаючи, що інформація в інших програмах вже буде іншого рівня та якості. Цей потік організовано за певними законами верстки програми дня, за принципами відображення самого життя в усій його складності, суперечливості та багатозначності» [137, 86].

Засоби масової інформації України у своїй діяльності значною мірою керуються запитами суспільства. Тому і новинні програми на різних каналах радіо готуються у відповідності до інтересів аудиторії. Всесвітня служба радіомовлення України веде передачі на Північну та Південну Америку, Західну Європу, Російську Федерацію, Казахстан, Австралію (всього понад 50 країн). Отже, до аудиторії вітчизняного іномовлення належать представники української діаспори та іноземці, що цікавляться життям нашої країни. Випуски новин на Всесвітній службі радіомовлення України звучать щогодини. У них висвітлюються події в Україні та за кордоном, подаються коментарі державних та політичних діячів щодо різноманітних суспільно-політичних процесів.

У чому ж полягає специфіка підготовки новинних програм із України для закордонної радіоаудиторії? На першому етапі цього процесу – відборі новин для подальшого їх висвітлення в міжнародному радіоефірі – ці особливості визначає коло слухацьких інтересів, про що вже було сказано вище. Іноземна радіоаудиторія необізнана з подробицями усіх подій, що відбуваються в Україні. Можна також припустити, що новини з України регулярно не прослуховують навіть ті, хто прагне якомога більше дізнатися про неї. Це означає, що, обираючи події для висвітлення в ефірі, журналіст має зважати на те, наскільки вони актуальні для слухача. Такий підхід здійснює і ведучий випуску новин при відборі інформації до ефіру. Оскільки Всесвітня служба радіомовлення України – державний засіб масової інформації, однією з основних функцій станції є інформування про події державного значення, висвітлення різних точок зору представників офіційної влади на факти внутрішнього життя держави та її міжнародної діяльності.

В. Миронченко, визначаючи функції новин, зауважує, що у практиці радіомовлення вони виконують значну роль: першими відображають найважливіші події як у житті нашої країни, так і за кордоном, першими знайомлять слухачів з думками, оцінками й коментарями стосовно цих подій. <...> Новини допомагають слухачам не лише орієнтуватися в складних подіях і процесах сучасності, а й формують у них спільність поглядів, думок, оцінок, змінюють волю мас. <...> За допомогою новин радіо задає своїй аудиторії певну орієнтацію, створює певний суспільний настрій, формує соціальні почуття» [87, 141]. Тому, формуючи наповнення передач, редакції «Радіо Україна» керуються насамперед тим, що повідомлення про Україну формують її імідж у світі, а тому щоденні новини ретельно перевіряються. Наприклад, перманентна політична криза в державі, перебіг якої журналісти намагаються добросовісно висвітлювати. У моменти загострення кризи: як-от під час протистояння у Генеральній прокуратурі 2006 р., коли до Києва прямували частини Внутрішніх військ держави і політики найвищого рангу

дозволяли собі емоційні заяви, стрічки інформаційних агентств були переповнені неперевіреною суперечливою інформацією.

У напруженій ситуації варто максимально виважено підходити до вибору матеріалу для новинних програм. У такі періоди зростає інтерес закордонної слухацької аудиторії до новин із України. Журналіст має задовольнити слухацькі запити максимально об'єктивною інформацією. Про відповідальність співробітників, які готують передачі щодо того чи того конфлікту, читаємо, зокрема, у дослідженні «Теле/радіоновини та меншини» Д. Брауна: «працівники засобів масової інформації, що створюють програми <...> повинні усвідомлювати, що слова та образи по-різному інтерпритуватимуть, як у різних культурах, так і в межах однієї культури» [8, 114].

Загалом, у повсякденній роботі Всесвітня служба радіомовлення при виборі подій для висвітлення у новинних програмах керується традиційними критеріями, які є визначальними для більшості засобів масової інформації. Йдеться про так звані «стереотипно визначені критерії ревалентності події». Наприклад, тривалість якоїсь конфліктної проблеми, ступінь відомості учасників події та її просторова віддаленість [17, 22]. Це загальні критерії, чільне місце серед яких, як зазначалося, посідає слухацький інтерес. Тут варто уточнити, про які саме інтереси йдеться. Оскільки, за браком фінансів «Радіо Україна» не проводить досліджень своєї аудиторії, про інтереси слухачів станція дізнається з надісланих до її редакцій листів та в безпосередньому спілкуванні зі слухачами. Як правило, закордонну аудиторію мало цікавлять повсякденні українські проблеми, які зазвичай цікаві вітчизняному слухачеві – конфлікти у владі, судові процеси, повідомлення про аварії тощо. Наведемо приклад. Восени 2006 року значна кількість новин в Україні була пов'язана зі зростанням цін на енергоносії, наслідком чого стало підвищення тарифів на комунальні платежі. Тривалий час у вітчизняних ЗМІ ця тема була головною, що й природно, бо українцям

важливо знати, скільки грошей їм доведеться сплачувати за комунальні послуги. Однак для закордонної аудиторії така інформація не мала жодної ваги. Так само було і з висвітленням судової тяганини ошуканих вкладників банків і будівельних компаній (зокрема, справа «Еліта-центру»). Іноземних радіослухачів хвилюють глобальні питання: як розвивається економіка країни, наскільки забезпечено дотримання прав людини в державі, чи якісну освіту отримують громадяни, які національні, культурні, моральні, духовні ідеали українців? Зокрема, закордонного радіослухача, особливо якщо він має українське походження, зацікавила новина про визнання Верховною Радою України Голодомору 1932–1933 років актом геноциду українського народу; новина про ініціативу створення у Києві Музею радянської окупації. Обов'язковими для висвітлення у міжнародному радіоефірі є новини про головні події суспільно-політичного життя країни.

Ще одним важливим аспектом є інформування щодо міжнародної діяльності України в цілому та її інтеграції в європейське співтовариство, зокрема. Відомо, що серед населення країн-членів Європейського Союзу вже неодноразово проводилося опитування про ставлення до можливого вступу України в ЄС. Варто зазначити, що результати таких досліджень мають позитивну динаміку зростання (до 52 %) [172]. У цій ситуації важливо підтримувати імідж України як такої, що активно співпрацює з іншими країнами, міжнародними організаціями в різноманітних сферах життєдіяльності (питаннях безпеки, охорони здоров'я, науки, спорту, культурного обміну тощо). Наукове дослідження цієї проблеми здійснила Н. Скофенко, яка визначила одним із головних завдань діяльності ЗМІ, що працюють для закордонної аудиторії, популяризацію мирних ініціатив та акцій держави у зовнішній політиці, інформування широкої закордонної громадськості про державну міжнародну політику» [132, с. 1].

Всесвітня служба радіомовлення України – державна станція, а значить, насамперед, підтримує престиж України в світовому

інформаційному просторі. Сьогодні журналістикознавці часто констатують наявність несприятливого іміджу у закордонних ЗМІ, бо, «як правило, висвітлюються негативні події» [26, с. 127]. Опікуватися заповненням ніші позитивної інформації щодо себе має держава, тому, здійснюючи міжнародну радіомовну діяльність, зокрема й формуючи новинні програми, «Радіо Україна» дбає про національні інтереси. Але водночас це не означає, що негативна інформація приховується чи «прикрашається».

Вибір подій для подальшого їх висвітлення у міжнародному радіоефірі є важливим первинним етапом у процесі підготовки новинних програм Всесвітньої служби радіомовлення України. Другий, не менш важливий етап, – підготовка та подача матеріалів до ефіру. В. Миронченко дослідив, як політична лінія редакції може збільшувати або зменшувати значення новин для слухачів. За його словами, «одна й та ж сама новина може бути викладена по-різному. В одному випадку – широко з наведенням деталей і подробиць, роз'ясненням та оцінкою; у другому – коротко, майже похапцем, на рівні хронікальної констатації; у третьому – взагалі не включатися до програм» [87, с. 139]. Реалізуючи таким чином інформаційну політику, важливо не перетворитися із засобу масової інформації на засіб пропаганди. Інакше слухач втратить інтерес до такого інформаційного джерела. Водночас журналістикознавці говорять про необхідність створення інформаційних конструкцій для міжнародного користувача з обов'язковим урахуванням національних цінностей. «Всі <...> фактори і тенденції накладають відбиток на масові інформаційні процеси і, особливо, на ту їх частину, яка стосується міжнародного обміну новиною інформацією. Наголошуючи на значущості саме новинної інформації, зауважимо, що новина – це саме та субстанція, в ім'я якої, в першу чергу, функціонують засоби масової інформації, для якої вивільняється інформаційний простір, про яку найбільше дбають ті, хто опікується свободою слова» [152, с. 16]. Способи подачі новин українським іномовленням є характерними для більшості радіостанцій, формат яких

передбачає наявність новин в ефірі. Щогодини протягом десяти хвилин ведучі читають повідомлення, які надходять від інформаційних агентств. Упродовж доби новини у викладі дикторів звучать тричі німецькою мовою, чотири – англійською та сімнадцять – українською. До вечірніх розширених українськомовних випусків новин журналісти готують матеріали про події, що відбулися протягом дня. Це може бути радіоповідомлення, радіокореспонденція, репортаж, коментар чи інтерв'ю. Середня тривалість звукових журналістських матеріалів – близько 5 хвилин. Варто зауважити, що така тривалість звучання не характерна для редакцій внутрішнього мовлення. Наприклад, виклад матеріалу на Першому каналі Національного радіо – до трьох хвилин. Для закордонної радіоаудиторії журналісти готують матеріал більш ґрунтовно, аби слухач міг краще зрозуміти зміст почутого.

Ще один спосіб ознайомлення закордонних слухачів з подіями в Україні – виклад найцікавіших матеріалів українських періодичних видань. Як правило, це інтерв'ю політиків, державних та громадських діячів, статті на актуальні теми суспільно-політичного життя, історичні розвідки. Загальне уявлення про теми, які висвітлюють вітчизняні часописи, слухач може скласти зі щоденних оглядів преси.

Часто на «Радіо Україна» в режимі прямого ефіру повідомляється про ті чи ті події. Завдяки таким включенням слухачі у найвіддаленіших точках світу мають змогу відчувати себе учасниками святкових богослужінь у храмах, прес-конференцій перших осіб держави чи урочистих заходів.

Проаналізувавши тематику матеріалів щоденних інформаційно-аналітичних програм редакції мовлення українською мовою «Україна сьогодні» за період із квітня 2007 р. по квітень 2008 р., можна констатувати, що висвітлення внутрішнього та міжнародного політичного життя держави становить не менше 50 %. Близько 10 % припадає на економічну, аграрну тематику, ще по 10 % від всього часового обсягу програми – це актуальні соціальні питання. Приблизно по 10% – на історичну, релігійну й культурну

тематику. Наведемо приклад типового випуску вечірньої українськомовної новинної інформаційно-аналітичної програми «Україна сьогодні».

9–10 січня 2008 року. Перелік кореспондентських матеріалів:

Павленко Розповідь про підсумки засідання Кабінету Міністрів.

До 6 хв.

Кирилюк Репортаж із прес-конференції «Експерти про політиків»

До 6 хв.

Рожа Репортаж із виставки «Скарби, повернуті народу України»

До 7 хв.

Ковальчук Репортаж із фестивалю «Наше Різдво»

До 5 хв.

Петренко Коментар до річниці Полтавської битви.

До 9 хв.

Білоус Огляд української преси

До 8 хв.

Шаповалова Інтерв'ю на тему «Свобода віросповідання»

До 7 хв.

Ковальчук Розповідь про бібліотеку НАУКМА

До 8 хв.

Отже, добираючи теми для подачі у новинних програмах Всесвітньої служби радіомовлення України, журналісти керуються критеріями важливості події, вони насамперед визначають, наскільки ця подія відображає процеси, що відбуваються у державі. Ще один важливий чинник – відповідність запитам аудиторії, тобто, визначення актуальності тієї чи іншої події для слухача. Висвітлювати українські реалії кореспонденти іномовлення намагаються всебічно і доступно для слухачів, які знаходяться поза вітчизняним інформаційним контекстом.

В інформаційно-аналітичних та публіцистичних програмах журналісти більш ґрунтовно знайомлять слухачів із сьогоденням та історією Української

держави. Спектр передач суспільно-політичної тематики охоплює основні сфери життя країни. Значна увага приділяється висвітленню політичних подій та процесів. Так, в українській редакції це передачі «Політична студія», «Підсумки тижня». Актуальні проблеми суспільного життя знаходять відображення в програмах «Позиція», «Відлуння», «Європейський ракурс», «Освіта», «Подорож Україною». Економічні питання розкривають «Аспекти економіки» та передача «Село в Україні». В іншомовних редакціях всі ці теми висвітлюються в таких передачах, як «Крупним планом», «Фокус», «Погляд в Україну», «У понеділок», «Відлуння тижня», «Спектр», «Український щоденник».

Відсоткове співвідношення тем, що висвітлюються в інформаційно-аналітичних і публіцистичних передачах суспільно-політичної проблематики близьке до відповідного співвідношення у новинних програмах. Але у великих за обсягом програмах набагато частіше порушуються проблеми української діаспори в різних країнах світу. Зокрема, регулярно в ефірі іномовлення звучить передача «Українці в світі», автори якої торкаються найрізноманітніших тем із життя українців за кордоном.

Суспільно-політичний блок займає 70 % програм усіх редакцій іномовлення. Це бачимо, зокрема, з типового списку передач української редакції Всесвітньої служби радіомовлення України.

5–6 лютого 2008 року. Перелік передач.

Шаповалова	«Гість студії» за участю М. Жулинського	До 30 хв.
Дикий	«Поштова скринька»	До 50 хв.
Кирилюк	«Європейський ракурс»	До 20 хв.
Дикий	Прямий ефір. Гість архієпископ Димитрій	До 50 хв.
Гончарський	«Політична студія»	До 20 хв.
Павленко	«Аспекти економіки»	До 20 хв.
Штогрін	«Живе слово»	До 50 хв.
Кучеренко	«Україна мистецька»	До 50 хв.

Враховуючи специфіку підготовки радіопередач для закордону, характер аудиторії, актуальні політичні моменти, дослідники радіо зазвичай розглядають культурно-мистецьке мовлення на закордонні країни в двох аспектах:

- по-перше, як передачу з музичним супроводом, що служить засобом посилення емоційного звучання матеріалів або усієї радіопередачі в цілому;
- по-друге, як передачу, де висвітлено культурно-мистецьке життя країни.

У першому випадку йдеться про музику, чий супровід покликаний привабити слухача, допомогти йому сприймати нарис, коментар, новину. У практиці мовлення такий спосіб подання матеріалу називається «оформленням». Дослідник радіомовлення В. Смирнов зазначає: «Музика – це вид мистецтва, що відображає дійсність у художніх образах, активно впливає на психіку людини, за своєю природою дуже близька часовому характеру радіокомунікації. Музика, як і вимовлене слово, переважно впливає на емоції слухача. <...> Музика виконує різноманітні функції та використовується у вигляді розбивок між інформаційними блоками в одній передачі, музичної шапки програми, звукової декорації, що допомагає уявити місце події, характеризує історичну обстановку» [134, 25]. Значну роль у формуванні звукового образу радіостанції відіграють її позивні. Мовлення Всесвітньої служби розпочинається мелодією «Реве та стогне Дніпр широкий...». В оформленні новинних програм використовується переважно сучасна музика у класичному звучанні, тобто традиційне звукове оформлення, яке особливо не вирізняється від того, що звучить на інших станціях. При підготовці інформаційно-аналітичних програм журналісти більш творчо підходять до питання вибору звукового оформлення. Тут, як правило, перевага надається українській музиці – сучасній, класичній чи народній (це залежить від теми передачі). Як елементи оформлення передач

на вітчизняному іномовленні можуть звучати й мелодії іноземних композиторів, але щодо пісень, то в ефірі Всесвітньої служби звучать пісні лише українською мовою, незалежно від того, чи йдеться про пісенно-музичні твори, включені до програми частково в якості оформлення, чи про композиції, що звучать у контактних програмах на замовлення слухачів або виконують роль проміжного елемента між передачами. Адже «основний набір компонентів, що визначають формат у радіомовленні (набір програм, стилістика ефіру, ілюстративна музична і шумова бібліотека формату, джінгли, манера працювати в ефірі творчих працівників, специфіка подачі музичного та тестового елементів, міксування, реклама), має основну мету – формування і збереження аудиторії» [34, 66–67]. Аудиторією Всесвітньої служби радіомовлення України є або українськомовні слухачі, або ті кого вітчизняне іномовлення прагне максимально наблизити до української мови та культури. Тому вибір саме такого звукового оформлення є цілком логічним, хоча воно й потребує певного удосконалення, більш цілісної концепції та сучасного звучання, яке могло б зацікавити ширше коло слухачів. Наприклад, жодна сучасна радіостанція не може обійтися без характерного лише для неї набору музичних заставок, за яким слухач без зусиль вирізняє «свою» хвилю з-поміж інших. Відсутність таких елементів зумовлює ставлення до українського іномовлення як до засобу масової інформації, що не відповідає сучасним стандартам.

Культурно-мистецькі та контактні передачі складають 30 % ефірного часу українського міжнародного радіо. І хоча за обсягом трансляцій культурологічне мовлення посідає друге місце, слухацька пошта свідчить про значний інтерес закордонної аудиторії до програм на теми історії, культури, мистецтва, народної творчості українців.

Значення культурологічних радіопрограм у журналістикознавстві традиційно визначається тим, що з-поміж головних функцій радіожурналістики науковці виокремлюють просвітницьку, виховну,

естетичну та розважальну [80, 113, 116, 120, 122]. Та очевидно, що роль культурологічного мовлення є вагомішою і впливає, з одного боку, на формування світогляду аудиторії, а з другого – на формування уявлень аудиторії про культуру та мистецтво держави. Зокрема, Н. Чечель в одній зі своїх наукових праць зауважує, що «для теперішньої ревізії гуманітарного канону взагалі і культурного зокрема характерна потреба <...> у філософському осмисленні явищ культури на рівні естетичних домінант і світоглядних закономірностей» [160, с. 97]. Культурно-мистецькі програми засобів масової інформації, що представляють державу в світовому інформаційному просторі, по-перше, інформують аудиторію про сучасне культурне життя країни, її духовну спадщину, а по-друге, задовольняють культурні потреби вихідців із країни, які постійно або тимчасово проживають за кордоном, сприяючи таким чином збереженню їх національної ідентичності.

До питання культурної проблематики засобів масової інформації зверталися такі науковці, як О. Гриценко та В. Шкляр [163], В. Різун [124], Е. Сміт [139], Н. Чечель [157], Ю. Шаповал [161] та ін. Зокрема, В. Різун у «Теорії масової комунікації» наголошує, що духовна, суспільно-культурна забезпеченість процесу спілкування є чи не визначальним фактором, що зумовлює комунікативний процес. Розглядаючи інформаційні потреби української діаспори, О. Гриценко та В. Шкляр констатують, що «оригінальність багато культурної ери, в якій ми живемо, висуває нові, незнані ще вимоги перед особистістю й громадськістю. <...> Але чим більше відмінних культур втягуються у вир сучасної цивілізації, тим більше відчувається потреба у захисті власної етнічної своєрідності, автентичності. Тому природно, що за умов швидких змін не лише в політичному житті, а й культурному, актуалізується питання про те, яке ж майбутнє очікує українську спільноту на шляхах виживання з-поміж етнічних спільнот США і Канади» [163, с. 228]. Аналогічні судження зустрічаємо в Е. Сміта: «Нова

система масових комунікацій – радіо, телебачення, відео, персональні комп'ютери – заохочує також менші соціальні політичні групи, етнічні й мовні спільноти створювати й підтримувати власні щільні соціальні й культурні мережі на протигагу і національній державі, і ширшій континентальній або глобальній культурі» [139, с. 35].

Вищезгадані тези постійно підтверджуються на практиці: відгуки на свої програми від закордонних слухачів найчастіше отримують журналісти, які висвітлюють саме культурологічні теми.

Із сучасним культурним життям в Україні, історичною та мистецькою спадщиною, народними звичаями й традиціями журналісти іншомовних редакцій знайомлять слухачів у передачах: румунською мовою – «Наш календар» (про визначні дати в історії та культурі України), «Це моя Україна» (про історичні та культурні місця України), «Пісня для душі» (про українські народні та сучасні пісні, історії їх створення, розповіді про авторів та виконавців), «Від серця до серця» (музичні замовлення румунськомовної аудиторії), «Храм дев'яти муз» та «Недільна крамниця» (культурно-мистецькі програми); німецькою мовою – «Культурна палітра» (передача про культуру та мистецтво України); англійською мовою – «Коріння» (культурологічна програма, що досліджує тенденції сучасного мистецького життя, розповідає про традиції, історію та релігію українців), «Музика з України» (недільний концерт найкращих класичних, фольклорних та популярних виконавців і колективів), «Привіт з Києва» (програма за листами слухачів із усього світу).

Передачі іншомовних редакцій становлять лише 25 % від загального обсягу ефіру «Радіо Україна». Таким чином, частка програм культурно-мистецької тематики незначна. Але журналісти англійської, німецької та румунської редакцій намагаються сповна використати ефірний час, аби представити іноземній аудиторії найкращі зразки українського мистецтва. Така діяльність сприяє входженню України до світового культурного

простору в цілому і, зокрема, європейського. «Нині максимум потужностей і ресурсів української нації – в самій Україні та за її кордонами – мусить бути інвестовано у політичну й культурну інтеграцію України в європейський політичний та культурний простір» [107, с. 49], – вважає науковець О. Пахльовська. І хоч аналогічної точки зору дотримуються багато вчених, політиків, громадських діячів, її успішного практичного втілення поки не відбулося. Українське іномовлення могло б відігравати в цьому питанні значно активнішу роль, якби мало можливість розширити діяльність у міжнародному ефірі та популяризувати свої програми за кордоном.

У головній редакції мовлення українською мовою «Радіо Україна» підготовку культурно-мистецьких передач здійснює культурологічний відділ. Проте різні аспекти зазначеної теми порушують іноді й журналісти, основним обов'язком яких є підготовка передач на суспільно-політичні теми. Як приклад однієї з передач на культурологічну тему, підготовлених редакцією коментаторів та репортерів, наведемо уривок передачі «Відлуння».

(музика)

КОР.: Вітаємо вас, шановні слухачі! На хвилі ВСРУ звучить програма «Відлуння». Перед мікрофоном — ведучий С. Шебеліст. Сьогодні ми говоритимемо про постать, без якої складно чи навіть неможливо уявити національну ідентичність українців. Мова, звісно, про Тараса Шевченка, котрий через сотні років залишається актуальним і магнетичним мислителем, чия творчість привертає увагу сучасників. Одним із найцікавіших аспектів Шевченкової поезії є питання християнської віри і взагалі релігії. Нещодавно в НаУКМА відбулася відкрита лекція публіциста, доктора філософії, головного редактора всеукраїнської православної газети «Наша віра» Євгена Сверстюка, присвячена цій проблематиці. І саме про релігійні погляди Тараса Шевченка в інтерпретації Євгена Сверстюка ми і поговоримо в передачі «Відлуння».

Років десять тому Євген Сверстюк мав запрошення на біблійний симпозіум в Люблянну з нагоди перекладу Святого Письма словенською мовою. Словенці замість простого розповсюдження Біблії зробили з цього справжнє всесвітнє свято. Після доповіді пана Сверстюка про Тараса Шевченка як інтерпретатора біблійних текстів з боку одного учасника симпозіуму (вочевидь, це був американський славіст) пролунало запитання: «Скажіть, Шевченко так само стосується до релігії, як Іван Франко?». Це питання мало підстави для такого формулювання, адже імена Шевченка і Франка звикли читати разом, каже публіцист Євген Сверстюк.

Є. СВЕРСТЮК (голос)

Тараса Шевченка часто називають основоположником української літератури, але вітчизняне красне письменство засновували і розвивали і Котляревський, і Квітка-Основ'яненко, і Гребінка. Тобто, ще до Шевченка були талановиті автори і видавалися твори українською мовою. Цю дилему радянське літературознавство вирішувало через розмежування зачинателя та основоположника. Першим (зачинателем) був, ясна річ, Котляревський, а другим (основоположником) Шевченко. Утім, на питання, чому Тарас Шевченко здобувся на такий епітет і які ж основи він заклав, ніхто не міг дати чесної відповіді. Не міг, тому що довелося би визнати, що Шевченко заклав духовні і релігійні основи української літератури і повернув її до глибинних вічних проблем.

Є. СВЕРСТЮК (голос)

У відомого громадсько-політичного діяча Михайла Драгоманова є цікава праця «Шевченко, українофіли і соціалізм». У ній чільний лідер об'єднання «Громада» полемізує з певним автором на прізвище Сірко, який висловив думку, що Тарас Шевченко — прогресист і людина, котра критично ставиться до Бога. Драгоманов не знайшов жодного текстуального аргументу, що підтверджував би тези Сірка про релігійну байдужість Шевченка. Це доводив і побутовий досвід — навіть у повсякденні поет не

терпів порушення засад внутрішньої порядності, зокрема він дуже негативно ставився до бучних панських і богемних гулянь під час великоднього посту.

Відповідаючи на запитання, чому Тарас Шевченко в усі часи є цікавим, чому його читання слухають, наче читання Святого Письма, публіцист Євген Сверстюк говорить, що таке сприйняття виникає, тому що справді поезія Шевченка живиться мотивами Біблії. І відчувається той голос, який є вищим за суєту і кон'юнктуру часу.

Є. СВЕРСТЮК (голос)

(музика)

Редакція культурологічного мовлення відкриває світові українську культуру та мистецтво. Тривалість передач, що висвітлюють такі теми – до 50 хвилин. Цей формат для внутрішнього радіомовлення є застарілим і давно вже не використовується, однак в іномовному ефірі він ефективний. До таких передач, зокрема, належать: «Україна мистецька» (найважливіші події у сучасному культурному житті – фестивалі, концерти, гастролі; нариси про митців), «З народного джерела» (історичні традиції української музики), «Живе слово» (українська класика), «Україна літературна» (розвиток літературного процесу в Україні й за кордоном), «Калина» (мистецький радіожурнал для закордонних слухачок), також контактні програми: «Музичні зустрічі», «На ваші замовлення», «Поштова скринька».

Презентація культури і мистецтва держави в світовому радіоефірі є відповідальною справою, що насамперед вимагає від авторів максимальної об'єктивності. Висвітлення подій культурного життя, знайомство з музикантами, співаками, літераторами, акторами – представниками різних видів мистецтва – у передачах «Радіо Україна» не можуть бути випадковими або, як це часом буває у внутрішньому мовленні, озвученими в ефірі заради реклами комерційних проектів (тим більше, що будь-яка реклама на Всесвітній службі радіомовлення заборонена). Таким чином, культурологічні

передачі українського іномовлення знайомлять слухачів із культурою України в найкращих її зразках.

Варто зазначити, що автори передач на культурно-мистецькі теми повинні достеменно володіти мовленнєвою культурою. Водночас науковці наголошують, що загалом у «радіожурналістиці <...> визначальною є особистість того, хто веде мовлення, особистість радіожурналіста, через якого виразно персоніфікується ефір, «на рівні серця» здійснюється сприймання інформації, встановлюються невидимі й тісні зв'язки зі слухачами» [161, с. 392]; «журналістика радіо і телебачення належить до тих виняткових галузей знань, для яких мовлення є не абстрактним поняттям, а знаряддям висловлення авторської думки, способом передачі та засвоєння інформації, засобом спілкування, джерелом виразності та міфотворчості. Задля того щоб ефективно впливати на розум, волю і почуття інших людей, представники цієї професії повинні досконало володіти мовленнєвою культурою» [53]. Але щодо журналістів, які висвітлюють культурно-мистецькі теми в публіцистичних передачах, ці вимоги є ще жорсткішими. Наприклад, найпопулярнішою ведучою культурологічних програм іномовлення є Л. Кухар, яку слухачі шанують саме за майстерне володіння мовою. Українці, які покинули батьківщину, як правило, навчають української своїх дітей та онуків. Із 1950-х до 1990-х рр. «Радіо Україна» було практично єдиним засобом масової інформації, де емігранти мали можливість чути живу українську мову, тому часто передачі записували на плівки і використовувалися як практичний посібник в українських недільних школах: їх слухали на зібраннях в українських культурних осередках, передавали знайомим. Природно, що культурно-мистецькі передачі для таких цілей підходять значно більше, ніж ті, що висвітлюють суспільно-політичну проблематику. Завдяки українському іномовленню українці за кордоном мають змогу берегти пам'ять про свою культуру, знайомити своїх нащадків

із українським мистецтвом, зберігаючи таким чином свою національну ідентичність.

Разом із тим доводиться констатувати й певні недоліки у роботі редакції щодо сприяння вивченню української мови за кордоном. На хвилях «Радіо Україна» спеціальні програми виходили, але вони не були регулярними. Натомість досвід таких міжнародних радіостанцій, як «Німецька хвиля», «Голос Росії», «Радіо Румунії», свідчить, що мовні конкурси, радіоуроки, інші ігрові та інтерактивні програми заохочують закордонних слухачів якщо не вивчати, то принаймні удосконалювати свої знання з іноземної мови.

Отже, коло тем, до яких звертаються автори культурно-мистецьких передач Всесвітньої служби радіомовлення України, є доволі широким – від народної творчості до важливих подій і визначних постатей сучасності. Розповіді про концерти, виставки, фестивалі, літературні конкурси, бесіди з митцями, представниками урядових структур, які опікуються культурною сферою, стають основою для аналітичних та публіцистичних програм. Особлива роль в ефірі іномовлення належить українським пісням та музичному супроводу, що звучать не лише як самостійні твори, а й використовуються для оформлення програм «Радіо Україна».

Аналізуючи проблемно-тематичну структуру програм Всесвітньої служби радіомовлення України, окремо слід розглянути передачі релігійного змісту. Така тематика є цікавою і важливою для слухачів іномовлення, які або виїхали з України на початку радянського періоду і тому не зазнали утисків свободи совісті, виховавши у релігійному дусі своїх нащадків, або покинули батьківщину після розпаду СРСР, коли в державі вже не було примусового атеїзму. Більш того, саме українські церкви за кордоном часто є місцем зустрічі представників української діаспори, своєрідним культурним та духовним осередком, що дає можливість підтримувати духовний зв'язок із батьківщиною та спілкуватися з носіями української культури. Отже, можна

стверджувати, що релігійність є важливою ознакою аудиторії Всесвітньої служби радіомовлення України. Варто зазначити, що «поняття релігійність характеризує якісну і кількісну визначеність суб'єктивного засвоєння релігійних ідей, цінностей, норм та їхній вплив на поведінку, життєдіяльність <...> спільноти. Релігійність можна розглядати як ціннісно-життєву орієнтацію, суб'єктивну якість свідомості індивіда, його внутрішню здатність до реалізації релігійних установок» [150, с. 545]. За результатами дослідження релігійних передач Українського радіо Т. Старченко робить висновок, що «у традиційному суспільстві, заснованому на ідеї ціннісно-нормативної злагоди, інтегруючим елементом виступає релігія. Вона була і є символічним універсумом, що визначає ключові смисли і значення, у межах яких триває повсякденне життя людини. Релігія завжди здійснювала функцію інкультурації, забезпечувала входження індивідів у спільний потік переживань та вчинків, які у свідомості людей співвідносилися з єдиною, усім зрозумілою і для всіх прийнятною, вищою істиною» [144]. Таким чином, можна говорити про наявність запитів аудиторії Всесвітньої служби радіомовлення України на передачі, що розкривають релігійні теми.

Різні аспекти висвітлення релігійних тем у засобах масової інформації досліджували науковці А. Бойко [11], А. Колодний [71], Ю. Комінко [72], А. Юраш [164] та ін. Разом із тим релігійні програми Всесвітньої служби радіомовлення України не були об'єктом або предметом наукового дослідження.

Поява таких програм у міжнародному ефірі після набуття Україною незалежного статусу стала однією з найбільш вагомих ознак, що засвідчили зміну пріоритетів українського іномовлення. «Загибель комуністичного тоталітарного режиму <...>, проголошення Української незалежної держави створили природні передумови для вільного релігійного волевиявлення. Ніхто тепер не переслідує за віру в Бога, відвідування храмів, дотримання релігійних свят, традицій, звичаїв. Свідченням нинішньої свободи

віросповідання є також те, що в Україні є значна кількість релігійних газет, теле- і радіопередач» [80, с. 182]. Основним завданням програм «Радіо Україна» якраз є те, щоб якомога об'єктивніше продемонструвати світові цю ситуацію. Однак якщо внутрішні засоби масової комунікації намагаються більш детально висвітлити релігійне життя країни, розповідаючи про всі наявні релігійні течії та висвітлюючи міжконфесійні відносини, то міжнародне радіо ставить на меті створення загальної об'єктивної картини релігійного життя в Україні. Таким чином, закордонна аудиторія має змогу дізнатися про особливості віросповідання українців; осередки релігійних організацій, що діють на території держави; церкви, які гуртують навколо себе найбільшу кількість прихожан, – УПЦ КП, УПЦ МП та УГКЦ, – а також про перспективи об'єднання всіх конфесій у єдину помісну Українську Православну Церкву. Разом із цим в ефірі звучать і ті сюжети, де фігурують представники протестантських або інших нещодавно створених релігійних організацій, адже за «Законом України про релігійні організації, будь-яка організація є повноправною, якщо вона зареєстрована» [109, с. 133], проте висвітлення їх діяльності, подробиці міжконфесійних відносин є нехарактерними для іномовлення темами. Це пояснюється намаганням запобігти домінуванню в міжнародному радіоефірі інформації про міжконфесійні непорозуміння та конфлікти, адже в такому разі у слухача може скластися враження, нібито в Україні немає діалогу між представниками різних конфесій. Водночас основні тенденції у цій сфері «Радіо Україна» не замовчує. В одній з наукових статей Х. Герасимів констатує, що «повернення від однопланового атеїстичного світосприйняття до спроб формування гармонійного національно-релігійного світоустрою супроводжується наступним парадоксом: в умовах законодавчого закріплення та реального забезпечення гарантій і можливостей практичної реалізації права на свободу совісті й віросповідання виникає проблема поліконфесійності, зумовлена процесами переорієнтації, зокрема у

середовищі православної церкви, що автоматично трансформується в усвідомлення потреби теоретичних пошуків поєднання колись єдиної Київської Церкви» [25, с. 160].

На жаль, релігійні непорозуміння часто використовують у власних цілях політики, що відображується у медіа. А. Бойко у дослідженні «Політика і релігія у дзеркалі преси» зазначає, що «духівництво, маючи свої політичні переконання, намагається їх прищепити все більшій кількості віруючих; недооцінка впливу ЗМІ релігійних конфесій, ігнорування їх ролі у житті суспільства, політичному зокрема, може призвести до неочікуваних результатів у соціальній сфері» [12]. Тому журналісти іномовлення уважно ставляться до політичних заяв духовництва та, відповідно, політиків щодо релігійних тем, намагаючись подавати їх до ефіру (якщо йдеться про події державного значення) з коментарями та роз'ясненнями.

Загалом передачі на релігійну тематику, хоч і є важливою складовою ефіру українського міжнародного радіо, складають не більше 10 % від загального обсягу мовлення. Так, щотижня в ефірі звучить одна програма – «Благовіст». Зазвичай кожна передача порушує кілька тем. Насамперед це розкриття значення релігійних свят, дата яких є близькою до моменту виходу програми в ефір. Широко висвітлюються тут події релігійного життя – від появи нових храмів до візитів міжнародного значення. Обов'язковий елемент програми – відповіді на питання слухачів, які висловлюють прохання розповісти про тлумачення релігією важливих понять, ціннісно-життєвих орієнтирів. Наведемо приклад типового випуску передачі «Благовіст».

(Дзвони)

ВЕД: В ефірі передача «Благовіст». Перед мікрофоном В. Татаренко.

(Піснеспів)

Одинадцять років тому, 20 липня 1997 року, в селі Водяному Зміївського району Харківської області відбулася подія, яку інакше як чудом Божим назвати неможливо. Йдеться про оновлення ікони “Спас

Нерукотворний” у місцевому Свято-Борисо-Глібському жіночому монастирі. Нам з редактором передачі “Благовіст” Лідією Гончар за благословенням митрополита Харківського і Богодухівського Никодима доводилося бувати у цій Божій обителі. Бачили ми й оновлену ікону. А про чудо оновлення нам розповідали ігумен Севастьян, котрий того недільного дня здійснював службу Божу, і настоятелька монастиря — ігуменя Марія Магдалина. Ікону “Спас Нерукотворний” Свято-Борисо-Глібському жіночому монастиреві у січні 1997 року подарувала парафіянка Олександра Проскуріна, мешканка села Красна Поляна. Візантійського стилю старовинний образ, написаний на дошці розміром 45 x 36 см, дістався жінці від батьків. Під час війни в цій місцевості йшли кровопролитні бої. Проскуріна, як і чимало односельців, вимушена була залишити дім. А частину пожитків, у тому числі й святі ікони, заховала в погребі. Коли вона повернулася додому, то потрапила на попелище — дім згорів, а всі речі в погребі дуже понівечила пожежа. Святий лик на іконі “Спас Нерукотворний” потемнів, а написи не можна було розібрати взагалі. До того пам’ятного дня, 20 липня 1997-го, ікона півроку зберігалася у вівтарі монастирського храму. Свідками дива стали парафіяни, які були присутні на богослужінні. Під час читання Євангелія при відкритих Царських вратах люди помітили у вівтарі золотисте сяйво і відчували ніби рух повітряної хвилі. Миттєве оновлення ікони побачили пономар Андрій Пестунов та підліток Микола Забродський, які допомагали правити священникові. За їхніми словами, святиня засяяла, після чого проявилися написи, лик Спасителя став чіткішим, а по боках з’явилися зображення архістратигів Михаїла та Рафаїла, які до того не були помітними. У повітрі розлилася неземна духмяність. Благоухання у храмі тривало протягом п’яти діб. Після детального аналізу, проведеного спеціальною комісією, Священний Синод Української Православної Церкви постановив:

- вважати ікону "Спас Нерукотворний", що в храмі святих страсотерпців Бориса і Гліба у жіночому Борисоглібському монастирі Харківської єпархії, ЧУДОТВОРНОЮ;
- благословити богослужбове почитання цієї ікони у Слобідському краї;
- затвердити тропар, кондак, величання і службу в пам'ять чудесного оновлення ікони "Спас Нерукотворний".
- церковне святкування ікони встановити 7 липня (за старим стилем, тобто 20 липня за стилем новим) - у день її чудесного оновлення.

(Піснеспів)

ВЕД: 23 липня церква молитовно вшануватиме пам'ять преподобного Антонія Печерського - засновника однієї з найдревніших та найвеличніших святинь української землі, Свято-Успенської Києво-Печерської лаври. Про цього угодника Божого розповідає мій колега Євген Захарченко.

ЗАХАРЧЕНКО: (звучить)

(Піснеспів)

ВЕД: Створюючи наш прекрасний світ, Бог вінцем Свого творіння зробив людину. Він дав їй можливість панувати над рибами морськими і над птахами небесними, над звірами і над худобою, над усією землею і над плазунами, що повзають по землі. Бог створив людину за образом Своїм – за образом Божим. Перші люди, Адам і Єва, жили в раю. Вони з любов'ю і радістю слухали Бога. І були навколо Божа воля і Божий лад. Але, піддавшись волі диявола, Адам і Єва порушили Божу волю, тобто, згрішили, впали у гріх. Наслідки їхнього негідного вчинку пожинаємо нині і ми, їхні далекі нащадки. Про духовні причини хвороб, скорбот і прорахунків у вихованні молодого, підростаючого покоління розмірковує митрополит Хмельницький і Старокостянтинівський Антоній.

МИТРОПОЛИТ АНТОНІЙ: (звучить)

ВЕД: На думку митрополита Антонія, гріховне життя батьків, їхня неспроможність виховувати дітей на духовних засадах призводить до того, що пристрасність, закладаючись у дитину генетично, продовжує безперешкодно розвиватися, переростаючи у більш важкі духовні захворювання.

МИТРОПОЛИТ АНТОНІЙ: (звучить)

(Піснеспів)

ВЕД: Ви слухали передачу “Благовіст”. Цей випуск передачі підготували Л. Гончар, Є. Захарченко і В. Татаренко.

(Дзвони)

Долучитися до важливих релігійних дійств в Україні закордонні слухачі мають нагоду також під час прямих трансляцій святкових літургій. Такі включення бувають не лише у свята, а й під час візитів визначних релігійних діячів. Наприклад, широко висвітлювалося на іномовленні відзначення 1020-річчя Хрещення Київської Русі та в зв'язку з цим візит Вселенського Патріарха Варфоломія до Києва. Періодично до студії «Радіо Україна» запрошуються найвизначніші представники духівництва, зокрема предстоятель УПЦ КП, Патріарх Київський і Всієї України-Руси Філарет. Релігійні теми звучать також у інформаційно-аналітичних та публіцистичних передачах іномовлення. Зазвичай, їх підготовка зумовлена певними інформаційними приводами – важливими подіями релігійного життя, зокрема, великими релігійними святами тощо. Переважно саме таким чином готуються передачі і в англійській, німецькій та румунській редакціях «Радіо Україна».

Дослідник релігійної тематики на сторінках провідних загальнонаціональних видань Ю. Комінко говорить про те, що «завдання власне релігійної журналістики, яка не обмежується лише конфесійними чи церковними виданнями, <...> полягають у тому, щоб:

1. Інформувати громадськість про церковно-релігійні події загальнодержавного характеру, що мають значення для всього суспільства.
2. Висвітлювати діяльність церковно-релігійних організацій, давати достатній обсяг інформації, щоб читачі могли скласти уявлення про принципи та особливості функціонування тих чи інших релігійних структур.
3. Роз'яснювати читачам у максимально доступній формі особливості релігійних доктрин і вчень, їхні переваги та недоліки, еволюцію, місце в історії держави, значення для народу, що дозволить сформувати у читацької аудиторії уявлення про релігійну панораму в країні.
4. Розповідати про церковні традиції, релігійні вірування українського народу...» [72, с. 70].

Проаналізувавши передачі Всесвітньої служби радіомовлення України на релігійну тематику, можна констатувати, що визначені Ю. Комінко завдання є аналогічними тим, якими керуються в своїй роботі журналісти українського міжнародного радіо. Створення об'єктивної картини релігійного життя, зображення ситуації у сфері свободи совісті та віросповідання, розповіді закордонним слухачам про духовні ідеали та надбання українського народу – основні цілі, що стоять перед авторами релігійних програм «Радіо Україна».

Дослідивши проблемно-тематичну структуру передач Всесвітньої служби радіомовлення України, ми дійшли висновку, що у виборі тем для подальшого їх висвітлення в міжнародному радіоефірі журналісти іномовлення прагнуть створити об'єктивну картину життя в Україні. Можна окреслити два основних тематичні напрями підготовки інформаційних, аналітичних і публіцистичних матеріалів: суспільно-політичні та культурно-мистецькі програми. Найбільш широко висвітлюються політичні події, актуальні суспільні процеси, культурно-мистецьке та релігійне життя, історичні теми. Головний принцип, що ним керуються журналісти

вітчизняного іномовлення, – підтримка національних інтересів держави, створення позитивного іміджу України на міжнародній арені.

3.2. Жанри та форми передач Всесвітньої служби радіомовлення України.

У другому підрозділі Розділу 3 дисертації досліджуються жанри та форми передач Всесвітньої служби радіомовлення України. Вибір автором саме такого поєднання двох теоретичних аспектів не є випадковим. На співвідношенні між поняттями «форма» та «жанр» неодноразово зосереджували увагу в своїх працях дослідники радіожурналістики, адже на практиці ці поняття часто збігаються. Наприклад, передача побудована у формі інтерв'ю і, припустимо, має назву «Актуальне інтерв'ю». Але інтерв'ю – це насамперед журналістський жанр. «Особливості деяких програм пов'язані з поняттям жанру. Форма мовлення в такому випадку як спосіб організації різнобарвного матеріалу в одне ціле і жанр як форма вирішення конкретного журналістського завдання близькі одне одному» [137, с. 80], – зазначає в одній зі своїх праць В. Смирнов. Разом із тим науковець наголошує, що «форми радіомовлення більш рухомі, ніж жанри. Вони змінюються залежно від завдань, що стоять перед радіожурналістикою на різних етапах мовлення, структурування його сітки, способів подачі матеріалу. Форми більш різноманітні, ніж жанри, оскільки різними є їхні конкретні функції, прийоми структурування матеріалу. Жанр більш консервативний. В ньому частіше змінюється тематичний зміст, стилістичні, тональні характеристики втілення тексту. Але функції та методи, що обумовлюють та створюють формоутворюючу решітку жанру, характеризуються значною стійкістю [137, с. 5].

На співвідношення понять «форма» та «жанр» звертає увагу й український дослідник інформаційного радіомовлення В. Миронченко [87, с. 286]. Грунтуючись на положеннях наукових праць російських вчених В. Ярошенка та В. Ружнікова, він говорить про те, що різні форми передач – це різні способи виокремлення й організації частин мовного матеріалу всередині програми, а поняття «жанр радіожурналістики» стосується процесів журналістської творчості. <...> Це певний тип журналістського твору, що характеризується властивими йому методами відображення дійсності» [87, с. 286].

Таким чином, жанр є визначальним елементом форми радіопрограми. «Всі формотворчі виражальні засоби радіомовлення допомагають відобразити звукову картину дійсності під певним кутом зору, конкретним жанром, за допомогою різних творчих методів» [134, с. 32]. Іншими словами, обраний журналістом для висвітлення теми жанр (або кілька жанрів) разом із іншими формотворчими елементами втілюється в певній формі готового до ефіру інформаційного продукту. Водночас форма передачі, в рамках якої працює журналіст, також впливає на вибір автором жанру. Це пов'язано з тим, що, зазвичай, кожна радіостанція має певний властивий стилю її роботи перелік форм передач, який визначається концепцією засобу масової інформації.

До поняття форми у своїх дослідженнях неодноразово зверталися українські та російські науковці. Зокрема, В. Смирнов визначає форму радіомовлення як спосіб організації звукового матеріалу співвідносно до тематики, адресного спрямування, конкретного часу виходу передачі в ефір та її обсягу звучання [137, с. 5]. У праці «Радиожурналистика в современном эфире» В. Смирнов звертає увагу на те, що «форма» належить до структурування мовлення, вона пов'язана з монтажем, версткою мовної сітки, яку дослідник образно називає «тарою», наповненою певним жанровим змістом. Адже та чи та форма містить, зазвичай, твори різних жанрів, що й

утворюють певну цілісність, єдність [135, с. 70]. Дослідниця українського інформаційного радіо М. Нагорняк, спираючись на результати наукових пошуків учених Л. Болотової, Г. Кузнецова, В. Смирнова та О. Шереля, узагальнено визначає форму радіопередачі як «сукупність різних жанрів або жанрових утворень, що об'єднані в певній послідовності та утворюють певну цілісність. <...> Єдина структура може існувати завдяки використанню певних чинників. Цими формотворчими чинниками, як вважають згадані вище дослідники, можуть бути особистість журналіста – ведучого програми, особистості героїв програми, тематична єдність, обмежений програмний відрізок, можливість звертатися до аудиторії в певний час дня та отримувати зворотню реакцію, послідовне обговорення проблеми впродовж тривалого часу...» [93, с. 56]. М. Нагорняк звертає увагу на те, що «форма радіопрограми має стійкі ознаки: можливість реалізації тематичної єдності чи тематичної розмаїтості в рамках певної концепції, використання різних жанрів, своєрідне звукове вирішення, існування постійних рубрик, наявність особи ведучого...» [93, с. 59].

Типоформуючі ознаки програм В. Смирнов характеризує «низкою факторів, в першу чергу, цільовими установками, спрямованістю на певні групи слухачів та видавців (тобто радіоорганізацією, що ставить перед мовленням та журналістами, які його здійснюють, певні завдання та цілі, що враховують інтереси різних груп аудиторії та свої власні)» [135, с. 71]. Науковець виокремлює такі основні форми (або типи) програм:

- новинні програми;
- радіоканал;
- програми журнального типу;
- програми клубного типу;
- ігрові програми;
- серіали - цикли [135, с. 71].

В. Смирнов однією з форм називає й авторські програми: «Авторські програми зі своїм різнобарвним спектром, своєрідністю поведінки біля мікрофона ведучих складають той потік сучасного мовлення, який відповідає запитам багатьох слухачів. У цієї форми програми велике майбутнє [137, с. 156]. Саме авторська програма є основною формою мовлення на Всесвітній службі радіомовлення України. Одним автором до ефіру готуються інформаційно-аналітичні передачі («Підсумки тижня», «Політична студія», «Позиція», «Гість студії», «Актуальний діалог», «Відлуння», «Огляд преси» – української редакції; «Тема дня», «Політична панорама тижня», «Україна в світовій пресі» – румунської редакції; «Український щоденник», «Фокус», «Україна: факти, події, тенденції», «Відлуння тижня», «Діалог» – німецької редакції; «Україна сьогодні», «Український щоденник», «Крупним планом», «Фокус» – англійської редакції); тематичні («Аспекти економіки», «Європейський ракурс», «Освіта», «Подорож Україною», «Українці в світі», «Калина», «Поштова скринька», «На ваші замовлення», «З народного джерела», «Благовіст» – української редакції; «Спорт», «Транскордонне співробітництво», «Екологія без кордонів», «Українські обрії», «Україна: європейський вибір», «Земля і люди» – румунської редакції; «Спектр», «Місце зустрічі — Київ» – німецької редакції); культурологічні («Україна мистецька», «Україна літературна», «Музичні зустрічі», «Живе слово», «Сурма», «Нація» – української редакції; «Коріння», «Музика з України», «Привіт з Києва» – англійської редакції; «Культурна палітра» – німецької редакції; «Наш календар», «Гості нашої редакції», «Це моя Україна», «Пісня для душі», «Від серця до серця», «Храм дев'яти муз» — румунської редакції). Журналісти власноруч пишуть тексти до своєї передачі, записують коментарі учасників програми, підбирають музичне оформлення і навіть самостійно визначають її тривалість в ефірі. Водночас, хоча вищезгадані види журналістських матеріалів можна об'єднати поняттям «авторська програма», в ефірі вони мають різні форми звучання. Серед них чотири основні:

— розповідь журналіста з елементами інтерв'ю, коментарями учасників передачі. Як приклад наведемо уривок передачі «Політична студія».

(музика)

КОР.: На хвилях ВСРУ «Політична студія». Перед мікрофоном Л. Павленко. Вітаю вас, шановні слухачі.

(музика)

КОР.: Що ближче до 30 вересня, коли українці обиратимуть ВР 6-го скликання, то частіше політики звертаються до суспільства. Телевізійна політична реклама, безпосередні зустрічі з виборцями, слова, котрі виголошують державні високопосадовці – все не без врахування можливих наслідків для політичного рейтингу. Однак і суспільство сприймає цю інформацію відповідно – через призму передвиборчих реалій. Про діалог політичних сил із своїми потенційними виборцями – сьогодні в «Політичній студії».

(музика)

КОР.: Зазвичай, популярність тієї чи іншої політичної сили вимірюють результатами соціологічних досліджень. Однак, політичні технології не стоять на місці. Так, в Україні дослідили індекс комунікативної ефективності учасників виборчих перегонів. Як саме та чи інша політична сила позиціонується перед своїм виборцем? Успішно або невдало веде свою кампанію стосовно нього? Як поводить себе політичний гравець – гідно чи недалекоглядно? Як ці критерії впливають на симпатії та антипатії громадян України? Експерти міжнародної групи ПРТ спробували визначити сумарний погляд на те, як поводять себе політичні сили стосовно соціального запиту. Говорить керівник проекту Ярослав Хобта.

ХОБТА: (звучить)

КОР.: Навіть досвідченому політтехнологу часто важко наперед визначити – чи матимуть успіх в суспільстві якісь дії політиків чи, навпаки,

дискредитують їх. Та є тут і певні закономірності. Наприклад, СПУ діє неправильно, коли чинить опір проведенню виборів, до яких виборці вже готові. ПР в цій ситуації вірно зорієнтувалась і демонструє впевненість у своїй перемозі. Так вважає директор Агентства моделювання політичних ситуацій В. Бала.

БАЛА: (звучить)

(музика)

Кор.: В ефірі «Політична студія». Її веде Л. Павленко.

(музика)

КОР.: На хвилях ВСРУ «Політична студія». Перед мікрофоном Л. Павленко.

(музика)

КОР.: Сьогодні в передачі ми говоримо про комунікативні зв'язки політиків та суспільства у ході передвиборчої кампанії. Часто цей діалог буває переповнений негативною та агресивною інформацією. Звинувачуючи в певних негараздах своїх опонентів, політичні діячі намагаються додати собі балів. Наприклад, взаємні натяки основних політичних гравців на можливі фальсифікації результатів майбутніх парламентських виборів. Політики не зважають, що таким чином страждає міжнародний імідж нашої держави. Так, представник ПР І. Попеску намагається привернути увагу спостерігачів від ОБСЄ та Ради Європи до того, що багато жителів Західної України, які, як відомо, не є прихильниками «регіоналів», перебувають на роботі за кордоном. Мовляв, там неможлива висока явка виборців.

ПОПЕСКУ: (звучить)

КОР.: В той же час представник ПР не говорить про покинуті квартири в містечках Донбасу, про те, що жителі Східного регіону, де партія розраховує взяти найбільшу кількість голосів, також працюють за кордоном. Різниця лише в тому, що вони їздять не в Європу, а до Росії. Те, що українці змушені заробляти гроші за кордоном – це проблема всієї держави, а не

одного чи кількох регіонів, – справедливо зазначає соціолог Владислав Роговець.

РОГОВЕЦЬ: (звучить)

КОР.: Останніми роками Україна пережила чимало передвиборчих кампаній. Були взаємні звинувачення політиків, оприлюднення іноді недостовірних, але компрометуючих фактів. Негативна інформація набридла українцям. Тому, у середовищі політичних експертів нині існує думка про те, що політична сила, яка забагато оперуватиме негативною інформацією, програє. Директор Агентства моделювання політичних ситуацій В. Бала пропонує політикам у діалозі з виборцям зробити ставку на розповідь про власні досягнення, а не на критику опонентів.

БАЛА: (звучить)

(музика)

— Розлогий виклад журналістом кількох обраних тем, доповнений коментарями учасників передачі. Наприклад, така форма характерна для передачі «Благовіст»:

(Піснеспів)

ВЕД: Після Свого чудесного воскресіння Господь і Спас наш Ісус Христос сорок днів являвся учням Своїм. За цей час Христос не тільки переконав їх, що Він справді воскрес з мертвих, але й перетворив їхні душі, показав, що тепер Він безмежно ближчий до них і до всіх народів. І навіть преславне Вознесіння на небо зовсім не віддалить Господа від тих, хто вірує в Нього. "Я з вами буду, - сказав Христос, - до кінця світу". От чому апостоли не тільки не сумували, коли побачили вознесіння Господа на небо, а й раділи. У Євангеліях від Марка і Луки містяться лише короткі відомості про цю велику подію, якою завершується земне життя Ісуса Христа. Про це описано в Діях Святих апостолів. Зустрівшись зі Своїми учнями, Ісус Христос звелів,

щоб вони не відходили з Єрусалима, а чекали обітниць Отчої. Іван бо водою хрестив, — ви ж будете охрещені Духом Святим через кілька днів, - говорив Він. На сороковий день після Воскресіння Ісуса Христа учні Його зібралися в одному домі. Спаситель явився їм і сказав: “Так написано і так належало постраждати Христові і воскреснути з мертвих на третій день; і проповідуване буде в ім’я Його покаяння і прощення гріхів в усіх народів, від Єрусалиму почавши... Ідіть по всьому світові і проповідуйте Євангеліє (тобто, науку Христову) усякому творінню. Хто увірує й охреститься, буде спасений”. Розмовляючи з учнями, Спаситель вивів їх з міста в бік Віфанії, на гору Єлеонську. “Чи ж не в цей час, Господи, відновлюєш Ти царство Ізраїля?”, – запитали вони свого Вчителя. А Спаситель мовив до них: “То не ваша справа знати час та добу, що Отець поклав у владі Своїй. Але приймете силу, коли зійде на вас Дух Святий, і проповідуватимете про Мене у Єрусалимі, і по всій Юдеї і Самарії, і навіть до краю землі”. Промовивши це, Христос підніс руки і поблагословив учнів Своїх. І коли благословляв, став віддалятися від них і підноситись угору. І невдовзі хмара забрала Його з-перед очей їхніх. Свято Вознесіння Господнього ми з вами відзначатимемо в четвер, 5 червня.

(Піснеспів)

ВЕД: 1020 років тому відбулася подія, що навіки увійшла в історію нашого народу, – хрещення Русі. 1020 років віддаляють нас від тих благодатних часів, коли всемілостиве око благого Бога зглянулося на обранця Свого – святого рівноапостольного великого князя Володимира. Просвітилося серце його й розум, і прийшов він до єдиного Бога, Який створив усе видиме й невидиме. Зміцнюваний Десницею Всевишнього, запалав князь Володимир духом і забажав стати християнином і повернути всю країну свою до християнства. Розповідає протоієрей Всеволод Рибчинський.

ОТЕЦЬ ВСЕВОЛОД: (звучить)

(Піснеспів)

— Передача-бесіда з одним або кількома гостями студії. Наприклад, «Політична студія»:

(музика)

КОР.: На хвилях Всесвітньої служби “Радіо Україна” звучить передача “Політична студія”, яку веде Сергій Шебеліст. Сьогодні в епіцентрі уваги багатьох країн світу перебувають події на Закавказзі, а саме збройний конфлікт Грузії та Російської Федерації. Одні називають це “миротворчою операцією” або новим лексичним зворотом “примус до миру”, інші класифікують дії Росії як “окупацію суверенної держави”, себто Грузії. І про те, які уроки повинна винести наша держава із грузино-російського протистояння, ми поспілкуємося із нашим гостем — експертом із питань міжнародної безпеки Євгеном Жеребецьким. Вітаємо Вас!

— Пане Євгене, що, на Вашу думку, стало поштовхом до конфлікту: провокація Грузії з боку Південної Осетії, обстріл грузинських сил і реакція на це Грузії, яка піддалася на провокацію, чи, можливо, справа у “заморожених конфліктах” на території колишнього СРСР?

Є.ЖЕРЕБЕЦЬКИЙ (голос)

— Чому Захід так нерішуче засудив дії РФ, яка вийшла за межі зони відповідальності миротворців? Поки що все обмежилось усними заявами. Європа і США обіцяли ввести економічні санкції проти Росії, зараз ми бачимо, що стосунки Ради НАТО—Росія стали прохолоднішими, Росію виключили з військових навчань. Можливо, позиція Європи є такою, тому що вона енергозалежна від Росії?

Є.ЖЕРЕБЕЦЬКИЙ (голос)

— На основі якого мандату діяла Росія у Південній Осетії, адже в Абхазії на це є дозвіл СНД?

Є.ЖЕРЕБЕЦЬКИЙ (голос)

— Що є стратегічною метою Росії: повалення влади Саакашвілі, встановлення більш проросійського влади, формування маріонеткових режимів і маніпульованих територій?

Є.ЖЕРЕБЕЦЬКИЙ (голос)

— Хто може простежити кількість виданих Росією паспортів? Ті документи, які видають осетинам, не надають переваг у Росії на купівлю житла, для багатьох осетини так і залишаються особами кавказької національності. До того ж, російські паспорти, видані у Південній Осетії, не визнаються у світі. Це напівлегітимний документ.

Є.ЖЕРЕБЕЦЬКИЙ (голос)

— Можливо, ми маємо таку невтішну ситуацію у Севастополі, бо Українська держава мало дбає про це місто. Кошти за орендну плату за базування ЧФ зараховуються у суму боргу за газ, тому севастопольці не відчувають реальних, живих грошей. Натомість московська влада вкладає чималі кошти у місто, відкриває університети. Може, Україні треба активніше працювати в інтересах Севастополя і севастопольців?

Є.ЖЕРЕБЕЦЬКИЙ (голос)

— У чому полягає головний урок для України з цього грузинсько-російського протистояння?

Є.ЖЕРЕБЕЦЬКИЙ (голос)

(музика)

— Передача-монолог журналіста на визначену тему з музичними чи пісненими перебивками. (Тут прикладом можуть бути передачі «На ваші замовлення», «Поштова скринька»).

До авторських програм, що звучать на вітчизняному міжнародному радіо, належить і форма «серіал – цикл програм». Ця форма хоч і не є поширеною, але час від часу використовується в ефірі Всесвітньої служби радіомовлення України. Зазвичай нагодою до створення таких циклів стають важливі історичні дати, релігійні чи народні свята. Зокрема, у серпні та вересні 2006 року в ефірі Всесвітньої служби прозвучав цикл бесід журналістки Т. Шаповал із істориком Р. Іванченко, що були присвячені 15-ій річниці незалежності України. Таким прикладом може бути й цикл передач «Радіо Україна» з нагоди 80-ї річниці ООН та ін.

Важливою складовою програм Всесвітньої служби є новинні програми. В українській редакції такі програми представлені в ефірі у трьох формах – десятихвилинні випуски новин, озвучені дикторами; двадцятихвилинна інформаційно-аналітична програма «Україна сьогодні», яку веде та формує з оперативних журналістських матеріалів, актуальних коментарів та оглядів ведучий; десятихвилинний огляд преси.

Програма «Україна сьогодні» включає кілька оперативних журналістських матеріалів, де відображені основні події дня. Сюди відносять репортажі, матеріали про прес-конференції представників влади та громадських діячів, аналіз подій, де подаються думки учасників та експертів, коментарі на гостру тему, актуальні інтерв'ю.

Англійська редакція також готує до ефіру два типи новинних програм – десятихвилинний випуск новин та десятихвилинна інформаційно-аналітична програма «Україна сьогодні», що включає оперативні журналістські матеріали. Аналогічно формуються новинні програми в німецькій редакції (десятихвилинний випуск новин у викладі диктора та п'ятнадцятихвилинна інформаційно-аналітична програма з оперативних матеріалів «Погляд в Україну») та в редакції мовлення румунською мовою (випуск новин, начитаний в прямому ефірі ведучим та інформаційно-аналітична програма «Україна в дзеркалі подій»).

Ведучи мову про новинні форми програм Всесвітньої служби радіомовлення України, доцільно наголосити на такій формі мовлення вітчизняної міжнародної радіостанції як трансляції важливих подій державного значення в прямому ефірі. Сюди відносяться трансляції прес-конференцій представників найвищих ешелонів влади, урочистостей із нагоди державних та релігійних свят або урочистих церемоній. Така форма програм властива для всіх державних телевізійних та радіоканалів. Відмінність полягає лише в тому, що на Всесвітній службі радіомовлення України записи трансляцій у повному або скороченому варіанті можуть звучати після прямого ефіру в повторі. Це обумовлено намаганням ознайомити з тією або тією подією якомога більшу кількість слухачів.

Інші форми передач, виокремлені В. Смирновим (такі, як радіоканал, програми журнального типу, програми клубного типу, ігрові програми), мало поширені на Всесвітній службі радіомовлення України. Наприклад, німецька редакція готує інформаційно-аналітичний радіожурнал «У понеділок», а українська редакція – радіожурнал «Калина». Програми клубного типу для радіолюбителів звучать німецькою («DX-програма») та англійською («DX-клуб») мовами. Наведемо приклад одного із випусків радіожурналу «Калина».

(музика)

Вед. Ви слухаєте Всесвітню службу Радіо Україна. В ефірі радіожурнал «Калина». Підготувала його і веде Л. Кухар.

(зв. Пісня «Одна-єдина»)

Щирі вітання з Києва всім слухачам, які бережуть у серці Україну, прозвучала пісня «Одна-єдина» І. Бобула. Ця пісня нагадала ваші листи, дорогі слухачі, в яких ви розповідаєте про свою рідну Україну, дорогу батьківську оселю. Ось що пише у листі до радіожурналу «Калина» наша слухачка Є. Боднар з міста Лінден, штату Нью-Йорк у США. «Моє рідне село Ковалівка на Чернігівщині – мій єдиний прилисток на цій землі. Спогад летить туди, у далеке дитинство, де усмішка мами, де вечірні зорі, де пахощі м'яти і чорнобривців. І хоч живу вже понад 60 років на чужині, а туга за Україною все більша. Цього року вже втретє збираюся в рідні краї. Маю двох доньок. Поїдемо разом, бо і мови їх навчила, і маминих пісень..»

А ось інший лист від пані Галини Чемної з міста Стон Крік в Канаді. «Рідна Україна... Найкраща земля у світі. Родом я з села Уличне, що недалеко від Дрогобича. Це вже передгір'я Карпат. Кажуть, що людина здатна багато що забути, але це не так». І далі пані Галина розповідає: «на все життя залишився в пам'яті образ моєї рідної неньки. Пам'ятаю, коли мати довгими зимовими вечорами при тьмяному світлі гасового каганця ткала рядна та полотна людям за натуральну плату (зерном) чи до перших півнів, сидячи при куделі, пряла на коловороті і, наче тонку нитку з пряжі, виводила одну за одною тужливі пісні, що облегшували їй втому й важку тишу убогої хатини.

(звучать слова пісні)

То була найулюбленіша пісня моєї матері, така безпросвітна і болюча, як сирітська доля. Мати співала її з таким затамованим жалем, ніби заздалегідь передчувала, що й ми, її діти, залишимось без батька – посиротіємо. Так і сталося. Перед війною батько помер, а нас четверо

лишилося... Запам'ятала на все життя – сумні очі мамині, чорну хустку на голові, похилені плечі, що здригаються від сліз... Мамо, мамо, ластівко моя, мені було лише 14 років, коли нас розлучила війна... Чи ж думала ти, що доля кине твоє дитя аж за океан і розлучить нас навіки. Коли чую пісню «Ти, зозуле, ти, зозуле, ти, зозуле сива», бачу маму, її руки, що прядуть складну нитку життя єдиної долі... Слухала ваш журнал «Калина», пані Лідо, де звучала розповідь про долю поетеси Ганни Чубач, співачки і лікаря Ольги Богомолець, художниці Зої Слободян і думала – зовсім інша доля жінок-українок у незалежній Україні».

Дорога пані Ганно, дякую вам за лист-розповідь про свою долю – долю жінки, типову для багатьох наших слухачок. Дякую також іншим нашим дописувачкам, а саме Анні Радишин з Англії, Вірі Кулібабі з Канади, Аллі Матушенко з Німеччини, Ірені Олегшквич з Польщі, Марії Ільків з Франції. Дорогі мої берегині, цей вірш поета В. Крищенко і пісня у виконанні О.Білозір звучить для вас.

(на фоні музики звучить вірш)

(звучить пісня)

Автором цих поетичних рядків є поет-пісняр В. Крищенко. Сьогодні на численні ваші побажання В. Крищенко – гість журналу «Калина».

КРИЩЕНКО: Щиро вітаю всіх українців, які живуть далеко від рідного краю. Але пісня повертає їх на батьківські стежки...

(звучить розмова автора передачі з гостем)

(музика)

Ви слухали радіожурнал «Калина!». Підготувала його журналістка Л. Кухар. Нашим гостем був поет-пісняр В. Крищенко. У передачі прозвучали пісні на його слова. Бажаю, шановні слухачі, добра і щастя. Хай частіше стелиться ваша дорога до рідного краю. Калинового цвіту у вашій душі.

(музика)

В. Миронченко додатково поділяє інформаційні передачі за формою на прості та складені [87, с. 287]. До простих науковець зараховує трансляції та інтерв'ю, виступи, розповіді кореспондентів тощо (коли вони звучать як самостійні передачі, а не в складі іншої форми програм – складеної). Складеними В. Миронченко називає інформаційні передачі, які містять у собі певну сукупність журналістських творів, об'єднаних певним задумом, та поділяє їх на такі види: інформаційні випуски, інформаційні програми та інформаційні передачі журнального типу. Таку класифікацію важко застосувати як універсальну формулу для аналізу будь-яких радіопрограм, оскільки вона відображає лише структуру форм внутрішнього інформаційного мовлення Українського радіо. Тому в межах цього дослідження доцільно обмежитися аналізом форм передач Всесвітньої служби радіомовлення України відповідно до класифікації радіоформ, запропонованої В. Смирновим.

Разом із тим варто також згадати про ще одну форму радіопрограми, яка вже увійшла до практики багатьох радіостанцій, але ще малодосліджена в теорії радіожурналістики, — інтерактивне мовлення. Спілкування зі слухачами в прямому ефірі є ознакою успішної діяльності станції, її популярності серед радіоаудиторії. До такої практики вже не один рік вдаються майже всі міжнародні радіостанції, що працюють в Україні. Натомість на Всесвітній службі радіомовлення України такі передачі відсутні. Українське іномовлення не має своїх представництв за кордоном і веде мовлення лише з території України. Розпорошеність аудиторії вітчизняного міжнародного радіо в різних часових поясах значно ускладнює підготовку інтерактивних передач. Однак у 1990-х рр. такі програми звучали в ефірі і мали значний успіх. Ведучі анонсували дату їх виходу в ефір за кілька тижнів, що давало позитивний результат. Такий досвід свідчить про наявний потенціал створення інтерактивних програм на Всесвітній службі радіомовлення України, проте він, на жаль, залишається нереалізованим.

Таким чином, можна зробити висновок, що в ефірі Всесвітньої служби радіомовлення України представлені майже всі форми радіопередач, визначені теоретиками радіожурналістики. Винятком є лише такі форми програм, як радіоканал та ігрова програма. Практика вітчизняного міжнародного радіомовлення підтверджує теорію і щодо визначення постійних ознак, які, зазвичай, характеризують різні форми радіопрограм, а тому допомагають слухачеві якнайшвидше ідентифікувати конкретну передачу в ефірі. За твердженням В. Смирнова, це:

- постійне місце в ефірі;
- постійний обсяг звучання;
- фірмове музичне оформлення;
- участь (наявність) ведучого;
- набір жанрів, необхідних для вирішення конкретних завдань [135, с. 71].

Далі розглянемо жанрову структуру програм Всесвітньої служби радіомовлення, аби з'ясувати, якою мірою широким є жанрове розмаїття програм вітчизняного іномовлення та як конкретні жанри втілюються в певні форми передач. Поняття «жанр» в теорії радіожурналістики є всебічно дослідженою темою. Зокрема, до цього питання у своїх працях зверталися Е. Багіров та В. Ружніков [97], О. Гоян [35], В. Лизанчук [80], В. Миронченко [87], В. Качкан [68], В. Смирнов [134], В. Ярошенко [167] та інші дослідники радіо.

Загалом у журналістиці поняття жанру визначається як «усталений тип твору, який історично склався та відзначається особливим способом освоєння життєвого матеріалу, характеризується чіткими ознаками структури» [80, с. 220]. Автор однієї з найбільш ґрунтовних праць із теорії радіожурналістики («Основ радіожурналістики») В. Лизанчук наголошує, що «особливості радіожанру визначаються слуховим сприйманням, специфікою радіокомунікації. Основні її моменти – звукове зображення дійсності, усна

творчість, можливість безпосереднього впливу на слухача, звукова картина події і супроводжуюча її розповідь журналіста» [80, с. 225]. На основі аналізу наукових досліджень жанрів радіожурналістики, здійснених вітчизняними та закордонними дослідниками (зокрема, Бараневичом [5], О. Гояном [35], В. Здоровогою [54], Р. Лісняком [79], В. Смирновим [136]) В Лизанчук поділяє радіожанри на три основні групи відповідно до трьох головних способів відображення дійсності, що використовуються в радіожурналістиці:

- 1) повідомлення фактів (новин);
- 2) інтерпретація фактів і подій;
- 3) художньо-публіцистичне розкриття фактів, подій, явищ.

Отже, аналіз жанрів передач Всесвітньої служби радіомовлення України в цьому дослідженні здійснено на основі запропонованої В. Лизанчуком класифікації жанрів радіожурналістики, відповідно до якої вони поділяються на:

1. Інформаційні: радіоповідомлення, радіозвіт, радіоінтерв'ю, радіорепортаж, радіовиступ, радіоогляд преси.
2. Аналітичні: радіокореспонденція, радіокоментар, радіобесіда, радіоогляд.
3. Художньо-публіцистичні: радіонарис, радіофейлетон, радіокомпозиція, радіофільм, оригінальна радіодрама.

Вищезгадані інформаційні найчастіше є основою різних форм новинних програм. Зокрема, з радіоповідомлень починається кожна година іномовлення. Йдеться про традиційний випуск новин, коли диктор у прямому ефірі читає короткі хронікальні повідомлення про останні події в Україні. Інформаційно-аналітичні новинні радіопрограми формуються переважно з розгорнутих повідомлень, коментованих повідомлень та повідомлень-відгуків, хронікальні, інформаційні, тематичні, проблемні радіозвіти, прямиоефірні, змонтовані та інформаційні репортажі, інформаційні та

аналітичні кореспонденції, різні типи радіовиступів, інтерв'ю, кореспонденцій та радіокоментарів.

Наведемо деякі приклади типових матеріалів для новинних програм Всесвітньої служби радіомовлення України.

Приклад репортажу:

ВЕД.: Рік тому, 29 січня, пішов із життя відомий український автор і виконавець Станіслав Щербатих, більш відомий публіці під псевдонімом Тризубий Стас. Він не дожив до свого 60-річного ювілею, який мріяв зустріти у колі друзів-музикантів. Але День народження співака колеги таки відзначили, як і належить митцеві, – гарним концертом-спогадом в Українському домі в Києві. Далі розповідає Сергій Шебеліст.

КОР: Зоряний час співака Тризубого Стаса припав на перші роки незалежності України, коли надзвичайною популярністю користувалася авторська пісня. Станіслав Щербатих був постійним учасником усіх найважливіших фестивалів тієї доби, серед яких чільне місце належить чернівецькій “Червоній руті” та луцькому “Оберігу”.

24 лютого в столичному Українському домі відбувся вечір, присвячений 60-річчю з Дня народження Станіслава Щербатих. Його ініціатором виступила родина покійного артиста, яку охоче підтримали друзі-музиканти й земляки з Прикарпаття. Концертну програму розпочав сам Стас, щоправда, вже віртуально, у відеозаписі, а далі на майданчик виходили живі побратими співака. Першим із них виявився народний депутат України Володимир Філенко.

Філенко (звучить)

Звісно, на Стасовому вечорі були й професійні виконавці. Вони ділилися спогадами і піснями. Веселі й водночас сумні, бо правдиві, композиції глядачам подарували Сергій Шишкін, Едуард Драч, Володимир

та Ірина Шинкаруки, Олександр Смик, Стефко Оробець, Ігор Жук, Олег Сухарєв, Ганна Лев, Галина і Леся Тельнюк та інші. А письменники-гумористи Олександр Володарський і Ян Таксюр зачитали короткі твори, пам'яті товариша, який, на їхню думку, розкрив нові можливості української сатири.

Голос (звучить)

За сприяння друзів родини Щербатих у косівському видавництві “Писаний камінь” побачила світ книжка “Тепер я в пісні. Я живий”, в якій зібрані тексти пісень Тризубого Стаса, його спогади, відгуки і статті про митця. До виходу планується повне зібрання творів її чоловіка, адже він залишив по собі понад 300 пісень, оповідання, роман “Нічия земля”, п'єси для молоді «Швидкий 55-й», мюзикл «Коров'яча доля», виставу «У пошуках скарбів Полуботка». Отже, невдовзі шанувальники Станіслава Щербатих зможуть відкрити інші грані його таланту. Але, мабуть, найкращим подарунком для всіх зацікавлених стане фестиваль авторської пісні на Івано-Франківщині імені Тризубого Стаса. Він матиме просту й водночас веселу назву “На вишеньки до Стаса”. С. Шебеліст, «Радіо Україна».

Приклад коментаря:

ВЕД.: У неділю, 2 березня, у Російській Федерації відбудуться президентські вибори. За прогнозами більшості політиків та експертів, на беззаперечну перемогу претендує висуванець Володимира Путіна, перший віце-прем'єр російського уряду Дмитро Медведєв. Який вплив на українсько-російські відносини матиме зміна керівництва сусідньої держави, докладніше у матеріалі С. Шебеліста.

КОР.: Народний депутат України від Партії регіонів Тарас Чорновіл переконаний, що немає великих сумнівів у перемозі путінського протеже 36-річного Дмитра Медведєва. Вибори у Росії будуть прогнозованими. Але

головна інтрига полягає у тому, коли ж пан Медведєв почне вести самостійну політичну гру і перестане бути слухняним виконавцем волі колишнього президента, який надалі залишатиметься впливовою постаттю. Як відомо, Володимир Путін публічно пообіцяв, що у разі перемоги Дмитра Медведєва готовий очолити уряд Російської Федерації.

У зовнішній політиці оновлена російська влада керуватиметься прагматичними економічними інтересами. Вже не буде того романтизму епохи правління Бориса Єльцина, котрий колись говорив: “Прокинувся вранці, подумай: що я зробив для України?”. Показовою у цьому аспекті є риторика пана Медведєва: “Газпром” – не богодільня, газ – це не “халява” тощо. Отже, Україні треба готуватися до того, що ціни на енергоносії можуть зрости до світового рівня. На рівні владних еліт Дмитро Медведєв продовжуватиме традиції пана Путіна і не “ставитиме” на якусь одну політичну силу або лідера в Україні, а гратиме відразу з кількома групами впливу.

Директор Інституту глобальних стратегій Вадим Карасьов прогнозує, що після президентських виборів у Росії на Україну чекає нова хвиля економічної експансії. Звісно, газовий тиск продовжуватиметься і далі. Головна його мета, за словами пана Карасьова, дотиснути і витиснути з України все, що можна. Йдеться насамперед про газотранспортну систему. Це, а також посилення позицій у центральноазійському регіоні, дає підстави говорити про формування енергетичної наддержави. За те, щоб потрапити до нового клубу еліт, в українському політикумі ще доведеться позмагатися.

Окрім потужного бізнесового впливу, в Україні може розпочатися і гуманітарна кампанія. Через систему фондів і грантів здійснюватимуться культурні проекти для формування так званого “російського світу”, ідеології, що спрямована на підтримку всіх російськомовних і російськокультурних громадян. Директор Центру прикладних політичних досліджень “Пента” Володимир Фесенко вважає, що на цьому ґрунті може виникнути нова

проросійська партія. Можливо, це буде проект на базі Партії регіонів, яка нині, опинившись в опозиції, переживає період внутріпартійної кризи. Тема української політики, припускає пан Фесенко, є небайдужою для Дмитра Медведєва, адже містить особистісний момент: 2004 року він був куратором російської підтримки провладного кандидата в президенти Віктора Януковича. Тому, напевне, у нього є комплекс поразки.

Загалом же політики й експерти солідарні у тому, що нова влада Росії розвиватиме модель авторитарної ліберально-консервативної імперії, яка у стосунках із рештою держав світу керуватиметься виключно прагматичними інтересами.

Приклад інтерв'ю:

ВЕД.: Верховна Рада України ухвалила нову редакцію Закону “Про Кабінет Міністрів”, яка повертає Президентові значну частину повноважень, втрачених після політреформи 2006 року. Чи усуне цей закон конфлікт повноважень між гілками влади? Про це кореспондент радіо “Україна” Сергій Шебеліст говорив із директором Інституту політичних технологій Анатолієм Луценком.

КОР.: Пане Анатолію, ухвалення нової редакції Закону “Про Кабінет Міністрів України” був одним із ключових пунктів коаліційної угоди між БЮТ і НУ–НС. На його невідкладності наполягав і Президент Ющенко. Нещодавно депутати результативно проголосували за цей Закон. У чому полягають його переваги?

А. ЛУЦЕНКО (голос)

Чи означає це, що повноваження Кабінету Міністрів істотно послаблюються на користь президентської вертикалі?

А. ЛУЦЕНКО (голос)

Нова редакція Закону про Кабмін усуне той конфлікт повноважень між інститутами влади, між Президентом і прем'єр-міністром, який ми спостерігаємо впродовж останніх років?

А. ЛУЦЕНКО (голос)

Ви кажете, що наступним кроком на шляху гармонізації взаємин гілок влади повинна стати нова редакція Конституції України і для цього ключові політичні гравці повинні домовитись про загальноприйнятні правила гри. Коли це може статися: до виборів президента, після них?

А. ЛУЦЕНКО (голос)

Приклад кореспонденції:

ВЕД.: Проведення футбольного чемпіонату “Євро-2012” відкриває перед Україною нові можливості. Йдеться не лише про побудову нових спортивних арен і баз, а й про інфраструктуру країни в цілому. Окрім того, це ще унікальний шанс презентувати державу перед усім світом. Як це зробити максимально ефективно, розмірковували українські журналісти. Їхні думки збирав кореспондент Сергій Шебеліст.

КОР.: Коли про європейську першість із футболу в Україні кажуть “великий національний проект”, то це справді так. Підготовка до престижного спортивного змагання повинна мобілізувати і консолідувати владу та суспільство. Щоправда, доволі неоднозначним є механізм реалізації цього проекту в Україні, оскільки питанням “Євро-2012” опікуються відразу кілька структур. Це оргкомітет і координаційна рада, Федерація футболу і нещодавно створене спеціальне Національне агентство. Ситуація “багатовладдя” гальмує динаміку розвитку, адже інвесторам невідомо з ким і на яких умовах треба домовлятися. Де-факто, відповідальним за організацію “Євро-2012” є голова Нацагенства Євген Червоненко. Він навіть публічно назвав себе “крайнім” із питань футбольного турніру. Складність випадку

полягає у тому, що Євгенові Альфредовичу доводиться мати справу з великою кількістю чиновників із різних відомств. Окремо треба спитати з Мінфіну, окремо – з Мінтрансу і так далі. Тим часом у Польщі, яка є партнером України в проєкті “Євро-2012”, усім займається одна уповноважена структура “ПЛ-2012”. На думку президента інформаційного агентства “Інтерфакс” Олександра Мартиненка, всі важелі впливу варто передати одній людині. І нехай це буде професіонал, який у повній мірі знає футбольну і менеджерську “кухню”, а не політик. Наприклад, у Німеччині, яка два роки тому приймала Чемпіонат світу з футболу, це робив відомий гравець Ф. Бекенбауер, а не федеральний канцлер Г. Шредер.

Не менш важливим аспектом залишається інформаційне забезпечення підготовки і проведення змагання. Нині у Нацагентстві розробляють концепцію медіа-супроводу “Євро-2012”. Головний редактор тижневика “Київський телеграф” Володимир Скачко вважає, що для ефективнішої праці саме агентство повинно бути максимально відкритим для мас-медіа і стати тим місцем, де акумулюються всі необхідні новини. Можливо, буде корисним провести прес-тури для вітчизняних і зарубіжних журналістів. Представники ж преси мають чинити у добромu сенсі тотальний тиск на владу, щоб вона вчасно та якісно виконала усі взяті на себе організаційні зобов’язання. Журналіст видання “Главред” Юлія Лимар переконана, що одним із головних завдань мас-медіа повинно стати творення позитивного іміджу України і донесення до всіх українців, наскільки “Євро” є престижним для держави. Це може стати суттєвим стимулом для розвитку туристичної галузі. Користь відчуватиме кожен, хто зрозуміє, що готелі, парковки, кемпінги, магазини, вироби народних умільців, футболки і сувенірні чашки принесуть реальний дохід. Чемпіонат закінчиться, а все збудоване для його потреб залишиться в Україні і далі працюватиме на неї.

Крім того, не треба скидати з рахунків геополітичний аспект. Адже вперше змагання такого рівня відбувається у Східній Європі, на

посткомуністичному просторі. Вдале проведення чемпіонату зіграє на користь Україні та, можливо, відкриє ближчу європейську перспективу, вважає головний редактор «Київського телеграфу» В. Скачко.

СКАЧКО (голос)

Щоб популяризувати ідею “Євро-2012”, журналіст Андрій Капустін пропонує прирівняти рекламу футбольного турніру до статусу соціальної. Для виходу на світовий рівень можна зробити спеціальне замовлення теми. Так, наприклад, як це було у випадку з Голодомором або газовим конфліктом. Ефект був відчутний. Цілком можливо, що це спрацює і з футболем. С. Шебеліст, «Радіо Україна».

Деякі аналітичні (зокрема, радіобесіда, інформаційні та аналітичні кореспонденції, інтерв'ю, коментарі) та публіцистичні жанри (портретні, подорожні, проблемні радіонариси; літературні, літературно-музичні та художньо-публіцистичні композиції) журналісти Всесвітньої служби радіомовлення України використовують для підготовки таких форм програм, як авторська передача, цикли передач та передачі журнального типу.

Низка публіцистичних жанрів практично не використовується українським іномовленням. Зокрема, такі різновиди публіцистичних передач, як радіофільм, оригінальна радіодрама. Не звучать в ефірі Всесвітньої служби радіомовлення України й фейлетони. По-перше, нині втрата актуальності цього жанру пояснюється тим, що сьогодні журналістам немає потреби критикувати щось або когось опосередковано: заборона цензури дозволяє зробити це безпосередньо. А по-друге, основне призначення цього жанру – критика негативних явищ, спрямована на їх викорінення. Тому фейлетон може бути ефективним лише у внутрішньому мовленні. Вітчизняне іномовлення тут не оригінальне, адже на будь-яких інших міжнародних радіостанціях також навряд чи можна почути гостру критику, спрямовану на викриття певних негативних явищ у своїй державі.

Хоча й у чистому вигляді вказані публіцистичні жанри відсутні в ефірі Всесвітньої служби радіомовлення України, часом вони використовуються в передачах фрагментарно.

У результаті цього короткого огляду можна констатувати, що найбільш поширеними формами передач Всесвітньої служби радіомовлення України є новинні та авторські програми. На українському іномовленні часто звучить і така форма, як радіотрансляція. У міжнародному ефірі представлені також українські передачі клубного та журнального типу. Натомість інтерактивні та ігрові передачі, радіоканал практично не використовуються на українському іномовленні.

Жанрова структура передач Всесвітньої служби радіомовлення представлена майже всіма інформаційними, аналітичними та художньо-публіцистичними жанрами, що їх визначили теоретики радіожурналістики. Радіозвіт, радіоінтерв'ю, радіорепортаж та радіовиступ (серед інформаційних жанрів), радіокореспонденція і радіокоментар (серед аналітичних жанрів) втілюються журналістами іномовлення в різних формах новинних програм. Аналітичні, їх повне або часткове поєднання найчастіше стають основою інформаційно-аналітичних та тематичних авторських програм, серіалів-циклів та радіожурналів. У культурологічному мовленні переважно поширені художньо-публіцистичні жанри – радіонарис і радіокомпозиція та аналітичний жанр – радіобесіда. Радіофейлетон, радіофільм та оригінальна радіодрама відсутні на Всесвітній службі радіомовлення України, хоч окремі елементи цих жанрів іноді використовуються. Загалом форми та жанри програм міжнародного українського радіо не є усталеними, а змінюються, еволюціонують.

3.3. Особливості програмування ефіру «Радіо Україна».

В попередніх пунктах Розділу 3 дисертації було досліджено особливості форм та змісту передач Всесвітньої служби радіомовлення України. Поєднання найрізноманітніших за змістом та формою матеріалів, що утворюють певну єдність у часовому просторі являє собою мовну програму станції [37, с. 12]. Програмування створює цілісну картину образу радіостанції, поєднуючи всі важливі складові мовлення: випуски новин, передачі, музику. У редакціях спочатку формується програма мовлення, яку потім журналісти та ведучі наповнюють своїми творчими доробками. Перед аудиторією програма передач радіостанції постає як логічно вибудована цілісність, тобто, слухач сприймає кожну передачу не окремо, а у поєднанні з іншими елементами ефіру станції. Таким чином образ радіостанції асоціюється з конкретним звуковим засобом масової інформації. За визначенням Е. Бойда, «характер програми – це ключ до успіху чи провалу. Цей характер включає в себе ритм, темп і різноманітність програми, а також зміст її матеріалів, і підсилюється способом, у який згруповують матеріали» [10, с. 172].

Після 1990-х рр. у процесі розширення й урізноманітнення радіомовної діяльності практичні та теоретичні проблеми програмування радіоефіру все частіше входять до кола наукових зацікавлень дослідників радіожурналістики. Найбільш ґрунтовно зазначене питання досліджують український журналістикознавець О. Гоян та російський науковець В. Смирнов. О. Гоян переважно вивчає особливості програмування комерційного радіомовлення, а В. Смирнов формулює загальні поняття та принципи програмування, не враховуючи специфіки різних видів радіомовлення.

Програмування ефіру міжнародних радіостанцій, зокрема Всесвітньої служби радіомовлення України, не було об'єктом або предметом окремого наукового дослідження. Проте оскільки теоретичні засади програмування

ефіру загалом лежать в основі створення програми мовлення будь-яких радіостанцій, які потім детально формують розклади передач відповідно до своїх концепцій, проаналізуємо особливості програмування ефіру українського іномовлення за положеннями О. Гояна та В. Смирнова.

Поняття «радіопрограма» О. Гоян визначає як «систему разових тривалих і періодичних повідомлень, що передаються радіостанцією у відведений час; їй властиві стійкі характеристики, зокрема, змістовий профіль (тип програми), певний діапазон хвиль, середньодобовий обсяг звучання, адресна (аудиторна) спрямованість» [37]. В. Смирнов мовною програмою радіостанції називає «сукупність найрізноманітніших за змістом та формою матеріалів, що утворюють певну єдність у часовому просторі. І сприйняття слухачем того чи того фрагмента цієї цілісності залежить не лише від завдань, які ставлять перед собою та вирішують у процесі творчості радіоорганізатори, журналісти, не лише від ставлення слухачів до цього каналу комунікації, але й від впливу, «сусідства» попередньої чи наступної передачі» [137, с. 5].

Журналістикознавці досліджують процес програмування ефіру в тісному взаємозв'язку з форматом мовлення радіостанції. Вперше поняття «формат» з'явилося у радіомовленні на початку 1950-х рр. у США. Спочатку воно позначало лише набір музичних напрямів, що звучали на хвилях радіостанцій, а з середини 1970-х років, із появою форматів «News» і «Talk», – ще й принципи програмування всього ефіру радіостанції. Сучасні науковці розглядають формат у широкому та вузькому значеннях і поки що не виробили єдиного формулювання.

О. Гоян розглядає формат в контексті недержавного радіомовлення, аргументуючи це тим, що формат переважно визначається однотипним 15 – 20-годинним мовленням упродовж доби. «Саме однотипність мовлення не є характерною для державного і громадського радіо, що працюють з різними цільовими групами, які складають загалом і громадську думку» [38]. О. Гоян

розуміє під цим поняттям «цілісність, унормовану та індивідуальну, якій властивий незмінний комплекс основних компонентів, що дає підстави визначити формат як основний елемент концепції програмування станції» [37, с. 12]. Разом із тим науковець зазначає, що «кожна з категорій або підкатегорій форматів дозволяє спеціалізовувати слухачів, тобто застосовувати певні характеристики для виокремлення цільової аудиторії з метою або соціально-політичною, або комерційною. Тому є формати комерційні та некомерційні» [37, с. 14].

В. Смирнов погоджується з тим, що поняття «формат» можна розуміти у більш широкому та вузькому значеннях. У першому розглядається система всього мовлення радіостанції, концепція змістових, адресних та інформаційно-стильових критеріїв програми. Так, за твердженням В. Смирнова, «Радіо Росії» теж має свій формат. У другому випадку йдеться про концепцію радіостанції, «що включає зміст, ритм мовлення, естетичні норми програмування, манеру роботи ведучих та інші специфічні особливості організації передач, а також структурування програмних елементів відповідно до запитів цільової аудиторії» [137, с. 57].

Грунтовно проаналізувала поняття «формат» у дисертаційній роботі «Типологічне дослідження сучасного російського радіомовлення» О. Раскатова. Дослідниця пов'язує його з творчою концепцією радіостанції; визначає таку структуру формату:

- 1) музична складова: підбір композицій, що звучать у музичних блоках відповідних передач, а також музичне оформлення радіостанції;
- 2) інформаційна: способи формування випусків новин, інформаційних та аналітичних передач;
- 3) іміджева: підбір голосів ведучих програм, створення ефірного образу та самореклама радіостанції;

4) технологічна: відсоткове співвідношення музики, інформаційного та спонтанного мовлення, розподіл у часі та наповнення добових блоків мовлення, ритм мовлення.

О. Раскатова пропонує розглядати формати радіостанцій у двох варіантах: – «за ступенем широти визначення форматних рамок і їх дотримання та за насиченістю ефіру тією чи тією складовою мовлення. В першому випадку радіостанції поділяються на вузькоформатні та широкоформатні, а в другому – на музичні, новинні, розмовні та проміжні варіанти: музично-інформаційні, музично-розмовні, інформаційно-розмовні» [118, с. 14].

Варто зазначити, що такий підхід В. Смирнова та О. Раскатової до визначення поняття «формат» в теорії видається більш універсальним: він може бути застосований у дослідженнях як комерційного, так і державного радіомовлення. Однак на практиці визначити формат некомерційної радіостанції досить складно. Наприклад, вище наводилася цитата В. Смирнова про те, що станція «Радіо Росії» також має свій формат, але науковець не визначив його. Аналогічно і з форматом Всесвітньої служби радіомовлення України, де звучать короткі інформаційні випуски; великі інформаційно-аналітичні та публіцистичні передачі, що мають широкий тематичний спектр; сучасна, класична та народна музика. Тому схилиємося до думки О. Гояна, що розглядати формат доцільно лише тоді, коли йдеться про комерційне радіомовлення. Оскільки порівняно з вузькоформатними комерційними станціями діяльність державних радіостанцій, зазвичай, є більш різноманітною, тут варто говорити про загальну концепцію певного звукового засобу масової інформації, не звужуючи її до поняття «формат». Таким чином, на процес програмування ефіру сучасного українського іномовлення безпосередній вплив чинить концепція радіостанції (термін «концепція» (від лат. *conceptio* – сприйняття) вживають для позначення головного задуму в науковій, художній, політичній та інших видах

діяльності людини [151, с. 301]), а от чітких форматних обмежень за темою чи за тривалістю звучання передач немає.

На процес програмування ефіру впливає також вибір темпу мовлення, який насамперед визначається тривалістю звучання структурних елементів програми. На Всесвітній службі радіомовлення України – це повільний темп звучання передач обсягом від 20 до 50 хв. Передачі на суспільно-політичні теми звучать 20 – 30 хв., культурно-мистецькі – до 50 хв.

У процесі програмування ефіру радіостанції використовують спеціальні технології. О. Гоян визначає найбільш ефективною програмною технологією у комерційному мовленні добова верстка [37, с. 12]. Саме за цією технологією працює українське державне міжнародне радіо. Але якщо для комерційних станцій добова верстка підходить найкраще, бо враховує особливості ранкового, денного, вечірнього та нічного ефірів (для них характерні певні кількісні та якісні характеристики аудиторії), то застосування цієї програмної технології на Всесвітній службі пояснюється технічною специфікою міжнародного радіомовлення. Тоді як внутрішнє мовлення орієнтується на ранкові та вечірні години – саме в цей час слухачам найзручніше слухати радіо, міжнародне українське радіо – на час та території свого мовлення. Зокрема, численність аудиторії Всесвітньої служби радіомовлення є максимальною в години (19 – 21 год. за Київським часом), коли українське іномовлення можна слухати в Північній Америці, де проживає значна частина української діаспори. «Відповідно до результатів перепису населення США, станом на 2000 рік на території країни проживало 892 тис. 992 особи українського походження, або 0,3 % від загальної кількості населення Сполучених Штатів» [98, с. 15].

Саме тут Всесвітня служба радіомовлення України має найбільшу кількість слухачів. Разом із тим останнім часом ситуація змінюється. Прямоефірне мовлення «Радіо Україна» в мережі інтернет, збільшення чисельності українських емігрантів у Західній Європі, тенденційна

інформація про життя в Україні у російських засобах масової інформації – всі ці чинники спричиняють зміни в структурі аудиторії Всесвітньої служби, а отже, впливають на процес програмування ефіру станції.

Розклад та територія мовлення «Радіо Україна» час від часу змінюється переважно з різних технічних причин. Нижче подано розклади мовлення на коротких хвилях (Таблиця 1) та в мережі інтернет (Таблиця 2) станом на 26.10.08.

Таблиця 1

Розклад трансляцій передач на коротких хвилях				
Час (UTC)	Частота (МГц)	Діапазон, м	Розташування передавача	Напрямок мовлення
00.00– 05.00	7.440	41	Львів	Північна Америка
01.00– 06.00	5.830	49	Харків	Росія
03.00– 06.00	7.285	41	Миколаїв	Росія
06.00– 09.00	7.440	41	Харків	Західна Європа
09.00– 14.00	9.950	31	Харків	Західна Європа
13.00– 15.00	7.285	41	Миколаїв	Росія
14.00– 18.00	5.830	49	Харків	Західна Європа
15.00– 18.00	6.020	49	Миколаїв	Росія
18.00–	7.510	41	Харків	Західна Європа

21.00				
21.00– 01.00	5.830	49	Харків	Західна Євро

Таблиця 2

Розклад трансляцій передач в Internet Real Audio	
Час UTC	Мова передач
00.00-01.00	Англійська
01.00-02.00	Українська
02.00-03.00	Німецька
03.00-04.00	Англійська
04.00-06.00	Українська
06.00-07.00	Англійська
07.00-08.00	Українська
08.00-09.00	Англійська
09.00-12.00	Українська
12.00-13.00	Англійська
13.00-14.00	Українська
14.00-15.00	Англійська
15.00-20.00	Українська
20.00-21.00	Німецька
21.00-22.00	Українська
22.00-23.00	Англійська
23.00-24.00	Німецька

Передачі румунською мовою поки що можна слухати лише через радіоприймачі та супутники. Інтернет-мовлення румунської редакції наразі не ведеться (Таблиця 3).

Таблиця 3

Розклад трансляцій передач різними мовами		
Мова	Час (UTC)	Частота (МГц)
*УКРАЇНСЬКА	00.00–01.00	7.440
	01.00–06.00	5.830
	02.00–03.00	5.830, 7.440
	03.00–04.00	5.830, 7.285, 7.440
	04.00–06.00	5.830, 7.285
	07.00–09.00	7.440
	09.00–10.00	9.950
	11.00–12.00	9.950
	13.00–14.00	7.285, 9.950
	14.00–15.00	5.830, 7.285
	15.00–18.00	5.830, 6.020
	19.00–	7.510

	20.00	
	23.00– 24.00	5.830
*АНГЛІЙСЬКА	00.00– 01.00	7.440
	03.00– 04.00	7.440
	06.00– 07.00	7.440
	08.00– 09.00	9.950
	12.00– 13.00	9.950
	14.00– 15.00	11.550
	17.00– 18.00	Тільки на супутнику
	22.00– 23.00	5.830
*НІМЕЦЬКА	00.00– 01.00	7.510
	18.00– 19.00	5.830
	21.00– 22.00	5.830
РУМУНСЬКА	17.00– 18.30	0.657
	20.30– 21.00	0.657
	22.00– 22.30	0.657

В Європі ці передачі можна слухати також на каналі RUI через супутники: «Сіріус 4»: орбітальна позиція 5 град.сх.д., частота 11766 МГц, поляризація горизонтальна, швидкість цифрового потоку 27500, корекція помилок 3/4; «Хеллас Сат 2»: орбітальна позиція 39 град.сх.д., частота 11512

МГц, поляризація горизонтальна, швидкість цифрового потоку 30000, корекція помилок 7/8.

Загальний обсяг мовлення усіх редакцій Всесвітньої служби радіомовлення (оригінальні програми та повтори) складає 31,5 год.

Хоча зовні радіопрограма й виглядає як перелік передач, зрозуміло, що цей список не є довільним. Як уже зазначалося, процес програмування здійснюється відповідно до концепції станції і «виражає її світоглядні позиції» [137, с. 48]. В. Смирнов сформулював основні принципи програмування, поділивши їх на три групи: змістові, часові та структурні [137, с. 49]. *Змістові* – відображають панораму поточних подій, подають факти, явища в різних жанрових контекстах, враховують географію мовлення, інтереси різних груп слухачів (вік, стать, професію, соціальний стан, рівень освіти, релігійну приналежність, захоплення тощо), чергують різні види мовлення: інформаційне, пропагандистське, дитяче, молодіжне, літературно-драматичне, музичне; *часові* – враховують час виходу конкретних передач в ефір, зокрема будні, вихідні та святкові дні; *структурні* – співвідносять внутрішньопрограмне та міжпрограмне планування, об'єднують різні форми передач, враховують мовленнєву структуру передач (монологи, діалоги, мову, музику), слідкують за збалансованістю всіх мовленнєвих потоків, підбирають змістову спрямованість для визначеної групи слухачів.

Такі принципи програмування якраз і визначають розклад програм на «Радіо Україна». Зокрема змістові вже було висвітлено у пунктах 3.1. та 3.2. дисертації в рамках аналізу проблемно-тематичної структури, форм та жанрів передач станції. Варто лише зазначити, що на українському іномовленні у процесі формування програми мовлення враховуються майже всі названі В. Смирновим елементи, за винятком дитячого та пропагандистського: спеціальних передач на цю тематику редакції іномовлення не готують, проте, як свідчать відгуки аудиторії, музичні передачі з цікавістю слухають і діти, а

висвітлення позитивних сторін життя України можна розглядати як пропаганду держави. Всі змістові елементи мовлення чергуються в програмі протягом доби. Наприклад, українська редакція веде мовлення з 10.00 – 16.00, з 17.00 – 20.00 та з 21.00 – 23.00. Відповідно, планування здійснюється таким чином, аби кількогодниний блок не був наповнений передачами однієї тематики. Кожна мовна година починається новинами. «Інформаційні випуски створюють основу програми дня, образно кажучи, її скелет. Випуски ці не ізольовані в радіопрограмі дня навіть з точки зору сприйняття новин» [134, с. 50]. Потім звучать кілька кореспондентських матеріалів у рамках інформаційно-аналітичної програми «Україна сьогодні» та велика передача. Зазвичай, у першу частину блоку входять суспільно-політичні передачі, а в другу – культурно-мистецькі. Ця схема є традиційною, але в разі необхідності вона може бути змінена. Це зумовлено тим, що часом у прямому ефірі транслюються важливі події. Також заплановані передачі можуть бути зняті з ефіру, якщо виникає потреба широко висвітлити більш актуальні події.

Процес планування враховує і структурні принципи: впродовж мовного блоку чергуються форми передач, аби не втомлювати слухача одноманітним мовленням – тривалим діалогом, низкою коментарів на різні теми тощо. Тут важливим є вдале поєднання передач всіх редакцій у загальній програмі радіостанції.

Основні часові принципи програмування ефіру «Радіо Україна» є аналогічними до тих, які застосовуються на більшості державних станцій. Йдеться не лише про врахування у процесі планування часу доби, коли станція має максимальну аудиторію, а й передач святкових, буденних і вихідних днів. Така програмна технологія нині є прерогативою державного радіо, оскільки комерційні форматні станції мінімально враховують цей фактор, намагаючись незалежно від дня тижня задовольняти очікування аудиторії щодо продукції конкретної радіостанції. Всесвітня служба

радіомовлення України завжди орієнтується на календар, особливо історичний. Визначні історичні дати, державні та найбільші християнські релігійні свята зумовлюють формування розкладу програм: по-перше, це стосується тематичного наповнення ефіру; по-друге, саме в святкові дні, як правило, порушується традиційний розклад передач через прямі включення трансляцій урочистостей. Таким чином, Всесвітня служба радіомовлення України намагається якомога повніше розповісти закордонній аудиторії про події в державі. Найважче досягти цієї мети у вихідні дні. Розклади передач на суботу та неділю формуються напередодні вихідних, у п'ятницю, із готових матеріалів. Отже, у суботньому та недільному ефірах вітчизняного іномовлення передачі транслюються у повторі. Оперативна інформація звучить лише під час коротких випусків новин у викладі ведучих. Для суботніх та недільних днів передачі обираються з числа тих, що вже звучали впродовж тижня, проте зрідка нові програми готуються заздалегідь, коли на вихідні припадає святкова чи визначна історична дата. Очевидно, що такі методи роботи негативно позначаються на іміджі радіостанції: недостатня оперативність інформування спонукає аудиторію звертатися до альтернативних джерел масової інформації, часті повтори передач втомлюють слухача, створюють враження про брак інформаційного продукту, який пропонує аудиторії радіостанція.

Формування добового розкладу передач здійснюється в межах сітки мовлення: це приблизний план на тиждень, що створюється один раз на шість місяців (у весняно-літній та осінньо-зимовий періоди), адже деякі передачі звучать лише у визначені дні та час. Слухачі звикають до певного часу і орієнтуються на нього. Тому зміни в трансляціях передач є небажаним і рідкісним винятком, який зумовлено особливо важливими обставинами. Йдеться насамперед про контактні передачі («Поштова скринька», «На ваші замовлення» тощо) та прямі ефіри, що анонсуються за кілька днів або тижнів.

У практиці програмування радіоефіру ефективною вважають ще таку технологію, як «програмне колесо» – послідовність програмних елементів упродовж мовної години. Але застосування такої технології доцільне на комерційних станціях із суворо визначеним форматом мовлення, де тривалість програмних елементів не перевищує 15 хв. Якби технологію «програмного колеса» було застосовано на Всесвітній службі радіомовлення України, то в графічному зображенні вона мала б вигляд кола розподіленого на 3–4 сектори: 5–7 хв. – випуск новин у викладі диктора, 10–20 хв. – інформаційно-аналітична програма та одна передача. На деяких радіостанціях добовий розклад програм складають за допомогою «добового програмного колеса» – переліку програмних елементів, які звучать в ефірі впродовж 24 год. Ця програмна технологія також не підходить для формування розкладу передач Всесвітньої служби радіомовлення України, бо таке «програмне колесо» було б перенасичене програмними елементами. Адже, як уже зазначалося, загальний добовий обсяг мовлення «Радіо Україна» складає 31,5 год. ефіру української, англійської, німецької та румунської редакцій. Тому ця технологія «програмного колеса» є незручною і не застосовується як при формуванні розкладу програм кожної окремої редакції Всесвітньої служби радіомовлення України, так і в процесі програмування ефіру всієї міжнародної радіостанції.

До 1991 р. українське іномовлення, перебуваючи в складі системи радянського міжнародного радіо, як всі станції радянського мовлення на закордонні країни, застосовувало технологію програмування «за країнознавчим принципом». Відповідно до цієї технології окремі блоки ефіру залежно від напрямку мовлення на визначені регіони мали різні розклади передач (і за тематикою, і за складом програмних елементів, і навіть за темпом мовлення). Радянська пропаганда намагалася враховувати особливості аудиторії в різних країнах, аби якнайуспішніше реалізувати свої завдання. Адже кожна хвиля емігрантів має окрему історію зміни постійного

місця проживання та переважно локалізується в певних країнах та їх регіонах. Неоднозначним було й ставлення громадян різних держав до СРСР. Так, наприклад, українське міжнародне радіо радянського періоду вело мовлення переважно на Північну Америку, адже саме там – в окремих містах США та провінціях Канади – українські громади були найбільшими та найвпливовішими. Аби продемонструвати закордонним українцям США та Канади переваги життя в радянській Україні, авторам передач для цієї аудиторії дозволялося те, що було заборонено журналістам усіх інших ЗМІ в країні, – хоч мінімальні, але все ж таки прояви українського націоналізму. Передачі для країн Європи за ідеологічними характеристиками були більше подібними до внутрішньої інформаційної продукції для слухача-мешканця СРСР. Із набуттям Україною незалежного статусу зникла потреба розповідати про неї іншим народам по-різному. Відкривати світові справжню Україну, – об'єктивно висвітлюючи основні події, процеси та явища різних сфер життя держави, знайомлячи закордонну аудиторію з культурою українського народу, – головне завдання вітчизняного іномовлення. Це спільна мета для всіх редакцій Всесвітньої служби радіомовлення України, яка не змінюється залежно від напрямку передач радіостанції. Отже, технологія програмування «за країнознавчим принципом» не застосовується в процесі формування розкладу передач сучасного українського іномовлення.

Дослідивши особливості програмування ефіру Всесвітньої служби радіомовлення України, можна зробити висновок, що формування розкладу програм «Радіо Україна» здійснюється за допомогою програмної технології «добової верстки». До чинників, які впливають на цей процес належать концепція, темп та технічні особливості мовлення радіостанції. Формування розкладу здійснюється з дотриманням основних принципів програмування – змістових, часових та структурних. При цьому вітчизняне міжнародне радіо намагається максимально об'єктивно розповідати про життя України слухачам багатьох країн світу, які слухають українську хвилю у різні години

доби. Очевидно, що ця тема потребує подальшої розробки. Зокрема, вивчення інтересів реальної та потенційної аудиторії українського іномовлення, пошук шляхів популяризації українського міжнародного радіо за кордоном та дослідження інших подібних питань суттєво сприяли б удосконаленню роботи Всесвітньої служби радіомовлення України.

3.4 Специфіка українського іномовлення в інтернеті.

Наявність власного веб-сайту у всесвітній мережі інтернет є однією із основних умов успішного функціонування будь-якого засобу масової інформації загалом, зокрема, й радіостанції. Активна присутність в інтернеті означає додаткові можливості. Медіадіяльність у всесвітній мережі не має «жодних територіальних обмежень – на відміну від ефірного сигналу, який поширюється лише на певну територію, онлайн-«хвилю» однаково добре чути всюди у світі, де є конект. Питання лише в тому, як спонукати аудиторію натиснути на твій лінк» [49]. С. Мітчел серед основних переваг радіомовлення в інтернеті називає доступ аудиторії в будь-який зручний час до ознайомлення з пропущеними сюжетами, розширення можливостей редакції щодо анонсування своїх програм та змогу доповнювати новини тими елементами, які неможливо додати в ефірі [88, с. 378].

Ці та інші причини (завоювання нової аудиторії, прагнення працювати в дусі часу, бути інтерактивними тощо) зумовили глобальний процес інтеграції ЗМІ в інтернет. Зокрема, фахівці у сфері медіа пророкують новий етап розвитку радіо саме завдяки мовленню в інтернеті. Невдовзі інтернет-радіо замінить FM, – передбачають експерти [18], [49]. Менеджери українських комерційних радіостанцій вже звернули увагу на те, що «в світі

прибутки від інтернет-радіо зростають в геометричній прогресії. В США вже сьогодні існує салоган: FM помирає, хай живе інтернет-радіо.

Наскільки готове українське іномовлення ввійти в нову еру радіо, причому повністю оминувши етап FM-буму, до участі в якому «Всесвітня служба радіомовлення України не долучилася? Перший крок на цьому шляху вже зроблено – з 2000 р. програми «Радіо Україна» (ефірна назва станції) з'явилися в інтернеті на сайті Національної радіокомпанії України (www.nrcu.gov.ua), до структури якої належить іномовлення. У всесвітній мережі в режимі прямого ефіру можна слухати передачі української, німецької та англійської редакцій. Поки такої можливості не має румунська редакція. Окрім прямоефірного мовлення Всесвітньої служби Українського радіо в інтернеті в розділі «Передачі (mp3)» можна слухати й матеріали, що вже прозвучали раніше. Ця рубрика перебуває в розробці, а тому архів поки незначний за обсягом і представлений лише передачами іншомовних редакцій. Поява українського іномовлення в інтернеті розширила можливості доступу закордонної аудиторії (а саме для неї працює іномовлення) до прослуховування радіопрограм з України. Загалом, веб-ресурс Національної радіокомпанії України досить високо оцінюють дослідники медіа, оскільки цей сайт має повноцінну англійську версію, стандартні для всіх веб-сайтів радіостанцій рубрики, в яких можна дізнатися загальну інформацію про станцію, подана також підбірка українських новин, які за оперативністю можуть посперечатися із суто он-лайн виданнями [44].

Водночас інтернет-сторінка Всесвітньої служби радіомовлення України поки працює на мінімальну потужність, обмежуючись прямоефірним мовленням, незначним архівом передач та їх короткою характеристикою. По суті, інтернет-ресурс українського іномовлення являє собою плей-лист, передач, які можна слухати лише в режимі он-лайн. На сторінці іномовлення не розміщено світлин і резюме ведучих та авторів програм станції. Дослідники діяльності ЗМІ в інтернеті, зокрема С. Мітчел, наголошує, що на

інтернет-сторінці каналу можна викласти набагато більше, ніж просто текст... Веб-сайти, на відміну від інформаційних випусків, можуть бути також інтерактивними – дозволяти глядачам відповідати. Ще до того, як з'явиться на сайті новий матеріал, можна розмістити банер (зображення на головній сторінці, яке привертає увагу відвідувачів, аби донести їм певну інформацію), що анонсує його» [88, с. 379]. На сьогодні користувачам інтернету недоступна більшість цих традиційних для інших станцій можливостей. Присутність в інтернеті не зробила українське іномовлення інтерактивним (відвідувачі інтернет-сторінки радіостанції не мають можливості залишати свої коментарі до матеріалів, ставити питання авторам передач). Ще одним негативним моментом є незначна кількість посилань на інтернет-ресурс «Радіо Україна» на інших сайтах. Якщо вище йшлося про те, що основним завданням для інтернет-мовників є спонукання аудиторії натиснути на лінк станції, то для Всесвітньої служби радіомовлення проблемою є власне відсутність таких лінків. Лише на сайтах деяких українських посольств та діаспорних громадських організацій можна знайти банери веб-сайту Українського Радіо, де програми Всесвітньої служби пересічному користувачу знайти непросто, оскільки позначені вони заголовком, що містить не всім зрозумілу аббревіатуру – Програма та прямий ефір ВСРУ. Серед низки інших недоліків у функціонуванні інтернет-ресурсу «Радіо Україна» варто також назвати відсутність програми пошуку матеріалів та відсутність можливості пошуку передач за ключовими словами, а також списку посилань після кожного матеріалу на інші матеріали з тієї самої теми. Не використовує Всесвітня служба радіомовлення України в інтернеті і можливостей мультимедіа, що дають змогу поєднувати текст із рухомим зображенням та звуком [61].

Означені чинники автоматично переводять Всесвітню службу радіомовлення України до розряду станцій, що не відповідають найелементарнішим вимогам часу, а це не додає радіостанції ані авторитету,

ані популярності. Разом з тим мовлення в інтернеті вже саме по собі є позитивною тенденцією в розвитку українського іномовлення.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

За результатами аналізу проблемно-тематичної структури, жанрів та форм програм, процесу програмування ефіру Всесвітньої служби радіомовлення України, проведеного в Розділі 3, можна констатувати, що всі ці засоби підпорядковуються головній меті – створенню об'єктивної картини життя держави. Найбільш широко висвітлюються на українському міжнародному радіо політичні події, актуальні суспільні перетворення, культурно-мистецькі, релігійні та історичні теми.

В ефірі Всесвітньої служби радіомовлення України представлені майже всі форми радіопередач, визначені теоретиками радіожурналістики. Найчастіше на іномовленні звучать новинні та авторські програми. Інтерактивні та ігрові передачі, а також така форма як радіоканал практично не використовуються на українському іномовленні.

Жанрова структура передач Всесвітньої служби радіомовлення включає інформаційні, аналітичні та художньо-публіцистичні жанри. Аналітичні жанри (радіокореспонденція, радіокоментар, радіобесіда, радіоогляд), їх повне або часткове поєднання найчастіше стають основою інформаційно-аналітичних та тематичних авторських програм, серіалів-циклів та радіожурналів. У культурологічному мовленні переважно використовують художньо-публіцистичні жанри – радіонарис і радіокомпозицію та аналітичний жанр – радіобесіду. Радіофейлетон, радіофільм та оригінальна радіодрама не є поширеними на Всесвітній службі радіомовлення України, хоч іноді й використовуються їх окремі елементи.

Програмування ефіру «Радіо Україна» здійснюється за допомогою програмної технології «добової верстки». Концепція, темп та технічні особливості мовлення радіостанції – основні чинники, що впливають на

формування розкладу передач. Програмування ефіру вітчизняного міжнародного радіо здійснюється таким чином, аби максимально об'єктивно відобразити життя України слухачам багатьох країн світу, які слухають українську хвилю у різні години доби.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження засвідчило, що міжнародне радіо впродовж кількох десятиліть було і поки залишається найпоширенішим засобом масової комунікації між різними країнами та народами світу. Дослідження також показало, що ведучи мовлення у міжнародному радіоефірі, Україна проводить національну інформаційну політику на рівні найбільш розвинутих країн світу. Результати проведених емпіричних досліджень унаочнюють значний потенціал українського іномовлення, який, однак, не вповні використовується державою.

У ході наукового дослідження виконано такі завдання:

1. Здійснено історичний огляд становлення та розвитку Всесвітньої служби радіомовлення України в контексті загального розвитку міжнародного радіо.

Держави вдаються до радіомовлення у світових масштабах, насамперед, як до одного з інструментів зовнішньої політики. Історія міжнародного радіомовлення нерозривно пов'язана з історією міжнародних

відносин. Про це свідчить і система періодизації історії світового іномовлення, запропонована авторами «Радіожурналістики»: перший період охоплює кінець 1920-х – початок 1940-х рр. (до завершення Другої світової війни, коли радіомовлення на закордонну аудиторію почало формуватися в різних країнах світу); другий період – післявоєнний, аж до падіння наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. тоталітарних режимів у країнах Східної та Південно-Східної Європи, що тривав під знаком «холодної війни» (глобального ідеологічного протистояння протилежних політичних і соціально-економічних систем (капіталізму і соціалізму), а також протистоянням в ефірі між ними); третій період в історії міжнародного радіомовлення почався з розпадом СРСР і зміною політичного устрою у колишніх радянських країнах. Змінилися інформаційні запити в різних регіонах світу, змінився і сам контекст мовлення в державах, що пережили період радикальних реформ. За нових політичних умов іншими стали характеристики світового інформаційного простору загалом, і пріоритети та форми міжнародного радіомовлення зокрема. Це призвело до скорочення обсягів міжнародного радіомовлення, зменшення чисельності його слухачів у багатьох країнах, що стало наслідком політичної лібералізації у різних регіонах світу, розширення мережі незалежних джерел інформації та більш вільного її розповсюдження, можливості використання нової аудіо- та відеотехніки.

Саме на третій період припадає поява іномовлення незалежної Української держави. Адже до того часу міжнародне українське радіо було засноване та працювало як частина системи радянського іномовлення. У 1991 р. тодішнє «Радіо Київ» було перейменовано на Всесвітню службу радіомовлення України з ефірною назвою «Радіо Україна». Але зміна назви не основна новація на радіостанції: було кардинально змінено зміст мовлення. Проголошення Незалежності України змінило та розширило спектр завдань вітчизняного іномовлення у світовому радіоефірі. Без будь-

яких ситуативних впливів і політичного тиску радіостанція висвітлює цілий спектр ключових тем: постання самостійної держави, її міжнародна діяльність та устремління до побудови демократичного суспільства, перетворення в соціально-економічному житті на шляху до вільної ринкової економіки, європейський рівень сучасної української культури, її історична спадщина.

2. Систематизовано наукову літературу з обраної для дослідження теми та дотичних тем.

Теорія та історія міжнародного радіомовлення сьогодні не є достатньо дослідженими темами. Найбільш ґрунтовно проблеми функціонування міжнародних радіостанцій розробляли науковці США та Великобританії, які вивчали міжнародне радіомовлення переважно в контексті загальних проблем засобів масової інформації. Російські дослідники міжнародного радіомовлення радянського періоду розглядали міжнародне радіо як інструмент пропаганди та антипропаганди ідеологій, що панували в різних країнах. У сучасних російських наукових працях іномовлення розглядається як засіб міжкультурної комунікації між різними народами. Разом з тим, розробляючи теоретичні основи для удосконалення російського радіо, що веде мовлення за кордон, сучасні російські дослідники радіо багато уваги приділяють можливості реалізувати потенціал міжнародного мовлення у сфері захисту власних зовнішньополітичних інтересів. Сучасні українські журналістикознавці також розглядають міжнародне радіомовлення як засіб обміну інформацією між державами та народами. Однак, поки йдеться про поодинокі дослідження цієї теми вітчизняними науковцями в межах наукових статей чи в контексті вивчення інших співзвучних тем. Окремих наукових досліджень, об'єктом яких було б міжнародне радіомовлення, зокрема й вітчизняне іномовлення, в Україні проведено не було.

3. Розкрито особливості державного міжнародного радіомовлення як виду міжнародної інформаційної діяльності та визначено основні принципи та завдання сучасного державного міжнародного радіомовлення України.

Журналістикознавці визначають іномовлення як особливий вид масової інформаційної діяльності. Ці особливості зумовлені специфікою соціальних характеристик аудиторії міжнародних радіостанцій та характером цілей і завдань радіомовлення за кордон. Йдеться про те, що, на відміну від редакцій, які працюють на внутрішньому інформаційному ринку, головною функцією міжнародного мовлення є пропагандистська. Якщо медіа всередині країни серед іншого посилено критикують негативні явища в державі, намагаючись їм протистояти, то для станцій, що представляють державу в міжнародному ефірі та дбають про її імідж, важливо створювати об'єктивну картину життя в країні та робити наголос на здобутках і надбаннях свого народу в різних сферах. Найбільш потужні міжнародні радіостанції відкривають свої представництва в інших країнах. Їхні держави-власники фінансують діяльність, метою котрої є поширення інформації про події, процеси та явища не лише всередині своєї країни, а й у країнах-об'єктах мовлення (наприклад, Бі-Бі-Сі та Радіо «Свобода»). Ведучи мовлення у міжнародному радіоефірі, держави-мовники прагнуть поширювати інформацію про себе без посередників на території країни-об'єкта мовлення. Основні принципи та завдання Всесвітньої служби радіомовлення України на сучасному етапі полягають в об'єктивному інформуванні світової радіоаудиторії про події в різноманітних сферах українського життя, створенні позитивного іміджу держави в світі, консолідації багатомільйонної діаспори.

4) Охарактеризовано проблемно-тематичну структуру, жанри та форми передач Всесвітньої служби радіомовлення України, визначено особливості програмування ефіру радіостанції.

Характер інформаційного наповнення ефіру іномовлення в цілому визначає державний статус радіостанції. Відповідно до законодавства «державні аудіовізуальні засоби масової інформації загальнодержавного рівня зобов'язані оперативно забезпечувати в межах державного замовлення поширення передбачених українським законодавством теле- і радіопередач». Події загальнодержавного значення Всесвітня служба широко висвітлює або транслює у прямому ефірі. Таким чином, закордонні радіослухачі оперативно отримують актуальну інформацію з України. Найширше висвітлюються на українському іномовленні політичні події, актуальні суспільні процеси, культурно-мистецьке та релігійне життя, історичні теми. В ефірі Всесвітньої служби радіомовлення України представлені майже всі форми радіопередач, визначені теоретиками радіожурналістики. Найчастіше звучать на іномовленні новинні та авторські програми. Інтерактивні та ігрові передачі, а також така форма як радіоканал практично не використовуються на міжнародному українському радіо. Жанрова структура передач Всесвітньої служби радіомовлення представлена інформаційними, аналітичними та художньо-публіцистичними жанрами. Аналітичні жанри (радіокореспонденція, радіокоментар, радіобесіда, радіоогляд), їх повне або часткове поєднання найчастіше стають основою інформаційно-аналітичних та тематичних авторських програм, серіалів-циклів та радіожурналів. У культурологічному мовленні використовують переважно такий аналітичний жанр, як радіобесіда та художньо-публіцистичні жанри (радіонарис та радіокомпозиція). Радіофейлетон, радіофільм та оригінальна радіодрама не є поширеними жанрами на Всесвітній службі радіомовлення України, хоч іноді використовуються їх окремі елементи. Програмування ефіру вітчизняного міжнародного радіо здійснюється таким чином, аби максимально об'єктивно відобразити життя Української держави для слухачів у різних куточках світу, які слухають українську хвилю у різні часи доби.

5. Виявлено організацію українського радіомовлення для закордонної аудиторії (організаційну структуру, правові засади функціонування радіостанції).

Українське законодавство, міжнародні правові акти в інформаційній сфері, укладені або ратифіковані Українською державою — важливий правовий аспект, що регулює функціонування Всесвітньої служби. Всесвітню службу радіомовлення у досліджуваний період курував віце-Президент Національної радіокомпанії України, а очолював директор творчовиробничого об'єднання «Всесвітня служба радіомовлення України». Директор має заступника, йому також підпорядковані всі редакції (українська (у складі культурологічної редакції та редакції коментаторів і репортерів), англійська, німецька, румунська та редакція випуску) на чолі із головними редакторами та їх заступниками, інші штатні працівники. Фінансування діяльності Всесвітньої служби здійснюється за рахунок державного бюджету та бюджету НРКУ.

6. Автором дослідження запропоновано рекомендації щодо удосконалення творчої та організаційної діяльності Всесвітньої служби радіомовлення України.

1. Міжнародне державне радіомовлення України поступово втрачає свою аудиторію. Така ситуація спричинена низкою творчих та організаційних проблем у діяльності станції. Держава недостатньо інформує закордонну аудиторію про можливість слухати українське радіо чотирма мовами в більш як тридцяти країнах світу. Радіостанція самостійно не надає інформаційної підтримки, ані комерційним, ані державним, ані благодійним проектам, втрачаючи тим самим можливість поширювати інформацію про себе. Тому аудиторія Всесвітньої служби – це переважно постійні слухачі (ще з часів «холодної війни») або ті, що випадково «піймали» українську хвилю. Отже, відсутність реклами Всесвітньої служби як в Україні, так і за кордоном є однією з тих обставин, що не сприяють діяльності радіостанції.

2. Загалом, доводиться констатувати, що на вітчизняному іномовленні менеджмент перебуває на «радянському» рівні. І хоч це не комерційна, а державна структура, зрозуміло, що в сучасному світі на інформаційному ринку неможливо успішно працювати без ефективного менеджменту. Прогалинами цієї ланки, на які варто звернути особливу увагу, ведучи мову про удосконалення діяльності Всесвітньої служби радіомовлення України, є неспівмірність кількості творчих працівників та часу мовлення станції.

3. Значна кількість організаційних труднощів спричиняє й низку творчих проблем, що полягають, зокрема, у відсутності інтерактивних передач, недостатній кількості передач у прямому ефірі, неактуальності тем та частих повторях програм. Таким чином, очевидно, що програмне наповнення ефіру українського іномовлення потребує кількісного та якісного удосконалення.

4. Суттєво покращити ефективність діяльності українського іномовлення в світовому інформаційному просторі можна завдяки інтернету. Однак присутність «Радіо Україна» всесвітній мережі поки є символічною. На сайті НРКУ можна слухати передачі станції українською, англійською та німецькою мовами в прямому ефірі. Інтернет-сторінка Всесвітньої служби має функціонувати на більш високому технічному та інформаційному рівнях, аби здобути імідж сучасного засобу масової інформації та ефективніше завоювати свою аудиторію.

5. Вищезначені проблеми теоретично можливо розв'язати, змінивши методи та форми роботи вітчизняного іномовлення. На практиці ж такі інновації можуть відбутися лише після законодавчого врегулювання діяльності Всесвітньої служби, котре чітко визначило б його статус та пріоритети інформаційної діяльності. Досвід найпотужніших «голосів» країн Європи та США свідчить про те, що діяльність державного чи громадського радіомовлення за кордон має бути регламентована на законодавчому рівні.

Останнім часом в Україні багато дискусій точиться навколо проблем покращення міжнародного іміджу України, налагодження більш тісного зв'язку Української держави з українцями за кордоном, пропаганди українських культурних цінностей та підтримки української мови у різних країнах світу. А тим часом такий потужний інформаційний ресурс, як міжнародне радіомовлення, залишається мінімально задіяним у розв'язанні означених проблем. Тому очевидно, що удосконалення діяльності вітчизняного іномовлення не лише актуальна тема для наукового дослідження, а й нагальна вимога часу, яка потребує практичної реалізації на рівні державної інформаційної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемов, В., Семенов В. Би–Би–Си: история, аппарат, методы радиопропаганды / В. Артемов, В. Семенов. – М. : Искусство, 1978. – С. 18 – 19.

2. Афанасьев, Ю. Современное международное вещание: проблемно-тематическая структура информационно-аналитических программ радио «Свобода» на русском языке : автореф. дисс. ... к. филол. н. / Ю. Афанасьева. – С.Пб., 2005. – 32 с.
3. Баландюк, Н. Кого цікавить бренд «Свобода»? [Електронний ресурс] / Н. Баландюк // Електронна б-ка Ін-ту журналістики. – <<http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=233-12k>> [24.09.08].
4. Баннов, Б. Г. Чужие голоса в эфире / Б. Г. Баннов, Г. Н. Вачнадзе. – М., 1981.
5. Бараневич, Ю. Жанры радиовещания / Ю. Бараневич. – К., Одесса, 1978.
6. Беглов, С. И. Черная пропаганда по каналам радиостанций «Свобода» и «Свободная Европа» / С. И. Беглов // Внешнеполитическая пропаганда : очерк теории и практики. – М., 1984.
7. Бережковая, С. Радио «Свобода» в системе международного радиовещания на русском языке (1988–1994 гг.) / С. Бережковая. – М. : МГУ, 1995.
8. Браун, Д. Теле/радіо новини та меншини / Д. Браун. – К., 1996. – 160 с.
9. Браун, Дж. Эффективный менеджмент на радио и ТВ / Дж. Браун, У. Коул. – М. : Мир, 2001. – Т. 1. – 509 с.
10. Бойд, Е. Ефірна журналістика. Технології виробництва ефірних новин / Е. Бойд. – 5-те вид. – К., 2007. – 429 с.
11. Бойко, А. Мас-медіа України: проблеми релігії / А. Бойко// In medias res. – Дніпропетровськ, 2007. – С. 12–19.
12. Бойко, А. Політика і релігія у дзеркалі преси [Електронний документ] / А. Бойко. – <<http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1348>>.
13. Брайант, Дж. Основи впливу ЗМІ / Дженнігз Брайант . – М., С.Пб., К., 2004. – 425 с.
14. Бусленко, Н. И. Диверсанты с микрофонами / Н. И. Бусленко. – Изд-во Ростовского ун-та, 1987. – 192 с.

15. Бухтяк, С. На Київській хвилі / С. Бухтяк // Життя і слово. – Торонто, 1985. – 28 січ. – № 4 (968).
16. Бухтяк, С. Через гори, через океани слово батьківщини (До 25-річчя мовлення українського радіо на зарубіжні країни) / С. Бухтяк // Вісті з України. – 1975. – Листоп. – № 48 (901).
17. Вайшенберг, З. Новинна журналістика : навч. посіб. / З. Вайшенберг. – К. : Академія вільної преси: Центр вільної преси, 2004. – 262 с.
18. Вакалюк А. FM-станции осваивают интернет [Електронний ресурс] / А. Вакалюк // Экономические известия. – 2007. – №199 (732). – Режим доступу: <http://www.proradio.org.ua/articles24-12-2009/onlineradio.php>
19. Васальський, А. Від інформаційних бараків до вільних ЗМІ / А. Васальський // Урядовий кур'єр. – 2005. – 25 черв.
20. Васильєва, П. Всемирная служба Би-Би-Си – канал британской внешней политики (история, формы, методы и принципы организации вещания : дисс. / П. Васильєва. – М. : МГУ, 1990.
21. Вербицький, Д. Румунська розмовна мова в українських ЗМІ : диплом. роб. / Д. Вербицький ; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – 2002.
22. Власов, А. И. Политические манипуляции / А. И. Власов. – М. : Международные отношения, 1982. – 303 с.
23. Володин, А. Г. Глобализация: истоки, тенденции, перспективы [Електронний ресурс] / А. Г. Володин, Г. К. Широков. – <<http://www.politstudies.rU/fulltext/1999/5/8.htm>> [23.09.09].
24. Воронцов, Ю. В. Дезинформация – это тоже бизнес / Ю. В. Воронцов. – М. : Политиздат, 1965. – 111 с.
25. Герасимів, Х. Екуменічна публіцистика в контексті конфесійної преси України / Х. Герасимів // Творчі та організаційні особливості функціонування сучасного недійного простору : зб. наук. пр. НаУКМА, ГІ ім. В. Чорновола. – Тернопіль ; Львів, 2008. – Т. 1. – С. 160–164.

26. Голік, О. Історіографія питання іміджу України на сторінках російської та американської преси / О. Голік // Наук. зап. Ін-ту журналістики. – К., 2006. – Т. 22.
27. «Голос Росії» почне мовлення на всю Україну за сприяння держави» [Електронний документ] // Телекритика. – 2003. – 27 січ. – <<http://www.telekritika.ua/news>> [13.01.2008].
28. Голяков, С. М. Специальные каналы радиопропаганды США на службе психологической войны. К истории деятельности радиостанций «Свободная Европа» и «Свобода» 1949–1972 гг. : автореф. дисс. ... к. и. н. / С. М. Голяков. – М., 1974.
29. Гончарський, А. Хто поверне голос України? / А. Гончарський // Урядовий кур'єр. – 2005. – 7 квіт.
30. Горянин, А. Старая и новая «Свобода» / А. Горянин / Эксперт. – № 1. – 1996. – 38 с.
31. Горянин, Я. Пошесть мовного сепаратизму [Електронний ресурс] / Я. Горянин // Гомін України. – 2006. – Лип. – <http://www.homin.ca/news_view.php?category=politics&news=26&lang=ua> [13.01.2008].
32. Гоян, В. Візуальний образ міжнародного телеканалу "Німецька хвиля" [Електронний ресурс] / В. Гоян // Електронна б-ка Ін-ту журналістики. – <<http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1326>> [24.09.08].
33. Гоян, В. «Німецька хвиля» на українському ґрунті / В. Гоян, О. Гоян // Наук. зап. Ін-ту журналістики. – К., 2001. – Т. 3. – С. 65–73.
34. Гоян, О. Комерційне радіомовлення: журналістика і підприємництво в радіо ефірі : монографія / О. Я. Гоян. – К. : Ін-т журналістики, 2005. – 319 с.
35. Гоян, О. Основи радіожурналістики і радіоменеджменту : підручник / О. Гоян. – 2-ге вид., допов. – К. : Веселка, 2004. – 245с.
36. Гоян, О. Радіомовлення пострадянських країн та загальноєвропейська система ліцензування радіо ефіру [Електронний документ] / О. Гоян //

- Електронна б-ка Ін-ту журналістики. – <<http://www.journ.univ.kiev.ua>> [15.01.2009].
37. Гоян, О. Технології програмування комерційного радіомовлення: добова верстка і формат / О. Гоян // Наук. зап. Ін-ту журналістики. – К., 2006. – Т. 23. – С. 12.
38. Гоян, О. Технологія форматування радіоефіру [Електронний документ] / О. Гоян. – <<http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1029>> [14.05.2009].
39. Гресько, О. В. Міжнародна журналістика в контексті глобальних суспільних трансформацій : дис. ... к. філол. н. : 10.01.08 / О. В. Гресько ; КНУ ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 176 с.
40. Гуревич, В. Концепции и методы антикоммунистической радиопропаганды Би-Би-Си на Советский Союз : автореф. дисс. ... к. филол. н. / В. С. Гуревич. – М., 1980. – 23 с.
41. Гуревич, В. Концепции и методы антикоммунистической радиопропаганды Би-Би-Си на Советский Союз : дисс. ... к. филол. н. / В. С. Гуревич. – М., 1980.
42. Гуревич, В. На службе «психологической войны» / В. Гуревич // В диапазоне современности. – М. : Искусство, 1985. – 317с.
43. Де О. Бі–Бі–Сі українською мовою / О. Де // Вечірній Київ. – 1993. – 31 серп. – № 169.
44. Данилюк А. Інтернет як засіб інтеграції традиційних ЗМІ в Україні [Електронний ресурс] / А. Данилюк . – <<http://www.lnu.edu.ua/mediaecoocinnyu/zurnal/N2/Mediaosvita/internet-zasib.htm>> [10.01.2008].
45. Денисенко, В. Коли закриють українську службу «Радіо Свобода»? / В. Денисенко // День. – 2004. – 10 черв. – № 99.
46. Джоуэтт, Г. С. Пропаганда и внушение / Г. С. Джоуэтт, В. О'Доннел. – М., 1998. – 207 с.

47. Дикий, О. С. Програма концепція Всесвітньої служби радіомовлення України / О. С. Дикий // На правах рукопису. – К., 2006.
48. Діденко, Ю. Ох, літо інформаційно не українське [Електронний документ] / Ю. Віденко // НРУ. – 2006. – 8 лип. – <<http://www.nru.org.ua/print/?id=23&t=analitic>> [13.01.2008].
49. Довженко О. Бізнес терплячих. [Електронний ресурс] / О. Довженко // Телекритика. – 24.12.2009. – <<http://telekritika.ua/media-rinok/virobnitstvo/radio/2009-12-24/50096>>.
50. Дугин, Е. В зеркале мировой статистики – современные тенденции развития радиовещания / Е. Дугин // В диапазоне современности. – М. : Искусство, 1985. – 317с.
51. Євтух, В. Про Національну ідею, етнічні меншини, міграції / В. Євтух. – К. : Стилос, 2000. – 236 с.
52. Єгоров, О. Напрямки розвитку радіомовлення в Україні / О. Єгоров // Говорить і показує Україна. – 2003. – 23 жовт.
53. Єлісовенко, Ю. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці [Електронний документ] / Ю. Єлісовенко. – <<http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1481>> [01.03 10].
54. Здоровега, В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник / В. Й. Здоровега. – 2-ге вид., переоб. і допов. – Львів : ПАІС, 2004. – 268 с.
55. Зимовець, Г. В. Міжмовна інтерференція в умовах контактного білінгвізму (на матеріалі мови української діаспори) : автореф. дис. ... к. філол. н. : 10.02.15 / Г. В. Зимовець ; Ін-т укр. мови НАН України. – К., 1997. – 19 с.
56. Злобина, М. ММР: Международное московское радио / М. Злобина. – М., 1992. – 181 с.
57. Злобина, В. РГРК: Мы говорим со всем миром / В. Злобина. – М., 1999. – 140 с.

58. Зернецька, О. В. Глобальні трансформації систем масової комунікації : дис. ... д. політ. н. : 23.00.04 / О. В. Зернецька ; НАН України ; Інститут світової економіки і міжнародних відносин. – К., 2000. – 359 арк.
59. Иваницкая, Е. В. Современное вещание на зарубежные страны: «Голос России». 1993–2003 гг. : Концепция, структура, жанровые особенности : автореф. дисс. ... к. филол. н. : 10.01.10 / Е. В. Иваницкая ; МГУ им. М. В. Ломоносова. Ф-т журналистики. – М., 2003.
60. Иванов, В. Ф. Законодавство і журналістика: становлення правової бази в Україні та світовий досвід / В. Ф. Иванов. – К. : Школяр, 1997. – 32 с.
61. Иванов В. Комп'ютерні мас-медіа на межі століть/ В. Иванов // Електронний ресурс. – <<http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=362>> [01.03 09].
62. Інформаційне законодавство України : зб. законод. Актів : у 6 т. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чижа. – К. : Юридична думка, 2005. – Т. 5. – 328 с.
63. Інформаційне законодавство України : наук.-практ. коментар / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чижа. – К. : Юридична думка, 2005 – Т. 5. – 232 с.
64. Інформація Державного комітету з питань телебачення та радіомовлення [Електронний документ]. – <<http://comin.kmu.gov.ua/documen>> [29.01.2008].
65. Історія Української служби «Голосу Америки» [Електронний документ]. – <<http://www.voanews.com/ukrainian/history.cfm>> [18.02.2008].
66. Иордан, В. Особенности направленного информационного радиовещания ФРГ на Россию (1995–2001) : автореф. ... к. филол. н. / В. Йордан. – М., 2002. – 19 с.
67. Качан, Я. Радио на службе империалистической пропаганды / Я. Качан. – Мн., 1979. – 22 с.
68. Качкан, В. Жанри радянського радіомовлення / В. Качкан. – К., 1976.

69. Кетлін, К. Політична комунікація і висвітлення новин у демократичних суспільствах: перспективи конкуренції / К. Кетлін, Р. Гакет. – К. : Основи, 2000. – 142 с.
70. Ковтун, Т. Куди сягає космічна павутина / Т. Ковтун // Україна молода. – 2005. – 1 жовт.
71. Колодний, А. Свобода совісті для і в мас-медіа; Релігійна свобода: мас-медіа, школа і церква як суспільні фактори утвердження. // Науковий щорічник. – К., 2001. – № 5.
72. Комінко, Ю. Релігійна тематика на сторінках провідних загальнонаціональних видань / Ю. Комінко // Наук. зап. Ін-ту журналістики. – 2006. – Т. 22. – С. 69–74.
73. Конституція України : текст Основного Закону з офіц. тлумач. Конституційного Суду України / огляд і коментарі В. Погорілка та В. Федоренка. – К. : Наукова думка, 2006. – 210 с.
74. Концепція мовлення Всесвітньої служби радіо Румунії [Електронний документ]. – <http://www.rrr.ro/images/afis_enescu.jp> [29.01.2008].
75. Кудрявцева, С. П. Міжнародна інформація : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / С. П. Кудрявцева. – К. : Слово, 2005. – 400 с.
76. Кузьмина, Е. Г. Современное международное радиовещание из России: истоки, проблемы, перспективы [Электронный документ] / Е. Г. Кузьмина, К. Ю. Новиков // Медиаскоп. – 2006. – 25 верес. – <http://www.mediascope.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=142> [13.01.2008].
77. Куляс, П. П. Словник найпоширеніших помилок у засобах масової інформації з варіантами їх виправлення : посіб. майбут. редакт. / П. П. Куляс. – К. : Україна, 2006. – 193 с.
78. Леміш, А. «Німецька хвиля» в українському ефірі / А. Леміш // День. – 2000. – 31 берез. – № 57.

79. Лесняк, Р. К теории жанров / Р. К. Лесняк // Проблемы радиоспецифики. – София : Научн.-метод. каб. Болгарского радио, 1967.
80. Лизанчук, В. Основи прадіожурналістики : підручник / В. Лизанчук. – К. : Знання, 2006. – 628 с. + компакт-диск.
81. Лизанчук, В. Радіожурналістика: засади функціонування : підручник / В. Лизанчук. – Львів : ПАІС, 2000. – 366 с.
82. Лизанчук, В. Свобода слова в контексті українського державотворення / В. Лизанчук // Вісн. Львів. ун-ту. Сер.: Журналістика. – 2001. – Вип. 21. – С. 66–76.
83. Лігачова, Н. Який PR потрібен нашій країні? / Н. Лігачова, Н. Лавріненко // День. – 2001. – 28 лип. – № 133.
84. Масальський, А. Від інформаційних бараків до вільних ЗМІ / А. Масальський. // Урядовий кур'єр. – 2005. – 25 черв.
85. Мащенко, І. Хроніка українського радіо і телебачення в контексті світового аудіовізуального процесу / І. Мащенко. – К. : Україна, 2005. – 384 с.
86. Микитенко, О. Провели земляка на Бі-Бі-Сі / О. Микитенко // Киевские новости. – 1992. – 1 квіт. – № 5.
87. Миронченко, В. Я. Основи інформаційного радіомовлення : підручник / В. Я. Миронченко. – К. : ІЗМН, 1996. – 440 с.
88. Мітчел С. Виробництво новин: телебачення, радіо, інтернет / пер. з англ. Н. Єгоровець. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 407 с.
89. Москаленко, А. З. Основи журналістики / А. З. Москаленко. – К. : Київський університет, 1994. – 341 с.
90. Мукимов, М. А. Действительность независимого Таджикистана и проблемы её освещения в зарубежных средствах электронной информации : автореф. ... д. филол. н. / М. А. Мукимов. – Душанбе, 2006. – 48 с.
91. Набруско, В. Наблизити українське радіо до світових стандартів / В. Набруско // Говорить і показує Україна. – 200. – 25 груд.

92. Нагорняк, М. Державне і комерційне радіомовлення України як невід’ємна складова системи засобів масової інформації: “творчий тандем” чи “по різні сторони барикад” / М. Нагорняк // Сучасне та майбутнє журналістики в плюралістичному суспільстві. – К., 1999. – С. 294–298.
93. Нагорняк, М. Інформаційне радіомовлення Національної радіокомпанії України : монографія / М. Нагорняк. – К. : Вид-во ЛВК, 2008. – 132 с.
94. Необычная радиостанция : буклет радио «Свободная Европа», радио «Свобода». – 1999. – С. 3.
95. Новина в журналістиці: Проблеми практичної політики / А. Чічановський. – К. : Грамота, 2003. – 48 с. – (Бібліотека журналіста-міжнародника).
96. Основи масово-інформаційної діяльності : підручник / А. З. Москаленко, Л. В. Губерський, В. Ф. Іванов. – К., 1999. – 634 с.
97. Основы радиожурналистики / под ред. Э. Г. Багирова и В.Н. Ружникова. – М., 1984.
98. Особливості української Америки // Зовнішні справи : сусп.-політ. журн. – 2008. – № 2. – С. 15–19.
99. Осторогородский, В. М. Осторожно: «Немецкая волна». Истоки и история западногерманского иновещания / В. М. Осторогородский. – М. : Искусство, 1985. – 254 с.
100. Острогородский, В. М. Правда против лжи: Московское радио в немецком эфире, 1917–1980 гг. / В. М. Острогородский. – М. : Искусство, 1982. – 237с.
101. Павлюк, Л. С. Знак, символ, міф у масовій комунікації / Л. С. Павлюк. – Львів : ПАІС, 2006. – 120 с.
102. Панарін, І. Н. Інформаційна війна і мир / І. Н. Панарін, Л. Г. Панаріна. – М. : ОЛІМА-ПРЕСС, 2003. – 384 с.
103. Панфилов, А. Ф. Внешнеполитическая радиопропаганда империализма : автореф. дисс. ... д. и. н. / А. Панфилов – М., 1981. – 37 с.

104. Панфилов, А. Ф. За кулисами Радио «Свобода» / А. Панфилов. – М., 1974. – 192 с.
105. Панфилов, А. Радиовойна: История и современность. Очерки о внешнеполитической радиопропаганде фашистской Германии, США, Англии и ФРГ / А. Панфилов. – М., 1984. – 239 с.
106. Панфилов, А. Теория и практика радиожурналистики. Международное радиовещание / А. Панфилов. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – 77 с.
107. Пахльовська, О. Біном «Україна – діаспора» сьогодні: криза і перспектива / О. Пахльовська. – К. Академія ; Всеукр. т-во «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, 2002. – 51 с.
108. Поклад, А. Массовая информация. Международное общение или подрывная пропаганда? / А. Поклад, Н. И. Юдина. – М. : Международные отношения, 1987. – 96 с.
109. Полякова, А. Висвітлення проблем неорелігій в мас-медіа України / А. Полякова // Соціальні комунікації сучасного світу : наук.-теорет. зб. / гол. ред. О. Холод. – 2009. – С. 131–134.
110. Почепцов, Г. Информационно-политические технологии / Г. Почепцов. – М. : Центр, 2003. – 384 с.
111. Почепцов, Г. Інформаційні війни. Основи воєнно-комунікативних досліджень / Г. Почепцов. – Рівне : Волинські обереги, 1999. – 152 с.
112. Почепцов, Г. Имиджеология / Г. Почепцов. – М., 2006. – 576 с.
113. Приступенко, Т. Право і журналістика : посіб. для студ. Ін-ту журналістики / Т. Приступенко. – К., 2000, – 36 с.
114. Про інформацію : Закон України від 1992 р. [Електронний документ]. – <<http://zakon.rada.gov.ua/>> [11.11.2008].
115. Про мови в Українській РСР : Закон України від 1989 р. [Електронний документ]. – <http://www.sdpuo.org.ua> [08.01.2008].
116. Про телебачення та радіомовлення : Закон України від 1993 р. [Електронний документ]. – <<http://zakon.rada.gov.ua>> [13.05.2008].

117. Радиожурналистика : учеб. для студ. вузов / МГУ им. М. В. Ломоносова; под ред. А. А. Шереля. – 3-е изд., испр. и доп. – М., 2005. – 478 с.
118. Раскатова, Е. Типологический анализ современного российского радиовещания : дисс. ... к. филол. н. : 10.01.10 / Е. Раскатова – Тольятти, 2005.
119. Рахманов, Р. Эфир и советский образ жизни / Р. Рахманов. – Ташкент : Узбекистан, 1980. – 112 с.
120. Редакційний Статут Національної радіокомпанії України [Електронний документ] // НРКУ. – <<http://www.nrscu.gov.ua>> [18.07.2008].
121. Рейтинг не самоціль // Демократична Україна. – 2000. – № 51.
122. Різун, В. Лінгвістика впливу : монографія / В. Різун, М. Непийвода, В. Корнєєв. – К. : Київський університет, 2005. – 148 с.
123. Різун, В. Маси : тексти лекцій / В. Різун. – К. : Київський університет, 2003. – 118 с.
124. Різун, В. Теорія масової комунікації : підручник [Електронний документ] / В. Різун. – http://journalib.univ.kiev.ua/per_lect_z_tmc2007.pdf [06.01.2009].
125. Самарин, В. Коментарии дня [Электронный документ] / В. Самарин // Радиоканал «Содружество». – <<http://www.ruvr.ru/index.php?lng=ru>> [13.01.2008].
126. Саюк, Ю. Руїна українського радіомовлення / Ю. Саюк // Українське слово. – 2003. – 29 трав. – 4 лип.
127. Саюк, Ю. Чому не чути України на радіохвилях? / Ю. Саюк // Вечірній Київ. – 2000. – 4 лип.
128. Сербенська, О. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей / О. Сербенська, М. Й. Волощак. – К. : Просвіта, 2001. – 204 с.
129. Силіна, Т. Як повернути Україні добре ім'я [Електронний ресурс] / Т. Силіна // День. – 2002. – 29 груд.–11 січ. – 51 (375). – <<http://www.dt.ua/1000/1600/33370/>> [22.10.09].

130. Симанчук, Н. С. Диверсант в эфире / Н. С. Симанчук. – М. : Радио и связь, 1993. – 216 с.
- 131 Синельников, В. Акценты / В. Синельников // [Электронный документ] // Радиоканал «Содружество». – <<http://www.ruvr.ru/index.php?lng=rus>> [13.01.2008].
- 132 .Скофенко, Н. Роль средств внешнеполитической информации УССР в освещении международной деятельности республики : автореф. дисс. ... к. филол. н. : 10.01.10 / Н. Скофенко ; КГУ им. Т. Г. Шевченко. – К., 1991. – 16 с.
133. Скофенко, Н. Роль средств внешнеполитической информации Украинской ССР в освещении международной деятельности республики (1981–1986 гг.) : дисс. ... к. филол. н. : 10.01.10 / Н. И. Скофенко ; КГУ им. Т. Г. Шевченко. – К, 1991. – 175с.
134. Смирнов, В. Жанры радиожурналистики / В. Смирнов. – М. : Аспект Пресс, 2002. –288 с.
135. Смирнов, В. Радиожурналистика в современном эфире / В. Смирнов.– Таганрог : Центр развития личности, 2007.– 166 с.
136. Смирнов, В. Радиоочерк / В. Смирнов. – Ростов н / Д, 1984.
137. Смирнов, В. Формы вещания: функции, типология, структура радиопрограмм / В. Смирнов. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 203 с.
138. Сміт, Е. Національна ідентичність / Сміт Ентоні. – К. : Основи, 1994. – 234 с.
139. Сміт, Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Е. Сміт ; пер. з англ. М. Климчика і Т. Цимбала. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 320 с.
140. Слісаренко, І. Мас-медіа і міжнародні процеси / І. Слісаренко. – К., 1999. – 34 с.
141. Соловей, Т. Ми вас любимо, а ви нас? [Електронний ресурс] / Т. Соловей // Кримська світлиця. – 2004. – 17 груд. – <<http://svitlytsia.crimea.ua/index.php?section=vip&vipID=140>> [13.01.2008].

142. Соломатін, М. М. Війна в ефірі / М. М. Соломатін. – К. : Вища школа, 1986. – 88 с.
143. Спогади про утворення УС Бі–Бі–Сі [Електронний документ]. – <http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/story/2007/06/printable/070603_interactive_anniv_is.shtml> [13.02.2008].
144. Старченко Т. В. Тиждень з Українським радіо (релігійні передачі першої програми) [Електронний документ] / Т. В. Старченко. – <<http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=257>>. [05.11 09].
145. Столяров, И. «Голос Америки»: happy end не відбувся / И. Столяров // Телекритика. – 2004. – 5 квіт.
146. США поворот к «холодной войне?» // 9-я студия : бюл. Гос. ком. радио и телевидения СССР. – М, 1980. – 28 с.
147. Телекритика // 27.01.2003 р. // «Голос Росії» почне мовлення на всю Україну за допомогою держави / [Електронний документ]. – <<http://www.telekritika.ua/news>> [13.01.2008];
148. Телерадиоэфир: история и современность / под ред. Я. Н. Засурского. – М. : Аспект Пресс, 2005. – 239 с.
149. Україна – Румунія // Інформація Укрінформ [Електронний документ]. – <<http://svit.ukrinform.com/romania/attitudes.shtml>> [29.01.2008].
150. Філософський енциклопедичний словник. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
151. .Філософський енциклопедичний словник / НАНУ ; Інститут філософії ім. Г. Сковороди. – К., 2002. – 742 с.
152. Чічановський, А. Новина в журналістиці: Проблеми практичної політики / А. Чічановський. – К. : Грамота, 2003. – 48 с.
153. Червак, Б. Інформаційний експансіонізм [Електронний ресурс] / Б. Червак. – <http://www.infoukes.com/newpathway/49-50-2006_Page-5-1.htm> [13.01.2008].
154. Чернівецька обласна рада вимагає, аби Рада Європи припинила насильницьку румунізацію українського населення Румунії [Електронний

документ] // ЗІК. – 2007. – 15 черв. –
<<http://zik.com.ua/ua/news/2007/06/15/78717>> [29.01.2008].

155. Червак, Б. Інформаційний експансіонізм [Електронний документ] / Б. Червак. – <http://www.infoukes.com/newpathway/49-50-2006_Page-5-1.htm>.

156. Чечель, Н. Комунікативний дискурс в українському авангарді й неоавангарді як соціокультурне явище / Н. Чечель // Наук. зап. Ін-ту журналістики. – К., 2007. – Т. 27. – С. 17–22.

157. Чечель Н. Культурна проблематика ЗМІ: Навчально–методичний комплекс / Н. Чечель // Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К.: СПД Цимбаленко Є.С., 2008. – 47 с.

158. Чечель, Н. Мовний образ культури українського романтизму / Н. Чечель // Образ.– К., 2008. – Вип. 9. – С. 18–27.

159. Чечель, Н. Повертаючи стиль: філософсько-антропологічний дискурс української видовищної і драматичної культури від початків до XVIII ст. / Н. Чечель. – К. : Видавець ПАРАПАН, 2004. – 240 с.

160. Чечель, Н. Стилiстичні принципи української видовищної і драматичної культури доби козаччини та вертепне дійство / Н. Чечель. – К., 2004. — Вип. 40. — С. 97-106.

161. Шаповал, Ю. Національна журналістика : наук. пр. : в 2-х тт. – Львів, 2006. – Т. 2. – 484 с.

162. Шевчик, Е. Радіодиверсанти / Е. Шевчик. – Мн. : Беларусь, 1980. – 127 с.

163. Шкляр, В. І. Основи теорії міжнародної журналістики / В. І. Шкляр, О. М. Гриценко. – К., 2002. – 304 с.

164. Юраш, А. Православні церкви й електоральний процес в Україні: медіальний дискурс президентських виборів 2004 року / А. Юраш // Телевізійна й радіожурналістика : зб. наук.-метод. пр. – ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – Вип. 6 – С. 197–214.

165. Юричко, А. В. Інформаційні маніпуляції у повідомленнях світової періодичної преси в контексті інформаційної безпеки України: стан та шляхи протидії : дис. ... к. філол. н. / А. В. Юричко ; КНУ ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 191 с.
166. Юричко, А. Національні інтереси держави в контексті інформаційної безпеки України / А. Юричко // Журналістика : наук. зб. / за ред. Н. М. Сидоренко. – К. : Ін-т журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка, 2007. – С. 84–92.
167. Ярошенко, В. Информационные жанры радиожурналистики / В. Ярошенко. – М., 1976.
168. Ярошенко, В. Н. Черный эфир: Подрывная пропаганда в системе буржуазного внешнеполитического радиовещания / В. Н. Ярошенко. – М., 1986.–207 с.
169. Chantler, P. Basic radio journalism / Chantler P., Stewart P. – GB : Oxford, 2004. – 267 p.
170. Електронний документ. –
<http://www.voanews.com/ukrainian/radio_programs.cfm/> [13.10.2009].
171. Електронний документ. –
<<http://www.radiosvoboda.org/section/about/110.html>> [24.06.2008].
172. Електронний документ // Сайт Міжнародної мережі підтримки вступу України до ЄС / <http://yes-ukraine.org/ua/events.html?_m=publications&_t=rec&id=778&fp=41>[05.01 10].
- 173.http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0
174. Энциклопедия «Кругосвет». Электронный документ
(<http://www.krugosvet.ru>)
175. Електронний документ. – <<http://www.lenizdat.ru/cgi-bin/redirect?l=ru&b=1&i=1055504>> [24.06.2008].

176. Электронный документ: <http://intv-inter.net/a/article/?id=9156/>>
[25.06.2008].